

Нашы супрадоўнікі

Адамовіч Я., Александровіч А., Бабарэка А., Бандарына З.,
Барашка Іл., Баркоўскі С., Бобрык Янка, Бузук П. проф.,
Бядуля Зьм., Вішнеўская Н., Вольны Ан., Гартны Ц.
(Жылуновіч Зьм.), Галавач П., Гаўрук Ю., Глыбоцкі Т.,
Глебка П., Гурло А., Дарожны С., Дудар А., Дуброўскі М.,
Дубовік М., Гарэцкі М., Замежны А., Звонак А., Зімін Н.,
Івашын Я., Ігнатоўскі Ус. проф., Каваль В., Касьпяровіч М.,
Казлоўскі В., Каплан Л., Кляшторны Т., Колас Якуб, Кра-
піва, Купала Янка, Курдзік А., Лужанін М., Лясны А., Ля-
вонны Ю., Маракоў В., Майзэліс Ул., Маркава Н., Мурашка Р.,
Нікановіч М., Парэчын Г., Пічэта Ўл. проф., Гітман М.,
Плаўнік Ізр., Пушча Я., Пфляумбаум С., Трус П., Траецкі А.,
Туміловіч Я., Хадыка Ўл., Цьвяткоў Л., Чарот М., Чарняў-
ская Л., Чарнушэвіч Н., Чарвякоў А., Чорны Кузьма, Шлюб-
скі А., Якімовіч А. і інш.

Пролетары ўсіх краёў, злучайцеся!

МАЛАДНЯК

Штомесячная літаратурна-мастацкая
і грамадзка - політычная часопісь
Цэнтральнага Бюро Ўсебеларускага
аб'яднання поэтаў і пісьменьнікаў
„Маладняк“

===== П А Д Р Э Д А К Ц Ы Я Й =====
М. ЧАРОТА, М. ЗАРЭЦКАГА, Ал. ДУДАРА

Год выдання пяты

Сшытак першы
С Т У Д З Е Н Ь

Цэнтральны дзяржаўны архіў
літаратуры і мастацтва БССР
Бібліятэка Інв. № 1463А

Цэнтральны дзяржаўны архіў
літаратуры і мастацтва БССР
Бібліятэка ІНЗ. № 425

ВЫДААННЕ ЦБ „МАЛАДНЯКА“
М Е Н С К—1927

М. Чарот

Заўтра

Я гляджу
ў залатое сучасьсе,
бачу ў ім
сонца радасьці заўтра...
Вось чаму
агонь ў сэрцы ня гасьне...
Я кажу:
жыць з надзеямі варта.
Вырас я
у прасторах жытнёвых,
слухаў я
сьпеў шумлівых бяроз...
На кані
цёмна-грывым сталёвым
вечер
ў новае сёньня прынёс...
Я гляджу
ў залатое сучасьсе,
у блакітам
залітае поле,
у прастор той,
што жытамі шастае,
і што шастае
так, як ніколі.
Чую ў шастаньні
голас знаёмы...
Колькі ў голасе
сьветлых надзей...
А таму,
што бязьмежным разгонам
ў сіль палёвую

Бачу ў ім
сонца радасьці заўтра,
хоць я вырас
ў прасторах жытнёвых...
Прэч-жа, ведер,
нічога ня варты!
Я памчуся
на конях сталёвых!

Ня сумуй,
клён кудравы над хатай,
сьлёз ня ліце
бярозавы далі,
бо на крыльях
сталёвых узьняты
панясуся
хутчэй я і далей!..

Панясуся—
ніхто ня стрымае
ў падарожжы
да радасьці шчасьця...
На сталёвым кані
сьветлым маем
і ў далёкім шляху—
не прапасьці!

Вось чаму
палымею жаданьнем:
там, дзе сьвеццяцца
вочы зарніц,
адчуць фабрыкі
гул і дыханьне,
шыр прастору
электрай заліць.

І тады—
я веру у гэта—
на балоце,
дзе лозы-ракіты,

апяваць будзе
горда поэта
новы горад,
электрай заліты!

І тады—
васільковую просінь
абаўе
сьветлай фабрыкі дым,—
вось чаму
ў сэрцы радасьць мы носім,
а я ў сыпевах сваіх—
малады!

Андрэй Александровіч

Віратлівы разьбег!

Бадзёрыя дні!
Сонцатканяя словы;
як хваля, шумліва
ўзьвіаецца верш.

Сьцежкаю новай,
працай вірлівай
нязнаныя дні
спатыкаем цяпер.

Шчасьцем агністым,
вясняна-бурлістым
думкі нясуцца віхрыста,
угрунь!

Радасьцю сьветлай,
як сэрца поэта,
цьвіце залаціста
мая Беларусь.

Родны мой горад,
пуцінай асьфальту
люблю пасвавольць,—
бывае налёт...

А ў полі вазёры,—
ў вазёрах крышталёных
буйныя кроплі
народных сьлёз.

— Чаму?—Я ня знаю,
як ветліва гляне
сонейка ткане
ў вей-харастве—

Я ўспамінаю:
песьню й паданьне,
возера й замак,—
былы чорнацвет.

Гнулі, ой гнулі
народную сілу
няволяй паганай
да жвіру зямлі.

Прайшло! прамінула!
Жыцьцё ўскаласіла
зернем румяным
нязнаных хвілін.

І лютая сьцюжа,
і вецер-расхрыстынь
ніколі ня здужаюць
сілы віхрыстай!

Словам мужычым,
як радасьць свабодным,
Словам гаручым,
як прозалаць зор,—

дні акрынічым
крыніцаю роднай,
прымусім сугуччам
разьліцца прастор!

Часта ў надвечар,
вось быццам як звычай,
думцы схілюся,
цалую жыцьцё

і чую, як шэпча
пасёлак фабрычны:—
Для Беларусі
расьцём, расьцём...

Расьцём для краіны,
такой невялікай,
якой мы павінны
ў лагчынах балот

заўтрае клікаць
сталёвай машынай,
узьяўшы няўпынны
дзён сьветлых узьлёт.

Ці-ж мы, маладыя,
ня любім даліну,
муроў камяністых,
як гордых скал?

Дні залатыя
авеяць павінны
песьняй віхрыстай
фабрычны квартал!..

У шэрым завулку
разносіцца гулка
і ў цёмныя ночы,
і ў сонечны дзень

скрогат суровы
машыны сталёвай,
як песьня рабочых
агнём з грудзей.

Бывае, нявесела
стане часамі,
гул праглыне,
як увосень багна.

Голаву зьвесіў
(бо сэрца—ня камень!),
а працы ня кіне
рабочы юнак.

— Таварыш, даволі!
Змарыліся рукі—
Хвіліну, чакай,
не астыгнуць агні!

Хай сьцішыцца грукат,
як вецер у полі;
машыну стрымай,
адпачні!

Машына—ня грудзі,
ня зморыцца ў працы.
Колы—ня рукі,
ня будуць слабець.

Вечнасьцю будзе
пералівацца
гоманам гулкім
машынны разьбег!

Юнацкія сілы,
ой, лёгка патраціць!
Бяз сонца цягуча
прасунуцца дні.

А трэба, мой браце,
каб нас атуліла
каханьнем гаручым
бурлівасьць крыніц!

Часта ў надвечар,
вось быццам як звычай,
зоранькам шустрым
схіляю паклон!..

Сэрца мне шэпча
таемна ў надзвычай:—
Выйдзем насустрач
здабытых дзён!

Выйдзем, нийначай,
як з песьняй прывольнай,
дружнай грамадай
ў бязьмежжа зямлі!

Многа патрачана,
знойдзена болей!
Знойдзена радасьць
нязнаных хвілін!

О, воля юнацтва!
Пара захапленьняў!
Адвага! Бадзёрасць!
Вірлівая кроў!

Віюцца за працай
мае лятуценні,
як чайка над морам,
як смелы арол...

Думкі нясуцца,
плятуцца вяночкам,
часамі бурліва
ўзьнімаюць мядж.

Як быццам лісточкі
вясною віюцца,
юнацтвам шчаслівым,
зьвіваючы верш...

Сьнежань. 1926 г.
Менск.

А. Гурло

Чым-жа, чым?..

Чым-жа, чым прывітаць гэту восень—

Надыход пералому ў жыцці,

Гэты твор чудадзейных кросен,

Што з ападам умее цывісьці?

Хоць і вабіць вясна сваім цвіетам,

Хоць яна надае больш жыцця,

Але восень—прастор для поэта:

Яна думкі ўмее ўскрываць.

Калі гусі збіраюцца ў вырай,

У разьвітаньні праводзячы дні,

Ім у адказ златаструнная ліра

Аб спатканьні вясновым зьвініць.

Калі ліст чырванее і вяне

І на луг асядае туман,—

Для поэта то момант спатканья,

Калі паляць каханьню цім'ян.

Калі неба ўбіраецца ў хмары,

Калі дожджычак дробны ідзе,—

У галаву напрашаюцца мары,

Сэрца родзіць нямала надзей.

І на ліры сваёй златаструннай

Прывітаю я восень сваю,

Не паддамся настроям я сумным,

А гучней, весялей запяю.

Вершы А. Вольнага.

* * *

У мармуровым сьнягу

Вецер

Песьні

Пісаў...

Вецер сьпеў

Завіваў

У лілёвы

Вянок—

Я цябе пакахаў,

Я цябе пакахаў...

У мармуровым

Сьнягу

Вецер

Песьні

Пісаў...

З сінявокіх нябёс,

З нясызьмернай

Глыбі

Вецер зоркі

Зрываў,

З непакорнасьцю нёс.

Зьнікнеш зоркай і ты...

Зьнікнеш

Зоркай

І ты...

З сінявокіх нябёс,

З нясызьмернай

Глыбі...

* * *

Не! я прад болем ня схілюся!..
Каб быў ня злы мне твой прысуд,
З ласкавай песьняю на вуснах
Да любай песеннай прыду.
Песьню печь для цябе мне нянова —
Нова печь разьвітальнай жальбою.

Дружа, дружа!..

Твае, дружа, словы
Даляталі да сэрца майго!
Як быльлё, што ўзрасло пры дарозе,
Так, схіліўшыся, й я стаяў.
І шукаў я, чаго не знаходзіў,
І знаходзіў, чаго ня шукаў...
Я і песня...

Мы ўдвох...

Скажам проста...

Мы пакінем, — нам трэба пайсьці!
І любіць цябе песняй няможна
Ды і роўнай табе — не знайсьці!

* * *

Успаміны у сэрцы лучыняць,
 Ёсе гавораць, зрабіўся я гіцаль...
 Ёсе гавораць—я сэрца раскінуў
 Найцудоўнейшаю

Нябыліцай...

Мары! Мары!..

Шукаем мы ў сьведзе

Крыльляў тых, што знайсці немагчыма,
 Нібы нехта варожыць нам гэтак:
 Мільгане шчасьце наша ды згіне!..
 Галаву я схіліў...

Вочы ў сьлёзах мае...

Буду чыстым і буду зноў верыць!
 У пачуццях ня буду больш сэрца паліць.
 Маё сэрца!

Ах, усьмешкі і сьлёзы няновы

Я няказаным хочу казаць:

Хочу я у засмучаных словах

Душу песень маіх адшукаць.

Успаміны у сэрцы лучыняць.

Ёсе гавораць—зрабіўся я гіцаль...

Ёсе гавораць—я сэрца раскінуў

Найцудоўнейшаю

Нябыліцай...

Хутка, хутка я чыстым вярнуся,

Буду радасьцю смутак лячыць...

.

Я прыду!

Прывітаю!

Схілюся!

Прысьмірэўшы, як шопат начны!

П. Галавач

Дзьве сьдзежкі

(Апавяданьне)

I

— Хе-хе-хе! Добра зарабляюць людзі, гаворыце!.. Добра...
Трэба ўмець зарабіць, а ўмее не абы хто.

— Вы, як гэта ўменьне разумееце, Павал Андрэевіч?

— Як я разумею?! А так, што дурны ніколі не заробіць, значыць, каб зарабіць—розум трэба мець, трэба ўмець узяць грошы. Яны вось у кожнага каля рук ляжаць, але ня кожнаму ўдаецца ўзяць іх, ня кожны ўмее гэта... Розум трэба.

— Праўду кажаце, Павал Андрэевіч, розум патрэбен, але ня кожнаму й розум на карысьць. Другі з розумам ходзіць ды з пустой кішэняй. Розум, значыць, ня ўсё яшчэ; трэба ўмець варочаць гэтым розумам.

— Трэба ўмець варочаць розумам! Верна кажаце. Я разумею, што руку набіць на якой-небудзь справе трэба, тады й розумам лёгка варочаць; а я набіў, дзякуй богу: дзесяты год ужо каля лесу хаджу.

У гэты час у хату ўвайшоў гадоў трынаццаці хлапец, сын Паўла Андрэевіча. Ён пахіліў галаву ў бок, дзе сядзеў чужы чалавек, і прайшоў у другі пакой.

— Гэта сын ваш?

— Сын. Адзін ён у мяне толькі й ёсьць, а то ўсё дочки. Вучу яго ў гарадзкім, каб з людзьмі мог пагаварыць трохі лепш за мяне. Сьвет—што далей, мудрэйшы становіцца, усё вучоныя пайшлі ў ход... Ён, значыць, і насьледнік адзін у мяне. Для яго стараюся. Скончыць вучылішча—да й да справы, хопіць з яго і гэтага, каб ля справы хадзіць. Далей аддаваць ня думаю. Стары я ўжо, вось, сам, а сына да справы прывучыць трэба, пакуль сілы маю, хай гаспадарыць, а я на спакой пайду...

мне патрэбна; ведаў я такога, дзімакрадам ад навук стаў і ў Сібіры недзе цяпер золата рые. Хе-хе-хе!

— Та-а-а-к... шкодны народ выходзіць з моладзі. Гарачыя галовы. Дзяржава універсітэты будзе, дапусьціла туды іх, разначынцаў, вучыць, а яны—на табе!.. за ласку...

Гутарку гэту вялі: Павал Андрэевіч Рудзін, мясцовы кулак і ў той-жа час купец па лесавых справах, і Сямён Захаравіч Наздра, земскі начальнік з невялічкага павятовага гарадка.

Рудзін чалавек і вясковы, і гарадзкі. Вышаў ён з вясковых і цяпер у вёсцы шэсьць валок зямлі мае, а ў той-жа час пробуе ў горадзе жыць, плян там уласны мае, у апошнія гады нават больш часу праводзіць у горадзе.

Цяпер каляды, і Рудзін з усёй сям'ёй па старой прывычцы прыехаў у Шчаткава. Поп шчаткаўскі—стары яго сябра, заўсёды разам сьвяткавалі каляды і вялікдзень, а да гэтага й справы тут: за дзялянкай паглядзець трэба, ды і гаспадарчыя справы. Гаспадарку ў вёсцы вёў яго бесьсямейны брат.

Купцом Рудзін не адразу стаў. Бацька яго толькі валоку зямлі меў і пасьля сьмерці аддаў яе Паўлу. Павал, як і раней бацька, на ўвесь прыход багацейшым быў, і ад таго каля царквы заўсёды блізка стаялі, лічыліся багамольнымі. Пасьля сьмерці бацькі Паўла абралі царкоўным папачыцелем у Шчаткаўскім прыходзе. Прыход багаты. Павал адразу пачаў ісьці ў гару, багацець.

У шчаткаўскай царкве яўлены абраз багародзіцы ёсьць. Явілася, як кажуць, яна даўно ў лесе, манах нейкі знайшоў, потым да абраза пайшлі людзі з грашмі, з дабром, а хутка і царкву на тым месцы збудаваў на грошы, сабраныя людзьмі. Каля царквы і цяпер стаяць стагоднія дубы, на якіх, па гутарцы, зьявіўся абраз. У год раз у Шчаткаве фэст бывае. З усіх бакоў к гэтаму дню людзі едуць. Адны проста, каб памаліцца, заручыцца ўвагай багародзіцы; другія скардзяцца перад абразом на няшчасьце ў гаспадарцы і просяць заступіцца, пазбавіць; трэція, даўшы абяцаньне цэлы дзень на калянях вакол царквы поўзаць, шэпчаць малітвы, гарача спадзяюцца. А кожны з іх грошы дае, палатно, сала, хлеб—ніхто ня едзе на фэст без гасьцінца багародзіцы. Рудзін Павал на фэсьце заўсёды быў адказным, прымаў ахвяры замест бага-

родзіцы. На фэст у Шчаткава зьяжджаліся шэсьць папоў з суседніх прыходаў і з гораду, у дзень усе па чарзе маліліся, а потым у шчаткаўскага папа гулялі цэлую ноч. Разам з папамі Рудзін гуляў, а назаўтра дабро дзялілі.

— Добра Павал багародзіцу абірае, гладка, і рукі нябось не адсохнуць у яго,—гаварылі шчаткаўцы,—і багародзіцу, і папа абірае, і сьвятым будзе.

— Дык усе-ж сьвятыя з такіх выходзяць, за грошы і ў рай пападзе, багародзіцы дабро ня трэба.

І хоць гаварылі пра Рудзіна рознае за вугламі, у вочы паважалі яго. Ля Шчаткава лес сьцяной стаіць і з пракувеку ў лесе гэтым купцы арудуюць. Рудзін і ля царквы, і ля купцоў ходзіць. Перш падрады ў купцоў браў, далей у кампаніі з другімі купіў дзялянку, а пасья гэтае дзялянкі і пачалося.

Цяпер Рудзін сваім вяскоўцам зарабіць дае ў дзялянцы. Часамі выпіць дасьць, калі талаку зьбярэ, ды і пазычыць, калі папросіш, хлеба, грошай—потым, кажа, адробіш.

Пры спатканьні з Рудзіным людзі шапкі зьнімаюць:—Добры дзень, Павал Андрэевіч, як жывяце?

Рудзін на гэта бурчаў нешта сабе пад нос, дакратваўся рукой да казырка альбо зьнімаў таксама шапку і кланяўся. Гэта залежала ад таго, з кім ён спаткаецца.

Цяпер Рудзіну 57 год, але на выгляд ён шмат маладзей здаецца. Гладкі твар яго, з кароценькай чорнай кучаравай барадой, якая зьмяшалася з такімі-ж косамі на галаве, нека асабліва лісьліва-выглядаў вузкімі шэрымі вачмі з пад чорных бровей. Зенкі вачэй увесь час бегаюць па твары субяседніка, углядаюцца ў яго, як-бы хочуць у самое нутро залезьці, а ў той-жа час паціхеньку з вузкіх шчылін усьміхаюцца, нібы гавораць:—я, вось, праведаю цябе, хто ты такі, што за чалавек, а цяпер гавары, што хочаш, я ні слову твайму не паверу, гэтага пачакай трохі,—і ўсё шчупае вачмі субяседніка. А за вачмі язык ходзіць, словы то цяжкія, сярдзітыя, калі вочы бачаць простага чалавека, каго Рудзін лічыць ніжэйшым за сябе, то ласкавыя, падслужваючыя, па зямлі сьцелюцца—калі гаворыць з начальствам. Так заўсёды. І цяпер, гавораць, з Наздрой, відаць, што Рудзін выпрабаввае, каб яго ласкава лавека.

425

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ
АРХІВ
І ПОСЛІД
Бібліотека УНБЦЕНТРАЛЬНЫЙ
АРХІВ
І ПОСЛІД
Бібліотека УНБ

Земскі Наздра гадоў пяцьдзесят мае, з медалем, чысьценькі, пагарадзкому апрануты. Ён увесь час скубе сябе за русую бараду, міргае вачмі, калі сустракаецца з вачмі Рудзіна, больш слухае, чым гаворыць сам. Ён разглядае абсталяваньне пакою, распытвае пра жыцьцё, падхвалявае Рудзіна за тое, што ён змог сумясыціць сельскую гаспадарку з гандлёвай справай.

Наздра ў горадзе лічыўся лібэралам і сам аб гэтым заўсёды казаў з задавальненьнем. Каб падтрымаць чуткі аб сваім лібэралізьме, ён ёзьдзіў па вёсках, хоць нічога не рабіў там, а пасля ў сваіх гарадзкіх колах гаварыў, што ведае народ, расказваў аб жыцьці, асабліва аб адзінках яго, як Рудзін і другія. Лібэральнічаў ён цяпер і з Рудзіным.

— Сярод рускага народу шмат яшчэ здаровага ёсьць, на чым трымаецца наша дзяржава. Аб гэтым здаровым і клапаціцца дзяржава. Гэта—галоўная сіла, адзіная сіла, якая пакуль што застаецца вернай дзяржаве... А мужык бунтаваць пачынае, блудзіць... На вас, на такіх, як вы, Павал Андрэевіч, ляжыць абавязак ня пускаць мужыка да граха.

— Яно правільна. Мы—сіла, а сілай усё можна. Мы заўсёды рады паслужыць дзяржаве. А мужык, што блудзіць,—цесна яму становіцца, дык і бунтуе.

— Дзяржава і аб мужыку клапаціцца. Земства больніцы, школы будуюць, усё для мужыка, для яго асьветы.

— Шкодзіць мужыку асьвета; пісьменным стане—больш бунтаваць будзе, чым працаваць.

— Гэта няправільна, Павал Андрэевіч: школа наша выходзіць мужыцкае дзіця ў напрамку пакорнасьці, любові да свае бацькаўшчыны, цара і веры. Наша школа павінна змагацца з рознымі соцыялістычнымі ўплывамі ў народзе, вылучаць яго ад гэтага заразы. Клінам клін выбіваць трэба.

— Можна яно й так, але мне здаецца, што цёмны мужык—здаравейшы, а навучыце вы яго, дык зараза хутчэй прыліпне. І праз пісьменства бога перастаюць баяцца... Ежце, Сямён Захаравіч, ды адпачыць пойдзеце перад дарогаю, а я ў дзялянку зьезджу... Вясна хутка, працы будзе.

— Вясна дасьць працы, як заўсёды. Вы, мусіць, заробітак добры чакаеце ад вясны?

— Калі бог дасць—нічога, можна будзе зарабіць. Па справядлівасьці можна сказаць, заробім, усё-ж самі, за кожным бярвенцам наглядаю.

— А я парашыў у дзялянку з вамі заехаць, а адтуль і да гораду.

— Калі ласка, у дзялянку, але чаму-б не адпачыць, я пачакаў-бы.

Хутка па ўмёрзшай дарозе ехалі адзін за другім два вазкі. Уперадзе, на вазку Рудзіна, сядзеў ён з Наздрой, а ззаду ехаў хурман зямскага.

Улева ад дарогі, як толькі хапала вока, стаяла густая сыяна лесу.

— Трыццаць другі квартал у гэту зіму я ўзяў. Да вясны зніму, а там—засявай зноў.

— А скажэце, Павал Андрэевіч, колькі зарабляеце?

— Гм... гм... цяжка сказаць. Малы заробтак... ці-ж гэта заробтак. Людзі зарабляюць, а то... мо' якіх тысяч пяць-дзесяць і набярэцца, можна сказаць, за сваю працу.

— Гэта чыстага даходу?

— Але гэта што, людзі сотнямі тысяч чыстага бяруць!..

— Дзякаваць богу, жыць можна і дзецям што-небудзь будзе... Толькі за сына баюся я. Нейкі няўдалы ён у мяне, усё з кніжкамі, а да справы зусім не прыглядаецца... Хіба мо', што вучыцца цяпер?..

— Прывыкне да справы, а што кніжкі любіць—нічога, гэта добра.

— Яно як каму, а нашаму брату трэба за справай сачыць, кніжак багата для гэтага ня трэба, кніжкі—хто лёгкаю працу робіць, а нам і пашкодзіць яна можа.

Праехалі вярсты з дзьве бярэзьнікам, а потым уехалі ў 32-гі квартал.

Чутна было, як стукалі па дрэвах сякеры, зьвінелі, удаючыся ў дрэвы вострым зуб'ём пілы-венкі, раз-по-разу стукалі падаючыя сьпіленыя дрэвы. Лес ужо быў зусім-зусім рэдкі, у ім відаць было багата падвод, людзей. Коні ішлі па пратоптанай дарозе.

Рудзін вострымі вачмі гаспадара прыглядаўся да мужыкоў, якія клалі на вазы бярвеньні альбо пілілі з паваленае хвой

— Мала, мала кладеш, Сямён, гэта-ж зусім лёгка.

— Заматалася ўжо, Павал Андрэевіч, больш ня цягне, з самага-ж раньня тут.

— Ня цягне! Усё каб дарма грошы браць, абы дзень адбыць...

— Паўлу Андрэевічу наша шанаваньне,—гаварыў сухі рыжы мужык, прыказчык Рудзіна.

— Ты, Сузон, глядзі, вазы каб як сьлед клалі, ды вяршыны адкідваюць добрыя, матар'ял-бы быў.

— Мы ўжо добра мераем, Павал Андрэевіч, адкідаем што ніяк няможна ўмеркаваць.

— Ну, глядзі... Шкодны народ, усё глядзіць, каб абабраць цябе, каб украсьці. Працу—абы з рук... Паедзем да рэчкі, адтуль вам на дарогу недалёка.

Зіма моцна скавала Бярэзіну лёдам.

Бераг ля рэчкі ўжо ўвесь быў завалены ярусамі бярвення, ня хваёвага, калодамі дубовымі. ясенем, клёнам, бярэзінай. З лесу ўвесь час падвозілі яшчэ. Усё гэта, лежачы ў ярусах чакала цяпер, калі вясеньняе сонца сваім цяплом раскуе ланцугі ледзяныя, што скавалі Бярэзіну, і яна, вышаўшы з берагоў, уздыме на свае асілкавыя плечы гэтыя ярусы лесу і панясе іх аж да Дняпра, на Украіну.

Над рэчкай высокай, з лахматымі, белымі ад інею вярхамі, сыяной стаяць стромкія хвой; шырака разьвесілі сваё гальлё волаты-дубы; блішчаць ледзянымі пацеркамі ўвабраныя бярэзіны. Усё гэта стаіць спакойна, сякера яшчэ не дайшла сюды. Нават і вецер маўчыць тут, не калыша дрэў, а ад гэтага здаецца, што маўчаць яны, занятыя думкай аб блізкім канцы, чакаюць, калі вострай дзюбай уесца ў цела мясістая сякера, пачне грызьці яго зубамі піла, а з гэтым прыдзе канец і ня прыдзецца больш стаяць так, аглядаць вакол сябе прасторы, хістацца па волі вярхамі і сьпяваць разам з ветрам песьні свае. Спакойна тут з краю, а ўнутры лес стогне ўжо. У-у-у-х! У-у-у-х!—голосна аддае мёрзлая зямля, падаюць сьпіленыя дрэвы.

— І тут ля рэчкі ваш квартал?

— Толькі гэты куток захапляе ля палянкі, а далей не.

— Прыгожы лес, шкода яго. Высечы—рэчцы гэта будзе шкодаць, высыхаць будзе.

— Э-э! хопіць лесу яшчэ, Сямён Захаравіч, усяго ня высечам.

Наздра хадзіў каля ярусаў бярвення, прыглядаўся.

— Добры матар'ял,—золата, а ня лес. Заробіце, відаць, ня дрэнна!

— Які наш заработак... Як бог дасць, можна сказаць па справядлівасьці, з гора вылазім... Заяжджайце, калі тут як будзеце ў нас, абавязкова заяжджайце, я ўжо, мусіць, да вясны тут затрымаюся. А вясной на дачу да мяне,—гаварыў Рудзін ужо па дарозе, на разьвітаньне.

— Дзякую за гасьцяваньне, за ласку. Заеду, калі буду. Рудзін пастаяў трохі на дарозе бяз шапкі, памахаў ёю ўсьлед ад'яжджаючаму земскаму, а калі вазок земскага схаваўся ў лесе, усміхнуўся.

— Дзякуеш? Чаму-ж ня дзякаваць... Колькі зарабляеце? Гм... Ведаю, чаго птушка хоча, з гэтага-ж толькі й жывяць ля нашага брата... А нічога, мяккі чалавек, з ім можна калі што...

І зноў здаволены твар Рудзіна расплыўся ў усмешку.

II

Брук папалам падзяліў маленькі павятовы горад. Дзе брук праходзіць, вуліцу назвалі Шасэйнай.

Каля гораду рэчка цячэ, параходы па рэчцы ходзяць. Чыгунка праз горад ідзе. Горад славіцца гандлем, невялічкай прамысловасьцю. У горадзе самая жывая вуліца—гэта Шасэйная. Ля яе ўсё народ дзелавы селіцца, гандлёвы.

Недалёка ад акраіны гораду, па Шасэйнай управа, новенькі частакол афарбаваны. За частаколам сад невялікі, дрэвы пладовыя, а з-за іх жоўтымі новымі сьценамі выглядае дом Рудзіна Паўла; за чатыры тысячы з садам і пляцам купіў.

Дом сапраўдны, купецкі. У ім Рудзін апошнія гады большую частку свайго часу жыве і толькі на лета, на дачу ў Шчаткава, у гаспадарку едзе.

У святліцы, дзе заўсёды Рудзін гасьцей прымае, каля сьцен пад абразамі стаяць мяккія, абітыя скурай, крэслы з разьбай. На сярэдзіне вялізны дубовы стол, а вакол яго зноў мяккія, аксамітам абшытыя, ступлі.

Сям'я Рудзіных, калі гасьцей ня было, на крэслы садзілася, а на ступлях сядзелі—калі частавалі гарбатаю гасьця

Управа ад стала на паліцах ляжалі дзелавыя кнігі Рудзіна, якіх ён ніколі не чапаў, усё напамінь рабіў, а на кнігах—грамафон з вялізнай трубой.

Пры гасьцях Рудзін гаварыў жонцы:

— Хрысьціна, пакруці машыну, хай пацешыць.

Далей каля сьцен стаялі нізкія і высокія шафы. На нізкіх—розныя прылады хатнія, пасудзіна шкляная і срэбраная розная, накупленая ў горадзе. Пасудзінай ніколі не карысталіся, яе прызначэньне было—сьведчыць аб багацьці купца Рудзіна, як думаў ён сам.

На сьцяне побач з абразамі вісеў портрэт цара, а далей карціна вялізная „страшнага суду“. На карціне з полымя відаць была галава страшнаго чорта, які ланцугом цягнуў да сябе кучу людзей. У кучы відаць былі папы, архірэй, тоўстыя чыесь фігуры, а ўгары, з другой кучай людзей—сьвятых, сівы дзед—бог.

— Нашага брата тут ня відаць,—гаварыў Рудзін,—мы праўдай жывём, мы цэрквы збудаваў, на нас вера трымаецца, а там чыны розныя, панства.—Панствам Рудзін зваў чыноўнікаў, інтэлігенцыю наогул, і адносіўся да іх з пагардай.

— Бяз іх не абойдзецца дзяржава, яны—што камары л жывёлы, ля купца ды мужыка жывуць, усе бяруць падмазку.

Мужыком Рудзін зваў настаяшчага, моцнага мужыка, падобнага да сябе, а бядняк—гэта парабак, ня мужык.

Будучы па пахаджэньні з „такіх мужыкоў“, ён з вялікай пашанай адносіўся да сапраўдных купцоў, да кожнага іх слова прыслухоўваўся, да жыцьця іх прыглядаўся і стараўся ўсё рабіць так, як яны. Купцоў лічыў за сапраўдных людзей, аб іх гаварыў з нейкай асалодай. Разам з гэтым жыў адным імкненьнем—больш разбагацець і стаць таксама сапраўдным купцом, каб сына зрабіць такім.

Як у нейкім віры, круціўся Рудзін у жыцьці з сваімі справамі, зарабляў праўдай і няпраўдай, думаў толькі аб тым, колькі зарабіў, колькі зможа зарабіць яшчэ. Справы з лесам ішлі ўперад, пашыралася і гаспадарка ў вёсцы, і Рудзін па чаў думаць аб тым, ці варта было-б, замест лесу, гатовага матэрыялу даваць, збудаваць для гэтага лесапілку, невялікую на першы раз. З гэтаю думкай хадзіў ён шмат часу, з ёю нас

роткі час ход Рудзіна, зьявілася боязьнь, што пашкодіць вайна дасягнуць мэты, да якой імкнуўся увесь час. Але першыя часы вайна справе не пашкоділа, і Рудзін на нейкі час забыўся аб ёй. А ўжо на другі год менш заказаў стала, справа з лесам здалася небясьпечнай, і думкі павярнуліся ў другі бок. К гэтаму часу з кожным днём расьлі ўгару цэны на хлеб і наогул на збожжа.

Праз некалькі дзён, седзячы ў пакоі з Наздрой, Рудзін гаварыў:

— Мусіць, пакіну я горад, Сямён Захаравіч; пакуль скончыцца вайна, да сябе ў двор паехаць думаю, хлебам трохі займуся. З хлебам спакайней, на месцы гэта і зарабіць можна. На хлеб вялікі цяпер запыт, жываты ў людзей падцягнула... У спакойны час зноў за лес вазьмуся, а цяпер адпачну, пачакаю трохі. Не разьбяру я, што робіцца цяпер. У такі час не зарабіць, а прарабіць можна.

— Гэта праўда. Фураж—хлеб, сена, другое збожжа, цяпер толькі давай казьне. На гэтым можна зарабіць. Мы вам ад інтэнданцтва даручым спэцыяльна гэту справу, па дагавору. З богам, пачынайце.

Гутарку перабіў Андрэй, які ўвайшоў у пакой з газэтай.

— Чаму гэта так, Сямён Захаравіч,—пытаў ён,—у газэце кожны дзень і сёньня, вось, пішуць, што нашы б'юць немцаў, у палон іх бяруць, а там на вакзал прывезьлі цэлыя цяжкія параненыя. Расказваюць яны, што ў рускіх няма ў акопах патронаў, няма чым страляць, хлеба няма ў салдат... Людзей шмат мерзьне ў акопах, і немцы б'юць нашых больш, перамагаюць...

— Гэта, Андрэй Паўлавіч, усё плёткі, якія распаўсюджваюцца ворагамі Расіі... Расійскае войска—самае моцнае, яго не перамагчы немцам ніколі... Гэта плёткі, якіх ня трэба слухаць...

— Як багата параненых! А колькі б'юць? Нашто гэта вайна, каму яна патрэбна, гэта-ж згуба людзей. Бяз рук, бяз ног там носяць у вакзал. І нам і немцам ад вайны шкода, а карысьці ніякай ня бачу я. Зачым-жа яна, Сямён Захаравіч?

— Вы яшчэ зусім молады. Вайна—цяжкая справа, шмат шкоды робіць. Але немцы захацелі апаганіць веру хрысьціянскую на нашых боатай чалавек і мы, Расія, параненыя б'юць іх

— А без вайны хіба ня можна было абараніць? Вы кажаце, што Расія дужэй за ўсіх, дык яна-ж магла спыніць немцаў пагрозай...

У спрэчкі ўмяшаўся бацька, які стаяў у баку і абдумваў плян далейшых сваіх гандлёвых спраў. Ён глядзеў на сына і думаў, што ў вёсцы хіба зможа прывучыць яго да гандлёвай справы.

— Ты, сын, відаць, занадта вучоным зрабіўся, што ў спрэчкі лезеш... Усё кніжкі. Да справы ніяк ня прывучыць, ня хоча, ня ўмее, а з кніжак носу ня вымае... Ходзіш ды плёткі розныя збіраеш па гораду... Наш брат ад навукі разумней, чым трэба, становіцца, хоча, каб лёгкі хлеб есці, людзей шкадаваць пачынае. Не, браце. З лёгкім жыватом ад навукі хадзіць будзеш, калі да справы не падыйдзеш, будзеш мудрыць... Ня люблю гэтае справы, дайце другую. па любові. Купцы, маўляў, народ абманваюць, з чужой працы жывуць... А самі толькі гаворыць умееце, а нажыць з сваёй працы, пабачым як нажываеце.

— Гэта, бацька, дарэмна ўсё! Пражыву з сваёй працы і чэсна пражыву, ня так, як вы.

— Дык бацька, значыць, ня чэсна жыў?

— Кіньце, Павал Андрэевіч, малады ён, гарачка ёсць, прастыне, як сам паспрабуе жыць... Вы, Андрэй Паўлавіч, дарэмна гаворыце ўсё гэта, кожная праца сілы патрабуе... Абман, абман,—ды хіба абманам можна пражыць?..

„А чаму-ж жывуць абманам, чаму ты вось жывеш“... думаў Андрэй. Яму хацелася сказаць гэта Наэдру ў вочы, але ведаў, што ён за адно з бацькам, і гэтым толькі больш асердзіць. Ад гэтага змаўчаў і пайшоў у свой пакой. Андрэй ведаў, што апошнія два гады, як ён скончыў школу, бацька ўсім сваім гасцям скардзіцца, што ня можа з сына добрага насьледніка зрабіць. ня можа прывучыць да гандлю.

— І чаго ім трэба,—думаў Андрэй.—Усе паддакуюць бацьку, падлашчываюцца да яго, згаджаюцца з ім ва ўсім, а ніхто ніколі ня спытае, чаму не хачу прывыкнуць да гэтае справы... Не разумею я жыцця зусім нешта, усё ў ім ня так. як, мне здаецца, павінна-б быць. Хочаш ці ня хочаш, а ідзі людзей абманывай, рабі тое, што супярэчыць твайму разуменьню, жаданьням. а ня будзеш ты гэтага рабіць—попа-

дзеш, цябе будуць абдурваць... Абдурваюць людзей, бога— і лічаць сябе чэснымі. На вайне б'юць адзін другога, а за што— ніхто ня ведае. За веру?— а чаму-ж запаведзь кажа— „Не забівай“?.. Чаму не магу я ўсё гэта зразумець? А мо' гэта так і трэба?

Усе гэтыя пытаньні мучылі маладога, начынаючага, але мала знаёмага з жыццём Андрэя. Ён шукаў адказу на іх у людзей, у кнігах. Але ў кнігах нічога ня было, людзі, асабліва таварышы, здзіўлена глядзелі на яго, звалі дзіваком, сьмяяліся. А Наздра пачынаў доўгую гутарку аб тым, што ўсё гэта інакш і быць ня можа ў жыцці. Людзі няроўныя па сіле, па розуму, і ад таго жывуць няроўна. Пачынаў гаварыць аб бацькаўшчыне, веры. Усё гэта ня толькі не здавальняла Андрэя, а нараджала новыя пытаньні...

— А сын ваш, Павал Андрэевіч, цікавы малады чалавек, усё хоча адразу зразумець... І гэта ня зусім бясспечна ў жыцці ў нашы часы.

— Э-э-х! Ня дай бог! Відаць, нічога з яго ня выйдзе добрага... Я думаў, стараўся. Паспрабую яшчэ там, можа прывучу, а то горад зусім сапсуе яго.

— Да справы прывучэце. Яно пэўна, у горадзе розныя уплывы, балуюць людзі ад нечага рабіць, а там гэта выляціць з галавы, як паходзіць сярод мужыкоў, адвыкне... Вы добрую справу парашылі пачаць. Дзяржаве для войска хлеб патрэбен і вы будзеце рабіць карысную справу. Калі што, заўсёды рад дапамагчы.

Наздра ўвесь час круціўся ля Рудзіна, бо той, як пахажанец з моцных мужыкоў, усё-ж баяўся начальства, паважаў яго, і начальству каля яго было вельмі карысна. Наздра часам дапамагаў Рудзіну ў справе, а той вельмі шчодро дзякаваў.

— Наша справа—дзяржаву падтрымаць. Пакуль маем сілы—паслужым ёй.

А вечарам Рудзін гаварыў жонцы:

— Зьбірайся, Хрысьціна, да Шчаткава паедзем, перачакаем вайну. Тут няма чаго рабіць. Дом Янкелю здам на гэты час, а як сьціхне—зноў пераедзем... У сераду каб перабі-

III

— Рудзін і кампанія! Хе-хе-хе! і ка-а-м-па-нія! Разумееш, што гэта значыць?—гаварыў Рудзін Андрэю.

— У горадзе цяпер цана на тавары расьце. У нас л а ко па ў людзям заробаткі добрыя, людзі грошы маюць, значыць пойдучь шукаць тавараў. У горад ехаць—ад заробатка адрывацца, а мы ім тут пад самыя рукі тавар падвезём, разумееш... Ды суседнія вёскі... Я даю капітал, крама мая, але мяне падрады з хлебам, ад таго бяру Кандрата ў дапамогу з ім ты і будзеш справу весьці. Будзе свая кампанія. Ты з справу возьмешся. кніжная дур з галавы выляціць мо', а г ад бязьдзельля ўсё ў яе лезе.

Андрэй маўчаў, бо ведаў, што спрэчкі ні да чаго не прывядуць.

Праз тры тыдні пасля таго, як перабраліся з гораду Рудзін адправіў у горад з бліжэйшай станцыі першы вагон збожжа. Гэта была першая спроба. Справа, як ён і чакаў, пайшла добра. Грошы інтэнданцтва добрыя плаціла, а збожжа абы-якое, толькі дай, возьмуць. Абы вагі было колькі трэба. Рудзін купляў хлеб, авёс, купляў і другое збожжа, і сена, і ўсё гэта дастаўляў на бліжэйшую станцыю. Справа лёгкая і карысная. Але хацелася большага. Яго зноў захлынула жаданьне, як можна больш зарабіць. Ад гэтага парашыў у Шчаткаў краму адчыніць. Заробатак чакаўся ад гэтага добры, бо сюды былі сагнаны цэлыя тысячы людзей з усіх паведаў на працягопы рыць. Людзі грошы зарабляюць, і Рудзін парашыў гэтыя грошы да сябе сабраць.

Праз некалькі дзён на варотах вісела шыльда:

„Крама розных тавараў Паўла Рудзіна“.

І сапраўды, тавары ў краме былі розныя, ад солі і газу да пудры і духоў,—усё, на што быў запыт.

Крама ўсе дні была поўна людзей. Акопшчыкі, свашчаткаўцы, з суседніх вёсак людзі,—усё гэта ішло і ехал сюды, бо да гораду далёка, ды і ехаць у горад няма чаго грошы гатовыя на руках. А няма грошай,—Рудзін і збожжа возьме.

Першыя дні ў краме быў сам Рудзін, прывучваў стаяць за прылаўкам Андрэя, а Кандрат, сваяк Рудзіна, падвозіў з

Вечарам у хату прыходзілі афіцэры сапёрных часьцей, ірыказчыкі, табельшчыкі, пыталі:

— Павал Андрэевіч, можа знойдзецца забароненага трохі? З хаты ішлі з бутэлькамі сьпірту.

Андрэй прыходзіў у краму да бацькі, але за справу ня браўся шчыра, сумаваў. Бацька першыя дні на гэта скрозь пальцы глядзеў, думаў—пройдзе, а потым парашыў, што час сыну за справу брацца.

— Бяз дзела няма чаго хадзіць, за справу бярыся, бо мяне другая справа чакае.

— Не хачу я за гэтую справу брацца, не гандляр я,—адказаў Андрэй.

— І я не гандляром радзіўся, а ў купцы вышаў, прывычка трэба.

— Ня прывыкну я, бо прывыкаць не хачу, знайду другую справу для сябе.

— Ня хочаш? А калі я прымушу прывыкаць? Думаеш вырас, дык і з-пад бацькавай волі ўдэж? Перавучыў я цябе, браце, ці не ў паны пойдзеш? Не-е, брат! Я для тваёй карысьці раблю, стараюся. Я павінен цябе, як бацька, паставіць на сваё месца і пастаўлю! Чуеш?! Я пастаўлю цябе...

— Калі так хочаце, я стану гандляром, але што-ж за карысьць прынясу, калі ня люблю я гандлярства.—Андрэй думаў, што бацька адступіцца ад яго з гандлярствам і першыя часы стараўся ня ўводзіць яго вельмі ў злосьць.

Беглі дні.

У краме працавалі Андрэй і бацька.

Бацька ветліва адносіўся да кожнага пакупца, кланяўся кожнаму, знаёмых пытаў аб здароўі, расхваліваў тавары, скардзіўся на дарагоўлю, лісіцай прыкідваўся і ў гэты-ж час абвешваў пакупца, падсоўваў з добрым таварам хлам усякі.

Андрэй гэтак рабіць ня мог. І за гэта, калі ў краме ня было людзей, бацька выгаварваў яму.

— Які-ж з цябе гандляр выйдзе, ты сабе ў страту нагандлюеш, у комін дымам уся крама выляціць, калі будзеш гэтак рабіць.

— Я казаў вам, бацька, што не гандляр я, ды і не магу так рабіць, як вы... Вы багаты чалавек, купцом сябе завяце,

няцца і толькі за тое, што ён купіць аршын паркалю, фунт селядцоў, бутэльку сьпірту, а ў той-жа час ашукваеце, абважваеце, абмяраеце іх... Што-ж яны скажуць пра вас?

— Маўчаць, с... сын! Ты малакасос яшчэ, каб пра бацьку так гаварыць... Я век з людзьмі пражыў добра, і за гэта мяне людзі паважаюць, а на цябе... за твой гонар... наплююць. Траба ведаць, дзе гонар паказваць...

— І за тое, што вы іх абкрадаеце, таксама паважаюць?

— Што? Ты... ты ў зладзеістве бацьку абвінавачваеш? Я цябе навучу, як паважаць людзей і бацьку. Вон з двара паганю, калі яшчэ загаворыш...

— А хіба няпраўда, бацька, я-ж кажу тое, што ёсць.

— Урадзіў я на гора цябе, на сваю галаву... Пабачым, як ты пажывеш, як пойдзеш сваёю сьцёжкаю. Паспрабуй я сам вытаптаць, калі ня хочаш ісьці па тэй, якую вытаптаў бацька... Што-ж... Прыдзеш яшчэ і сюды, у краму. Паспрабуй...

Пасьля аднае з такіх размоў, Андрэй зусім перастаў хадзіць у краму, а справу там пачаў вёсці Кандрат.

Андрэю прыкра зрабілася ад таго, што робіць бацька. Зноў мучылі ранейшыя пытаньні. Хацелася быць з людзьмі праўдзвымі, каб расказаць ім усё, што набалела на сэрцы. Прабаваў падыходзіць да сялян, каб сыйсьціся з імі, але яны ведаючы яго купецкім сынам, зьнімалі шапкі, віталіся з ім лісьлівілі, хвалілі яму бацьку, а гаварыць аб сваім жыццё не хацелі,—ат, маўляў, так сабе, добра жывём.

Андрэй ведаў, што гэта толькі для паказу яны робяць, а думаюць зусім другое і гавораць і аб ім і аб бацьку памі сабою таксама другое, але ў вочы лісьліваць, бо ад бацькі залежаць шмат у чым.

— Дзякаваць вашаму татку, з бяды ён нас выцяг, у гора ехаць ня трэба.

А там дома, мусіць, лаюць, што дорага бярэ, што гнілы селядцы за добрыя прадае.

Прабаваў сыйсьціся з афіцэрствам сапёрных часьцей з інтэлігенцыяй, што ля акупаў жыве, але і ў тых таксама П'янства, гульня ў карты цэлыя ночы, падробка табялей, абіраньне скарбу.

— Абіраюць казну, абіраюць адзін другога, лічаць сябе

за глотку гатовы схапіць адзін другога... Разам абкрадаюць другіх, гэтых, што з сякерамі і жалезьнякамі робяць... Дзе-ж праўда? Дзе-ж знайсці адкрытага чалавека? Ці інакш і быць ня можа, ці гэта законы жыцця такія,—пытаў сябе ў адчай Андрэй.

IV

Вержбаловічы ўсяго пятнаццаць вёрст ад фронту. У Вержбаловічах першая ад фронту, пасьля пераведзенага пункту, больніца для параненых, якіх далёка нельга везьці. У гэтай больніцы ўжо тры тыдні ляжыць Андрэй. Увесь час ляжаў бяз памяці, а цяпер пазіраў вакол сябе, слухаў знаёмыя, праўда, далёкія гукі стрэлаў гарматных, хацеў зразумець дзе ён, а перад вачыма ўставаў зусім яшчэ сьвежыя малюнкi фронту.

Два тыдні ня вылазілі з акупаў, хаваючыся ад стрэлаў нямецкіх, маўчалі, бо ня было патронаў. Потым, калі падвезьлі патронаў і хлеба, пачалася мяцеліца, круціць дзень і ноч, і начальства парашыла, што трэба немцаў выбіць з занятых імі пазыцыяў і прайсьці ўперад, думалі, што немцы мяцеліцы спужаюцца больш, чым стрэлаў. Тры разы ў атаку хадзілі, губілі людзей і ўсё роўна назад варочаліся, паўзлі па сьнезе, хаваючыся ад куль, мяцеліца дапамагала. У чацьверты раз, памятуе Андрэй, пайшлі ноччу. Было цёмна, сунялася трохі і мяцеліца. Глыбока ў сьнезе грузьлі ногі, цяжка дыхалі бягучы ўперад салдаты, некаторыя з іх праз сябе гаварылі малітвы, імёны блізкіх родных людзей, бо кожны думаў, што, можа, ня зьвернецца назад. Потым паўзлі па сьнезе, падкрадваліся да нямецкіх акупаў, калі з іх пачалася страляніна густа, залпамі. Памятуе Андрэй, што хутка частка салдат кінулася назад, бо на полі гуляла сьвятло прожэктару, выказвала іх, а далей нічога ня памятуе. Цяпер ён бачыў вакол сябе ложка, бразэнтавыя, паходныя з людзьмі, чуў стогны, хацеў падняцца і паглядзець на іх, але ў правым баку пачалася страшэнная боль, і ён супроць волі застагнаў таксама.

Да ложка ў тую-ж хвіліну падышла зусім яшчэ маладая жанчына і дала выпіць нейкіх горкіх лекаў. Андрэй шырока расчыненымі вачмі пазіраў на яе твар, які цяпер прасьвечваўся радаснай усмешкай сьветлых вачэй. Андрэю здавалася, што

васьць чалавека, якога раней ён ня бачыў. Тымчасам яна паклала сваю руку на яго лоб.

— У вас галава надта гарачая, компрэс увесь час не аднімаем,—пачуў ён прыемны голас,—цяпер пачняце папраўляцца. Адпачывайце.

Андрэй хацеў сказаць ёй на гэта што-небудзь ласкавае, але язык ня слухаў. Самі зачыніліся вочы і галава закружыла думкамі аб мінулым.

Мобілізаваны Андрэй быў увосень шаснаццаціга году. Ідучы, не шкадаваў дому, да й бацька, відаць было, не шкадаваў, думаў, патрэцца сын у жыцці, зьвернецца і адразу сапраўды за бацькаву справу возьмецца. А ён у войска пайшоў з надзеяй, што зусім пазбавіцца ўжо ад „бацькавых спраў“, лепш пазнае жыццё, знойдзе ў ім сваё месца, адказы на балючыя пытанні сваёй маладой душы. Але не паспеў апамятавацца, азірнуцца вакол сябе, пазнаёміцца з новымі людзьмі, як захапіла ў свае цэпкія лапы казарма, месячная муштроўка аранжыраваных да ночы, потым ноччу прыехалі на фронт, змянілі сядзеўшы ў акопах аддзел. Андрэй бачыў, што нейкая незнаямая яму сіла, супроць яго волі, цягне ў няведамае бяздоньне, хоча ўкінуць туды. Уперадзе было цёмнае, страшнае. Хацеў спрачацца з гэтай сілай, але не хапала сіл у сябе. Шукаў, каб уперціся ў што-небудзь нагамі, ня йсці, схпіцца за што-небудзь рукамі, але ногі коўзаліся, рукі нічога цвёрдага не знаходзілі, а страшная сіла рабіла з ім усё патрэбнае ёй, цягнула да бяздоння.

Думкі парушыў нейчы ціхі говар.

— Ну, што, адхадзілі?

— Ужо, сёння лекі прыняў, думаю, будзе жыць, раней пачынае гаіцца. Такі васьмь малады, зусім-зусім яшчэ толькі пачынае жыць, а яго гоняць на бойню. Колькі такіх маладых загінула, у іх адабрана самае дарагое для чалавека — жыццё, а колькі яшчэ будзе загіблена! Колькі сіл пакіне наша моладзь тут, дарэмна, ні за што, каб потым зьвярнуцца ў жыццё калекімі, надарванымі, лішнімі людзьмі... Каб яны ведалі ў ім чаго яны б'юцца, каб ведалі ўсю праўду аб „сваёй“ бацькавай шчыне... сваёй... мусіць-бы тады ня звалі яе так...

Яе словы, нібы цяжкія кроплі халоднай вады, падалі на яго галаву, прасачваліся туды і вадамі і тым самым зыхавалі з яго.

думкі. Успомніўся горад, потым бацькава крама, афіцэрства з сьпіртамі, картамі, жульніцтвам і фронт. А за гэтым паўстала перад вачыма старое пытаньне: чаму ж так? А нейкі нутраны голас шаптаў: —слухай, што гаворыць гэта з сьветлымі вачмі, яна дасьць табе адказ, якога шукаеш. Спытай, спытай яе хутчэй.—Але галава была нібы сьвінцом наліта, не варочаецца, не расчыняюцца вочы, а ўжо другі голас кажа:

— Ня скоры гэта будзе, ня так лёгка ім расчыніць вочы, паказаць усю праўду... Вера, цар, бацькаўшчына—гэтыя тры словы ўбіваліся ў голавы ім з самага малку, гэтымі словамі іх вялі сюды на бойню, і выбіць гэтыя словы з іх галавы ня так лёгка, ня так скоры яны зразумеюць іх сапраўдны сэнс.

— Дык трэба дапамагчы зразумець.

— Дапамагчы! а як? гаварыць з імі станеце? думаеце павераць? Не, яшчэ за шпіёна нямецкага палічаць і ў рукі начальству аддадуць. Гэтым не дапаможаце, трэба, каб самі зразумелі. Вось пасядзіць адзін-другі раз у акопах, дык і вера, цар, і бацькаўшчына з галавы выляціць.

— Дык, павашаму, вайна патрэбна была для таго, каб рабочыя і сяляне ўразумелі сутнасьць гэтых слоў, сутнасьць гэтага ладу?

— Так, інакш іх не разбудзіш, толькі з гармат...

— Ну, не, вы ня правы. Вайна, праўда, паскорыць узбуджэньне мас, але і без вайны масы з дапамогай рэвалюцыянараў пазнавалі сутнасьць і гэтых трох слоў і наогул сутнасьць капіталістычнага ладу. А павашаму пляну ўсіх людзей зьнішчыць вайна, пакуль самі яны зразумеюць, а вы будзеце баку стаяць і чакаць гэтага дня. Не, ня так трэба. Не стаяць і чакаць, а тлумачыць ім, цяпер у часы вайны гэта яшчэй зрабіць. Ня трэба баяцца.

— Ой, паехалі вы куды. Гэта гарачнасьць ваша—моладзі, якуюся, што яна пашкодзіць вам і справе...

Андрэю захацелася сказаць, што праўда ў яе, а ня ў гэтай мужчыны. Пасіліўся і расчыніў вочы.

Перад ім стаяў мужчына і, прыкмеціўшы, што Андрэй азірае, ён пачаў гаварыць.

— Адпачылі трохі... было ад чаго адпачываць, вы здаваліся такі змагаліся з сьмерцю і, відаць, перамаглі яе. Вялікую дапамогу ў гэтым вам зрабіла вайна.

абавязкова адратаваць вас, ні на гадзіну не адыходаіла і так дабілася свайго, адратавала, а цяпер радуецца. Ну, жадае хуткага выздараўленьня, з гэтымі словамі ён вышаў у другую пакой. А Лідзія Пятроўна зноў дала лекі і ўсё з тою-ж прыёмнай усмешкай казала:

— Рана пачала заживаць, тыдні праз чатыры зусім будзеце здаровы і зможаце паехаць на пабыўку. У вас дом ёсьць.

— Ёсьць.

— Бацькі будуць рады, што жывым засталіся і дома зноў зможаце набрацца сіл.

Перад вачыма Андрэя ў думках паўстаў дом, бацькава крама.

— Ёсьць у мяне бацька й маці, а ўсё-ж ня люб мне дом. Калі ў войска ішоў, не адчуваў ні кроплі жалю па ім, бо ўсё было там не па майму, не раву, у цягату мне, і цяпер няма жаданьня ехаць, але й тут так...

— Калі ня ладзілі трохі з бацькамі, цяпер, мусіць, яны забыліся на ўсё, рады будуць вам... Вы такі яшчэ малады.

— Мне толькі дзевятнаццаць год, з апошняй мобілізацыі папаў на фронт... Вы даруйце мне, я зусім, зусім забыўся паважаць вас, што адхадзілі мяне, даруйце...

— Ня варта дзякаваць. Гэта мой абавязак дапамагчы параненаму, і я яго толькі часна выпраўляю і ўсё.

„І ўсё? А каб ведала, ты, як мала людзей ёсьць, што часна выконваюць свае абавязкі перад людзьмі,“ думаў Андрэй. Потым сказаў да яе:

— Вы такая добрая. Шкадуецца чужых, зусім невядомых вам людзей, нібы родная маці ля сваіх дзяцей, вы ля салдат ходзіце. Мала я спатыкаў такіх людзей. Вы... вы ўсё праўду казалі доктару, — вырвалася ў яго супроць волі.

— А вы чулі... усё,—і твар адразу прыняў напалоханы выгляд.

— Чуў, усё чуў. Мне хацелася падтрымаць вашы словы, але ня мог расчыніць вачэй.

— Ня ведаю, можа й праўду казала. Вам адпачываць трэба, цяпер, папраўляцца, — гаварыла яна ўжо нейкім другім голасам, — а аб гэтым у другі раз пагутарым, пасля. Адпачывайце.

Памаўчала трохі, потым зноў загаварыла, калі ўбачыла, што ён вачмі чагось прасіць ад яе, ня хоча, каб адышла та

— Вы зусім бяз памяці ляжалі, багата брэдзілі і гэтак страшна... Скардзіліся на жыццё, на няпраўду, аб вайне ня зусім добрае гаварылі. Мусіць думалі шмат аб гэтым. Вы скуль самі, дзе жылі?

— Радзіўся ў вёсцы, потым у горадзе, вучыўся там. Бацька—багаты гаспадар, ды і купцом быў к гэтаму. Я шмат няпраўды ў жыцці бачыў, шмат думаў аб жыцці і не разумеў яго. У войска пашоў, думаў уцёк ад таго незразумелага для мяне жыцця, другое знайду, аж і тут тое самае. Горш стала, бо больш пабачыў, больш незразумелага для мяне стала...

Гаварыў Андрэй з натхненнем, падняўся на локаць першы раз. Ад гэтага да галавы зразу прыліла кроў, нейкім туманам пачало засьцілаць вочы, і галава мімаволі апусьцілася на падушку.

— Вы не павінны аб гэтым цяпер гаварыць, гэта вам шкодзіць. Цяпер адпачніце, а потым пагаворым разам. Зразумееце жыццё, яшчэ яно ў вас наперадзе ўсё.

(Працяг будзе).

Антон Замежны

Міньяцюр

Прабуджэньне

Вецер у сыяну ночы злой задрагаў.
Вецер зьдзьмухануў пыл начны са сыцягаў.
Певень запяў. Дзень сабраў ўсе росы.
Гук загаманіў гудам шматгалосым.
Выклікала з пушч сонца залатое
На абшары ніў вечна маладое,
Чырваньню яно зацьвіло яскрава.
Хто праснуўся, тым барацьба і слава.

Зіма

Там, дзе грэчка красавала,
Таўстым пластам сьнег ляжыць.
Дзе зязюля кукавала,
Вые воўк, мароз трашчыць.

Туга

Дзень васеньні, хмарны, шэры.
Ў хаце пустка—я і дзьверы.
Стук! Стук!—чую раз-у-раз,
То ідзе блізі, знаць, час.

Дзіўны сон

У рэчцы хваля за хваляй
Коцяцца ноччу і днём.
Жыў-перажыў вясну-кравю.
Цешыўся дзіўным я сном.

Сінь

І вабіць, і суліць надзею
Прасторная, сіняя даль.
Іду—ня ісьці я ня сьмею:
Сініць васілёк, даль і сталь.

Каханьне

Мы сядзім пад ліпай шчыльна.

Мне сказаць ёй гэта пільна:

— Ты мядуніца, ты краля,

Губкі маеш, як каралі.

Веру, вып'ю хоць разок

З гэтых губачак мядок.

Не запужаеце

Кажуць, што каханьне

Столькі болі мае!

Хай баліць мне сэрца!

Хай каханьне знае!

Ізраїль Плаўнік

Я кахаў...

Я кахаў чарнявую дзяўчыну...
Рассыпала васількі вясна...
І цьвілі пралескамі хвіліны...
Я казаў: „Жыцьцё—гэта яна“.
А затым—у шчасьці, у каханьні
Захацеў я ўдаль брысьці, брысьці...
„Не забудзь“... шапнула на расстаньні.
„Не забудзь“... зашастала ў трысьці.

* * *

Завіліся сьцежкі у дарогу...
Горад. Шум. Бурлівае жыцьцё...
Я сустрэў—і шчасьце, і трывогу,
А яе—глынула забыцьцё.
Горад. Шум. Юнацтва парываньні...
Зноў каханьне—з русаю, другой...
Красавалі сонечныя здані
З кучаравай, сьветлай галавой.

* * *

Апляліся годы павуценнем...
Зноў чарнявая—былога цень.
Я успомніў: ростань, лятуценні,
І здалося—прошласьць зацьвіце...
Але раптам... так яна другая,—
То гадоў заплечных пячаць...
Як даўней—ранейшую шукаю,
А цяпер—ранейшай не пазнаць!

* * *

І яна, яна мне няцікава,—
Шопат скаргі туліцца ў трысьці...
У яе—чырвонцы, моды, справы...
Ну, а мне—ізноў брысьці, брысьці...
А шляхі?.. Жыцьцё шляхі пакажа:
Аздабляе промінамі сінь...
Хай вятры снуюць суценьня пражу,—
Ім надзей, імкненьня не згасіць!..

Вал. Маракоў

Была восень у роднай краіне,
Гаварыла мне шчырасьць ня раз
Гэту песню халодную кінуць
І квітнець, расквітаць, не згараць.

Так, я верыў ёй ціха й пакорна,
Я шукаў новых радасных слоў,
І пановаму рытмам задорным
Маладое жыццё расьцьвіло.

Тыя дні я прыпомніў з пагрозай...
Хтосьці крыкнуў глыбока ў душу,
Што на бруднай асеньняй дарозе
Аб маім самагубстве пачуў.

Абляталі й згаралі пялёсткі
Чорным дымам халоднай пары,
І крывёю на грудзі бярозак
Прыпадаў сьветлы золак зары.

Я стаяў і дзівіўся і марыў,
Я хацеў, як другія, пажыць,
Каб згубіць гэтай восені хмары,
Каб навекі забыць пра крыжы.

І затым мо' у новую восень
З новай песняй ў юнацкіх грудзёх
Мне так хочацца, хочацца госьцем
Прывітаць гэты сьвет і жыццё!

3. Бандарына

У дарозе

Усё прамінулася, усё прайшло,
Новая радасьць і новы смутак.
Толькі мінуламу кволы вянок,
Толькі мінулае кужальлю зьвіта.

Ружай алеюцца шчочкі дзяўчынкі,
Сьлепяць, зьліпаюць, уюцца сьняжынкі...

Бай працягнуў дыямэнтныя ніці,
Бор задумёны шапоча: засьнеці...

Жудасен рогат вірлістых вятроў.
Сьцэлецца жаласны скрып палазоў.

Белая радасьць і белы сьнег.
Звонкія бомы—юнацкі сьмех...

Сёньня нітуецца радасьць адна,
Вэлюмам сьвеціць, ласкае зіма.

Белы пагурак і сьнежная замець,
Сёньня я хочу шчасьліваю быць.

Любы! мы едзем ў палі варажыць.
Сьвішчуць гукаюць вятры, маразы,
Там у прасторах бязьмежныя дні.
Любы! ці любя, ці добра,—скажы?!

Вартай пасталі сівыя дубы...

— Можя пурга у палёх занясьці,
Могучь скаваць, загубіць маразы...

Любы! ня трэба нудзіцца—любі!
Там на пагосьце галосцяць званы...

— Радасьць загіне,—гавораць яны.

— Толькі ня слухай, ня трэба,—любі!..

Брэша сабака цапны ля варот.

Шэфы!.. Апошні санлівы акорд...

Палкія мары, нітуюцца сны.

Ой, запаліся зарніца—гары!..

— Падаюць словы пра новыя дні.

Юр. Лявонны

* * *

Мне казалі ў плакучую восень:
„Толькі вёснамі сэрца дынаміць“...
Але ў распачы—дзень не галосіць,
І ў грудзёх—залатая замець!

„Толькі вёснамі сэрца дынаміць“—
А чаму-ж пяе вецер у далях?
Чаму струны ў шаўковым паркалі
Зазьвінелі стагучнаю гамай?..

Як раней—вечар сінія косы
Распусьціў па квітнеючых далях...
Я ня веру таму, што казалі
У сумотна-плакучую восень!..

Яйдо і сьлівы

(Апавяданьне)

Я сядзеў на сонечнай лаўцы гарадзкога саду, ні аб чым ня думаючы, ні на што не зважаючы, калі побач са мною сеў нехта паліняла-рыжы. Некалькі хвілін прайшлі ў маўчаньні. Мне было ўсё роўна, а яму, відаць, не, бо ён моцна і ненатуральна закашляў. Я чамусьці сплюнуў і паглядзеў у яго бок. Тады мой рыжы састроіў лісьлівенькі твар і пачціва зьвярнуў маю ўвагу на сонца. Як звычайна ў гэтых выпадках імгненнага знаёмства, я адказаў нявыразным аднаскладовым „так“.

Лічачы па ўсёй праўдападобнасьці знаёмства пачатым, мой невядомы размоўца загаварыў сьмялей.

— Сонца... Яснае надвор'е—кхе-кхе,—ён кашлянуў.— Уявеце сабе, якую штуку згуляла са мной аднойчы гэтае сонца.

Ён падсунуўся бліжэй і схіліўся лапленымі локцямі на свае прашмудленыя калені.

Мой спакой быў парушаны. Я мог, вядома, устаць і дэмонстратыўна пайсьці ў іншае месца, але бяз даў прычыны не хацелася абражаць чалавека, а таму я прыгатаваўся слухаць „якую-ж штуку згуляла з ім аднойчы сонца“.

— Гэта, мусіць, цікава было?—пастараўшыся дадаць сваім словам больш ветласьці, сказаў я.

— Хочаце паслухаць—я раскажу.

Міла—ня міла, а еж, калі купіў. Гэтак і я. Дадаючы больш праўдзівасьці сваёй усмешцы, наколькі мне гэта дазваляла шчырасьць, я паўтарыў па сутнасьці свае першыя словы:

— Калі ласка, калі ласка, я люблю слухаць цікавае.

Ён пачаў.

— Ніколі ўдзень я ня гуляю—ня ў прывычцы, ды і немагчыма. Але ў гэты дзень—да рэчы сказаць, у нядзелю,—калі я заўсёды адпачываю самым нормальным чынам—у гэты дзень мяне ня браў адпачынак. Якіх толькі сродкаў я ня ўжываў! Надаваў сабе пагарды да сёнешняга дня, да яго зьместу

ў дробненькім гарадку, да надвор'я. Як на злосьць, паверце, не пасабляла. Я выкурваў цыгарку за цыгаркай—тыя-ж вынікі. У млявай злосьці я кінуў усе патэнтаваныя сродкі ў першы куток пакою. Нарэшце, прыпамянуў рэцэпт аднаго псыхолёга—ні аб чым ня думаць у працягу пяцёх хвілін. Як за шчасьце, ухажуся я за гэтую раду. Даю часнае слова, я шчыра аддаўся нічоганядуманню. Вось, вось... Раптам, я забыўся на пачэсныя сродкі, на сваю рэцэптуру і першым чынам на тое, што я нічога ня думаю. Наступныя, досыць з цвёрдым націскам, словы рашуча прымусілі мяне забыцца на чарговы дзенны адпачынак: „Я спадзяюся, Янка, што ты добра памятаеш аб нашым закладу пазаўчора“. Як апараны кіпнем, яўскочыў. Перада мною стаяла з сьвежымі рыначнымі клункамі мая суужхарка па кватэры. Перш за ўсё, яна мела некаторыя досыць станоўчыя правы на тое, каб гаварыць са мною ў гэткім тоне, а падругое—я дагадаўся, чаму самыя верныя сонныя сродкі вышлі на праверку самымі нявернымі бяссоннымі сродкамі. Але ўсё гэта справы не мяняла. Мне ўспамянулася пазаўчорашняя з брудным клоччам хмар пятніца: у мяне стала настолькі дурасьці, каб паспрачацца, бачыце, на заклад, што ў нядзелю будзе нічым ня лепшы выгляд здрадніцкага неба, чымся ў пятніцу. Перада мной стаяла адзіная пэрспэктыва—зьмяніць маю штонядзельную прывычку. А прывычка, кажуць, другая натура. Усё-ж такі часнасьць перш за ўсё, а потым... Асоба з правамі і цвёрдым характарам. За паскуднымі параю кілё сьліў (наш заклад) я меў прыемнае здавальненьне прагуляцца да рынку. Рабіць няма чаго. Рэшта ад учорашняй пакупкі—дробязь заставалася на завод у ваднэй з маіх чатырох кішэнь.

Тут мой размоўца паглядзеў з неймавернасьцю на свае хваленыя кішэні, далёка ня першай сьвежасьці.

Сонца варыла, здаецца, а не пякло.

— Ці не прайсьціся нам у халадок?—надзейна-баязьліва запытаўся мой размоўца.

Ня ведаю чаму і для чаго я пакорна пайшоў побач з ім.

— У халадку нішто, добра...—мармытаў сабе пад нос ён праходзячы.

А потым ён раптам схмянуўся, пачаў гаварыць зноў пра сваю гісторыку, зусім зблытаўся і нялоўка хутка папрасіў:

— Дазвольце цыгарку. Бачыце, у мяне такая прывычка... Усё роўна, як кітаец бяз опія... Не гаворыцца, ня клеіцца... Сядзем на лаўку.

Я знайшоў у сабе столькі вялікадушнасьці, каб задаволіць яго просьбу. Тады ён больш спакойна і, чамусьці прытрымліваючы кішэню моднага фасоністага фрэнка з тых, якія, кажуць, у добрых людзей на сьметніках гніюць, прадаўжаў:

— Вы ня думайце, што я не пайшоў... Дальбог, пайшоў. У мяне чэснасьць перш за ўсё.

Пры гэтых словах мне захацелася западазрона зірнуць на яго, але я сказаў:

— Веру, веру... Ну, што вы...

Ён, здаецца, не зьвярнуў на гэта асаблівае ўвагі; быццам супакоіўся трохі і хутчэй і больш энэргічна стаў выкладаць сваю гісторыю.

Мне кінулася ў вочы рыска надуманасьці нейкай, завуча-нага чагось, але я з абурэньнем прагнаў ад сябе гэткую думку: чалавек хоча мне даць прыемнае сваім апавяданьнем і больш нічога. Я нават працяўся нейкай падзякай к гэтаму выпадакова добраму чалавеку.

— На рынку, як гэта ні дзіўна, звыш чаканьня ў гэткае надвор'е, было шмат каго й чаго. Па маёй патрэбе неабходна было прайсьціся па самым шумным і людным месцы... Я ўжо нацэліўся ў кошык сакавітых сьвежых сьліў, як раптам мой намер перарваў ціхі жаласьлівы голас. Не да мяне зьвяртаўся ён, але я прымушан быў зірнуць на яго. Ці-ж гэта ня ўсё роўна... Гандляр, да якога ён зьвяртаўся, прыняў на сябе ўраз маску халоднае абыякавасьці і, здаецца, не прыкмячаў нічога. Ён востра тут якраз здарылася... Жаласьлівы голас, паўтарыўшы некалькі разоў сваю просьбу, раптоўна сунуў у кошык спрытную пару рук і, захапіўшы прыгаршчамі добры фунт сьліў, вельмі лоўка стругануў у бок.

— Ну, і што-ж—уцёк?—спытаўся я.

— Вы думаеце, што гандляр ня бачыў—о, не, ён чакаў гэтага. Гледзячы ўсё так-жа некуды ў бок, ён грузка матнуўся ўсьлед і далікатна прывалок за каўнер нязвычайнага пакупца. Але тут адбылося непрадбанае для гандляра: пакуль ён сабраўся высыпаць з жмень ціхага хапуна свае сьлівы,—утап-
ў ~~рука~~ заставаліся толькі лічаныя восем-дзесяць штук, а ён

сам, цяжка сапучы носам і натузваючыся, зайздросна глытаў апошнімі глыткамі. Калі гандляр расчапіў яго сукаватыя пальцы і высыпаў у кошык мізэрную рэшту, па твары глытаўшага сьлізнуў цень шкадаваньня. Тут гандляр больш ня мог сыцярапецць і прызвычайны ўжо к гэтаму завучаным голасам, завучанымі словамі пажадаў перш праваліцца наскрозь зямлі гэткім пакупцом, а самым гандляром—ня жыць на сьвеце. Пры гэтым ён значна паглядзеў на маю больш-менш солідную асобу, трымаючы моцна за каўнер сваю ахвяру. Каля іх пачынала зьбірацца куча сумленных аматараў сэнсацыі, навін. Тады гандляр рашуча даручыў кошык свайму сабрату па рамяству і рыхтаваўся атрымаць грошы за свой патурбаваны спакой. Ахвяра ўгадала, мусіць, добры намер свайго зычліўца не супыніцца нават перад візітам у міліцыю і, скончыўшы свае глыткі, прахрыпацела:

— Я-ж пытаўся... Ты й вокам ня міргнуў... Я і ўзяў. Дык не дарма-ж...

І ён схіліўся к кошыку, але дужая лапа гандляра не падпусьціла ў другі раз к сьлівам. Такое малюсенькае абставіны было досыць, каб зьвярнуць увагу ўсіх на кошык. Усе, і я ў тым ліку, убачылі напалову засыпанае сьлівамі яйцо.

— Цікава,—ня стрымаўся я, каб не ўзбадзёрыць апавядальніка.

— Усе нібыта здаволіліся гэтым тлумачэньнем учынку, толькі аднаму гандляру, відаць, было мала.

— Каб ты так жыў-быў, як яно мне патрэбна, тваё яйцо. Мае першасортныя, самыя лепшыя на рынку сьлівы і яго яйцо...

Ён згроб, як шчанюка, невялічкага чалавечка і так ясна выказаў гэтым свой агрэсыўны намер, што я адчуў, як нешта падступіла ў мяне к горлу. На задні плян адсунуўся сёнешні дзень, мая сужыхарка, сьлівы.

— Патрэбна мне тваё яйцо гэтак, як табе жыць,—лаяўся тымчасам гандляр і з гэтым зусім ужо быў пацяг няшчаснага.

Я адчуў, што не магу больш трымаць, што нешта, во, зараз зраблю. Я падскочыў да іх і глуха спытаўся, колькі гандляр хоча за зьездзеныя сьлівы.

— Поўдубля,—быў адказ.

Калі я сунуў руку ў кішэню, гандляр пераканаўся ў маеі прыстойнасьці і адразу зьмяніў позыцыю:

— Во, гэта справа іншая... Ты, браток, можаш браць сваё яйцо і каціцца... А вы чаго?—рыкнуў ён пасвойму папрыроднаму на хлапчукоў, якія тут шныпарылі.

Вы не паверыце, што, калі я разьлічыўся з гандляром усёй сваёй свабоднай сумай, мой протэжэ заплакаў і, у знак сваёй удзячнасьці к майму ўчынку, папрасіў узяць на ўспамін...

Тут голас майго размоўцы пудліва перарваўся, але ён прадоўжыў:

— Яно тут... Хочаце паглядзець?

Дрыжачымі рукамі ён дастаў з кішэні, якая-бы пякла ўвесь час яго ляжку, звычайнае курынае яйцо. Потым пасьпешна быццам баючыся сапсаваць уражаньне ад расказанага, ён скончыў з нясьмелай надзеяй.

— Пазычце рублёўку.

Мімаволі я пайшоў насустрач гэтай просьбе і з нейкім нявыразным пачуцьцём падаў яму рубель. Мне сталі яснымі яго паводзіны за ўвесь гэты час—нясьмеласьць, просьба закурыць, жаданьне застацца са мной, нязграбнасьць.

Я больш не хацеў слухаць і не хацеў бачыць, але, як наўмысьля, мне ў вочы кінуўся яго сьлівападобны нос. Знаёмае нешта здавалася мне ў гэтым носе.

Ня ведаю, адказаў ён што на маю дабрачыннасьць ці не, бо перад маімі вачыма стаяў другі чалавек і ў вушшу гучэлі зусім іншыя словы:

— Р-р-рак-к-калія!.. Зубы пачышчу... Куды прэш?

І нос у яго таксама сьлівападобны. Во, во, ён самы. Я азірнуўся.

Сьлівападобны нос няпэўнымі крокамі сьпяшаўся з саду.

Па прывычцы я засунуў у кішэні штаноў рукі, зьбіраючыся ісьці, і гэтак адчуў, што мая левая рука сьціскае штось у пальцах.

Гэта было тое самае „звычайнае курынае яйцо“.

Наколькі ставала сілы, я размахнуўся і пульнуў ім усьлед яго ўласьніку.

Уладзімер Хадыка

За далінаю нязнанаю...

За далінаю нязнанаю
Ёсьць блакіту берагі...
Бачыў сёння я каханую
На гонях дарагіх.
Хатку бачыў, хатку новую,
На гары зялёны тын.
Думы просяцца кляновыя
У найлепшую з краін...
Казкі хочацца мне рознае,
Перакладзенай ў палі—
Што журба балот лагозная
Загіне на зямлі.
Жартаваць русалкі з месяцам
Кінуць ў сонным хмызьняку.
У лазе туман павесіцца
На зломаным суку.
Думы—зоры, думы—полымя,
Думы—залатой вясны—
Перайшлі вандроўку сёламі
За водарам сасны.
Пуцявінаю суроваю
Ня шукалі камяніц...
Лепей слухаць за дуброваю
Сьпеў—музыку крыніц,
Бачыць хатку невялічкую,
Тын зялёны і гару...
Кажуць тутака, што дзічкаю
Узрастае Беларусь.
Дурні, дурні... За палянамі
Снам гарэзным берагі.
Вольны песьнямі каханымі,
Краю родны, дарагі!..

Н. Маркава

Ц і х а...

Ціха...

жаль
пагардай вострай
сэрца рытмы
затрымаў.

Ціха...

ў далях
снуге кросны
белакрылая
зіма.

Ціха...

ў гаі
чарнабровым
так смуткуюць
верхавіньні.

Ціха...

ў суме
палановым
маё сэрца
не астыне.

Ціха...

так...
і сум бярозы—
беларосны сьнег.

Ціха...

штось
ліюцца сьлёзы,—
то ня скарга,
не!

Ціха...

сінь
і белы вэлюм—
бела-сіні сьнег.

Ціха...

жаль
пагардай сьцэле
ў радасьцях
на дне.

Ціха...

вецер
пры дарозе
пахіліў
каліну.

Ціха...

рдзее
вербалозьзе,
рдзее
пуцявіна.

Ціха...

ціха...
ой, кахаю
сьвет прывольны,
любы!

Ціха...

ціха...
каля гаю
знова
прыгалубіць.

.....
Маё сэрца не астыне
ў смутку палыновым,
бо іду я пуцявінай,
пуцявінай новай!

Сяргей Дарожны

Сіні шум...

Сіні шум, шаўкавісты шум,
Прытуліліся ліст да ліста.
Хай цяпер перад кожным душу
Расчыняю я тут і там...

Я і гэтым цяпер здаволены,
Толькі-б слухаць бярозавы звон,
Поле мілае, поле, поле...
Харашэе зара ля вакон.

Сам я часта пад сінімі клёнамі
Слухаў жнівень буйнеючы мой...
Ці кладуцца, ці ў песьнях далоні
Ў сэрцы радасьці й белы спакой.

І ў палёх жыта з ветрамі хіліцца,
Нізкі сьцелючы ў далі паклон.
Хай-жа песьняй сягоньнячы выльецца
Галавы маёй буйны плён.

Мо' таму і хрысьцілася маці
На шляхі у шырокіх палёх,
Што я многа часінаю траціў,
І што крыўду расьсеяў на мох.

Але ўсё-ж я і гэтым здаволены:
У вячэрні ці ранішні змрок
Сядзеш ціха за беленькі столік
І да поўначы трызьніш пяром.

(У поэтаў заўсёды бяссоньніца).
Гэта слава прышла не з-за гор...
Неба з вечару ў сінюю звоньніцу,
Зазваніла пялёсткамі зор.

Вось таму у імглістыя ночы
Ўсё ня сьпіцца часамі і мне...
Ах, як далі ў палёх пазалочаны
І лілеі маўчаць у багне.

Сіні шум, ой, шаўковісты шум,
Прытуліліся ліст да ліста.
Хай цяпер перад кожным душу
Расчыніў я, ня зьведаўшы даль.

Н. Вішнеўская

* * *

Бліскучы ўсход зары пунсвай,
Крывёй набракшы небасхіл...
У ледзяных, сьцюдзёных сковах
Гадзіннік восем адзваніў.

Палегла прозалаць на дахі,
Зазалаціўся ўсьцяж прасьцяг,
На вежы ў сіні, па-над гмахамі
Затрапятаў чырвоны сьцяг.

Пунсовы ўсход... Ружовых фарбаў
Не апавіў фабрычны дым,
І сыпле жменяй раньня чары
Дзень срэбразвонкі... будзіць ўздам.

Іду... Куды—сама ня знаю...
Вось проста хочацца ісьці,
Бо ціха, ціха пачынае
Зор наквець яркая цьвісьці.

На сьвежых шчоках сок вішнёвы,
Мацней пульсue ў жылах кроў,
І кожнай постаці знаёмай—незнаёмай
Так хочацца гукнуць вяселае „здароў“.

Стазвонны брук, суровасьць гмахаў,—
Хоць я й люблю нямы прастор,
Палёў асьнежныя размахі,—
Ўсё-ж ёсьць ў каменянях харакство.

Люблю разгульных вуліц радасьць,
Адвечны гул, нямоўчны звон,
Дзе столькі сіл спрадвеку прагна
Жыцьцю імкнуцца наўздагон.

Вятры калышуцца... Усход палае.
На вежы час угрунь бяжыць...
А я іду... паклонам рань вітаю...
І хочацца бязьмежна адчуваць і жыць!

Другі бок мэдалі¹⁾

(Аб нашым пісьменьніцкім маладняку)

У вадным з апошніх нумароў соліднай расійскай часопісі „Печать и революция“²⁾, у разьдзеле „Обозрение искусств и литературы“ вядомым журналістым Вяч. Палонскім пастаўлена рубам адно цікавае, сучаснае пытаньне, якое мы назіраем гэтак сама і ў нас на Беларусі, але якое мы альбо абмінаем, альбо з-за вялікай колькасці іншых работ хоць і бачым, але не вырашаем. Гэта—пытаньне аб нашым пісьменьніцкім маладняку.

Вяч. Палонскі паставіў гэтае пытаньне ў расійскіх умовах жыцця і існавання. У нас гэтыя ўмовы ў некаторай іх частцы іншыя, а ў некаторай і аднолькавыя. Таму, грунтуючыся на артыкуле Вяч. Палонскага, паспрабуем паставіць гэтае пытаньне ў нас, у Савецкай Беларусі.

I

Пачынае свой артыкул Вяч. Палонскі так:

„На маім стане ляжаў ліст:

„Паважаны Вячаслаў Паўлавіч!

Вось яшчэ два вершы. Калі і яны ня падыйдуць, дык я ўжо і ня ведаю, што трэба. Калі-ж яны падыйдуць, дык вельмі прашу Вас як-небудзь даць мне на гэтым-жа тыдні грошай, бо я здыхаю“.

„Пад лістом імя маладога і таленавітага поэты. Яно пападаецца ў лепшых нашых часопісях. Дзяржвыдат выпускае першы том яго вершаў. У рабочай і інтэлігенцкай аудыторыях ён мае вялікі поспех. У чалавека ўсе даныя, каб узбагачаць літаратуру. Аднак, ён „здыхае“. Гэта і на самым дзеле: ці да вершаў, калі есць ніяма чаго?“

І далей піша Вяч. Палонскі:

„Аб гэтым варта падумаць. На самым дзеле: ці-ж малады савецкі пісьменьнік менш заслугоўвае абароны, чым, скажам,

¹⁾ У парадку абгаварэння.

бяспрытульны? А ў літаратуры сплош ды радам бяспрызоршчына. Ці не таму так званы саюз пісьменьнікаў—па істоце, усяго толькі выпадковая хата, у якой таўкуцца выпадковыя людзі. Аніякай узаемадапамогі, аніякай сувязі, хаця-б на глебе профэсыянальных інтарэсаў, у пісьменьніцкім асяродзьдзі няма. Гэтыя адзінкі, індывідумы, жывуць якась па-за колектывам, хаця-ж і трымаюцца заўсёды кучкамі. Чаму-ж дзівіцца, калі менавіта гэтае асяродзьдзе зьяўляецца пастаўшчыком шэрагу самагубцаў.

„Зразумела, ня ўсе гэткія беднякі. Аднак, беднякоў—большасьць. Усяго толькі некаторыя—іх можна пералічыць на пальцах—існуюць так-сяк. Дый і то адносна. А шырокая маса—абяздолена ў поўным сэнсе слова. І больш за ўсіх—наш пісьменьніцкі маладняк“.

На грунце гэткага дрэннага матэрыяльнага становішча, у пераважнасьці пісьменьніцкага маладняка, Вяч. Палонскі і ставіць пытаньне:

„Ад гэтай незабясьпечанасьці, галоднага мыканьня растуць разачараваньне, пэсымізм. А адгэтуль—старая крывая, на якой ламала сабе шыю гэтулькі расійскіх пісьменьнікаў.“

„Дзе прычыны? Многае, зразумела, ад нашай беднасьці. Прырост пісьменьніцкага маладняка перавышае нашыя выдавецкія і журнальныя магчымасьці. Маладым друкавацца частую няма дзе. Бываюць часы, калі рэдакцыі залівае хваля рукапісаў. Сярод іх трапляюцца дымэнты, але сырыя, неадшліфаваныя, якія трэба адшліфаваць. Хто і калі займецца гэтай справай? Парадзім падтрымаць твор,—падумаць над ім, папрацаваць, не сьпяшацца. У вадказ чуеш часьцей за ўсё:

— А авансікі дадзіце? Сёньня, ведаеце, не палуднаваў..

Авансікі справы не выратоўваюць. Дасі авансік раз, дасі другі,—каса-ж—гэта ня крыніца, якая вечна не перастае выкідаць новыя струмені вады. У канцы канцоў чалавек з талентам пачынае раскладацца, злаваць; у творчасьці, якая магла-б быць крыніцаю бадзёрасьці, зьяўляюцца злавешчыя імглістыя ноткі, падазроныя плямы, якія рана альбо позна стануцца духоўнай гангрэнай“.

Так ставіць пытаньне В. Палонскі наконт матэрыяльнага становішча пісьменьніцкага маладняка.

А як-жа гэта ў нас, на Беларусі? Савецкая Беларусь воляю працоўных абуджана, абудзіліся і творчыя маладыя сілы, якія імкнуцца праз літаратурныя гурткі, гурткі „Маладняка“, гурткі „Юнгер Арбэйтэр“ тварыць новую літаратуру, мэта якіх—стаць пісьменьнікамі. „Маладняк“ з гэтых мас маладзі выявіў які дзесятак, другі, трэці здольных адзінак, тое-ж самае зрабіў і „Юнгер Арбэйтэр“. А ў нас маецца шмат яшчэ нявыяўленых, якія таксама імкнуцца, проста прагнуць пісаць, стаць пісьменьнікамі.

Вось аб гэтых выяўленых і аб гэтых яшчэ нявыяўленых і павінна весціся гутарка.

Магчыма ў нас ня пішуцца гэткія лісты да рэдактароў нашых газэт і часопісая, але той факт, што пісьменьніцкі маладняк зачастую ня мае за што паабедаць, „здыхае“, знаходзячыся ў цяжкім матэрыяльным становішчы, ня маючы крыніцы, дзе-б ён знайшоў матэрыяльную дапамогу ў цяжкую часіну. Бяспрытульшчына маецца і сярод нас. У нас, праўда, саюзу пісьменьнікаў,—выпадковай хаты няма. Заместа гэткага аб'яднання, пісьменьніцкі маладняк гуртуецца ў аб'яднаннях, заснаваных на грунце ідэалёгічных прынцыпаў,—„Маладняку“ „Узвышшы“, „Юнгер Арбэйтэр“, польсэкцыя „ВАПП'а“. Гэтыя літаратурныя аб'яднаньні Савецкай Беларусі, як нам добра вядома, аніякай узаемнай дапамогі даць маладняку, зразумела, з-за сваёй беднасьці ня могуць і не даюць, за вельмі рэдкімі выключэньнямі.

Трэба адначасова адзначыць, што і ў нас, на Беларусі, з пісьменьніцкага маладняка маюцца больш-менш матэрыяльна забясьпечаныя адзінкі, якія побач са сваёй творчай працай заняты на рабоце альбо пасадзе, аднак, пераважная большасьць альбо не забясьпечана цалкам, альбо, у лепшым выпадку, працуе з мэтай існаваньня ў такіх умовах, у якіх пра творчую дзейнасьць гаварыць ня прыходзіцца.

Да таго, усплывае пытаньне аб аплаце твораў нашым маладым пісьменьнікам. Калі паглядзець на гэтую аплату, дык проста сьмешным становіцца, і міжвольна хочацца сказаць, за што гібеюць праз цэлыя ночы творчай працы нашыя маладыя пісьменьнікі. Вось сучасныя тарыфы аплаты: вершы — ад 5 кап.

шым выпадку за радок! Проза—ад 1 капейкі за газэтны радок, да 60—70 руб. друкаваны аркуш!

А рэдакцыі завалены тысячамі вершаў, соткамі апавяданняў. Калі мне прыходзілася працаваць у ваднэй з рэдакцый, дык кожны дзень прыходзіла ня менш 10 конвертаў з вершамі! А ў год 3.500 адных толькі вершаў... Праўда, ня ўсе былі годнымі да друку, але што 10—5 проц., дык гэта бязумоўна.

І вось нашае становішча: з аднаго боку, уздым, абуджэнне, прырост перавышае магчымасці, а з другога—вузкія рамкі, нэндза, матэрыяльная незабяспечанасць.

Ды авансікі нашыя выдавецтвы ўжо развучыліся даваць...

А адгэтуль, як кажа Вяч. Палонскі, і ў нас: разачараванне, пэсымізм, імглістыя ноткі, журба, пятны... сярод некаторых таварышоў з пісьменьніцкага маладняка, але покуль што „старая кривая, на которой ломало себе шею столько русских писателей“, да нас не дайшла...

II

Палонскі піша:

„Тут адбываецца адно гібельнае непаразуменне. Аб ім варта пагутарыць у нашай краіне, дзе пісьменьніцкі маладняк ідзе шырокім патокам, дзе адзін ВАПП налічвае ў сваіх шэрагах некалькі тысяч яшчэ невядомых пісьменьнікаў, а за імі стотысячныя арміі рабкораў і селькораў, з якіх будуць у гэтым і сумлявацца няма чаго—вылучацца яркія таленты. І ўсе яны, яшчэ не запрацаваўшыя права звацца пісьменьнікам, аддаюцца ўпэўненасці, быццам пісьменьніцкай працай можна жыць.

„А гэта ня так. Гэта пагубная памылка. Малады які небудзь хлапчук напісаў некалькі яркіх вершаў. Рэдактар узрадаваны, іх надрукаваў. Да няшчасця для хлапца, якое-небудзь выдавецтва *ціснула* вершы асобным выданнем, крытычнаю такі да няшчасця юнака—крытык-*дображадацель*, з шырокай нясутрымнасцю напярочыў яму будучыню. Ясна справа—у хлапца галава пайшла навакол. Хто сабе вораг—хто адвернецца ад будучыні, якая прарочыць славу, почасць, портрэт у штотыднёвіку, артыкулы ў газэце, дзяржвыдатаўскія авансы, зборы твораў—мары, мары... і атручаны наш юнак

любія—адзін з найапаснейшых ядаў. Ён з ліку тых, якія паступова забіваюць. І проціваядзій ад яго мала. Уцягнены поспехам юнак, натуральна, кідае завод, майстэрню, кантору, нават ВНУ іншы раз кідае, пакладаючыся, быццам вершапісаньне альбо пісаньне апавяданьняў і нават романаў можа зразу зрабіцца яго профэсыянальным заняткам. Я не кажу ўжо аб тых, хто наогул па *памылцы* трапляе ў літаратуру. З іншага вышаў-бы здольны бухгалтар, парыкмахар альбо па крайняй меры настаўнік арытмэтыкі ў школе II ступені, а яго пацягнула романы пісаць. Я маю тут на віду моладзь з літаратурным прызваньнем, талентам, з бліскам, *заўтрашніх* каханцаў чытача.

„Але сёньня, але сёньня...”

„Што з ім будзе сёньня, калі яму няма куды прыхіліць голаў?”

„У нас якась мала стараліся ўнушыць моладзі, што так глядзець на пісьменьніцкую працу—значна аддаваць сябе на верную пагібель. Ніхто не расказаў маладняку праўды аб тым, што *пісьменьніцкая праца ніколі і нідзе не карміла сытна нават самых таленавітых пісьменьнікаў у часе першых крокаў іх літаратурнай працы*. Тыя пісьменьнікі, у Расіі альбо па-за межамі, якія маглі сабе дазволіць раскошу жыць так званай літаратурнай працай, на справе маглі рабіць *і гэта толькі таму, што былі забясьпечаны іншымі крыніцамі прыбытку*. Гэта былі капіталы „папаш” і „мамаш” альбо якая-небудзь рэнта, прадпрыемства і г. д. Нашая моладзь ня мае паняцьця аб тым, што пісьменьнік зможа існаваць сваёй літаратурнай працай толькі пасья таго, калі імя яго набудзе популярнасьць, а напісана ім будзе шмат томаў, і тамы гэтыя будуць выдавацца і перавыдавацца. Пакуль-жа ён малады і збору твораў у яго няма, а тое, што ёсьць, не зьяўляецца прадметам „страстных издательских вожделений”—ён ахвяраваны на галодную сьмерць альбо на профэсійнае жабрацтва, калі ня знойдзе сабе якую-небудзь нелітаратурную крыніцу існаваньня. Існаваць аднэй літаратурай для пачынаючага пісьменьніка так лёгка, як лёгка пераплысьці аднаму праз Атлянтыцкі акіян.

„А нашая моладзь, да няшчасьця, хварэе іменна гэткай утопіяй”,—канчае такімі словамі разьдзел самаслаўя пісь-

А ці-ж няпраўда?

А ці-ж у нас, на Беларусі, не назіраецца гэтага? Назіралася, і нават цяпер назіраецца. І што-ж у выніку: кідаюць вёску, мястэчка, ідуць у горад, і там пры дапамозе аб'яднання, у лепшым выпадку пасыла цяжкіх мук на біржы працы, знаходзяць такую-сякую пасаду, а ў канцы канцоў—кідаюць пасаду (бач, няма дзе разгарнуцца яго творчай дзейнасці, за службай часу няма) і, як дважды два—чатыры, садзяцца макам..

А ці-ж у нас ня маюцца факты, калі пісьменьніцкая моладзь, захапіўшыся творчай дзейнасцю, пакідала вучыцца ў вышэйшых навучальных установах, але праз тры-чатыры, гады пачала нанова аднаўляцца ў правах студэнтаў і вучыцца, бо ўгледзела, што слабейшыя за іх адзінкі, скончыўшы навуку, пачалі перарастаць іх, а першыя—ня тое, што стаялі на адным узроўні, але нават і здавалі свае пазыцыі..

Бязумоўна—гэта навука для другіх, малодшых...

А ці ня трапілі ў шэрагі пісьменьніцкага маладняка Савецкай Беларусі *на памылцы* некаторыя адзінкі, з якіх былі-б добрыя парыкмахары альбо, у лепшым выпадку, як кажа Вяч. Палонскі, настаўнікі арытмэтыкі?

Бязумоўна, трапілі. І іхняе захапленне губіць саміх іх. Яны „са скурсы лезуць“, каб стаць „прызнанымі“, і ўрэшце такі толькі псуюць сабе здароўе, атручваючы жыццё літаратурным, чужым для іх, але пякучым ядам...

III

Палонскі піша:

„Маецца і яшчэ адзін бок у гэтым заблудзенні, ня менш пагубны. Адрываючыся ад профэсіі, чалавек адрываецца і ад kolekтыву. Да справы „чалавецтва“ альбо ўжо „сталічная грамада“—гэта kolekтывы мысьлімыя, аднак, канкрэтнай, бытавой сувязі з імі ўстанавіць нельга. Пісьменьнік павінен ва ўпор разглядаць жыццё, а гэтага нельга зрабіць, калі губляеш матэрыяльную базу для існавання. Богэма—механічнае злучэнне лісткаў, адарваных ад мацярынскай галіны. Але сама богэма, як быт—бесплодная. Больш таго—яна ядавітая, бо да верху поўная тым самым літаратурным ядам, аб якім

паходзіла з таго, што яны пакідалі заводы і фабрыкі. Адрыў ад вытворчасці быў у канцы канцоў адрываю ад клясы, ад яе пітацельных сокаў. Яны разважалі, што досыць правесці дзяцінства ў рабочай халуце і пастаяць гады са два ля варштату, каб, кінуўшы фабрыку, застацца рабочым поэтам. Гэта было заблуждзеньне“...

...Вяч. Палонскі далей у вадносінах расійскай літаратуры ставіць пытаньне:

„Цікавая рэч. У нашай літаратуры ў сучасны момант уважліва пераважаюць сялянскія пісьменьнікі. У іх маецца больш грунтоўнасці, сакавітасці, фарбаў, цвёрдай веры ў сябе. Ці не таму гэта так, што большасць з іх не парвала з вёскай?“

І далей робіць вывад:

„Вывад можа быць адзін,—кажа Палонскі:—рабочы-пісьменьнік не павінен кідаць фабрыкі, заводу, майстэрні. Пісьменьніцтву—вольныя часіны, час ад выпадка да выпадка. Асноўны час—за варштатам, у жалеза-бэтонных памяшканнях, плячо ў плячо з таварышамі па клясе. Гэта-ж вырашае два пытанні: і апаску адрыву ад клясы, а, знача, пагібелі ў богэмскіх балотах, і матэрыяльную патрэбу“.

Азірнемся па пісьменьніцкаму маладняку Беларусі. Ці няма такіх апасак? Ці ў нас тое самае, што і ў РСФСР?

І аказваецца, што так, цюцелька ў цюцельку!

Праўда, у нас большасць пісьменьніцкага маладняка дае сялянства, у нас налічваецца толькі адзінкамі рабочыя-пісьменьнікі. Аднак, і яны маюцца.

Як-жа ў нас трэба ставіць гэтае пытаньне?

На наш погляд, трэба ў адносінах рабочай часткі пісьменьніцкага маладняка вырашаць пытаньне так, як вырашае і Вяч. Палонскі.

Але-ж у нас крыніцы, з якіх чарпае новыя сілы літаратура,—гэта сялянскі маладняк.

І тут таксама назіраецца гэткі-ж адрыў, назіраецца часткова. Моладзь, здольная тварыць, кідае вёску, ідзе ў горад—у горадзе лягчэй—быццам выявіцца. І што-ж? У выніку аб вёсцы застаюцца толькі салодкія, сьлюнявыя ўспаміны, а ня жыццё, сучаснае жыццё, ды і горад няпрыветліва іх сустра-

най грамады, і ў канцы канцоў—адрыў ад грамадзкасці, упадачніцтва, ідеа тварэння чыстага мастацтва, „мастацтва для мастацтва“...

І няўжо-ж няма выхаду з гэтага становішча? Няўжо-ж няма тае лямпы, якую трэба даць у рукі пісьменьніцкаму маладняку з вёскі?

Бязумоўна, выхад маецца. І выхад у тым, каб даць магчымасць гэтаму пісьменьніцкаму маладняку з вёскі набыць у рукі профэсію. Зразумела, ня профэсію пісьменьніка, а профэсію таго ці іншага, карыснага для грамады, працаўніка (настаўніка, судзьдзю, фэльчара, агронома). Да таго, пісьменьніцкі маладняк сам прагне набыць (ужо адумаўшыся) тую ці іншую профэсію. А ў нас падчас адносіны да гэтага ня зусім спрыяючыя. Мы ведаем такія факты, калі некаторым „адзінкам“ з пісьменьніцкага маладняка адмаўляюць ў стыпэндых, грунтуючыся на тым, „што ты зарабляеш грошы сваёю творчасцю (!), а таму табе і ў стыпэндый адмаўляем“. І што-ж у выніку? Пры той аплаце твораў (5 кап. за радок вершу!), пры тых умовах, калі прырост пісьменьніцкага маладняка перавышае нашыя выдавецкія і журнальныя магчымасці, гэтым „адзінкам“ нічога не застаецца, як кідаць вучобу, а значыць, і адкінуць убок мары аб набыцці профэсіі...

Некалькі слоў аб профэсіях. Па погляду некаторых таварышоў, выходзіць, што пісьменьніцкі маладняк павінен спецыялізавацца па адпаведных профэсіях. На наш погляд—ніколі не пашкодзіць, а нават трэба лічыць дадатнасьцю, калі які-небудзь пісьменьнік „з маладых“ будзе мець сабе зусім іншую профэсію (напрыклад, агронома альбо фэльчара), гэта якраз будзе яго толькі збліжаць з тым акалячым асяродзьдзем, будзе тэй крыніцаю, з якой ён будзе чэрпаць матэрыял для сваёй творчасці, а да таго будзе прыносіць падвойную карысць.

Вяч. Палонскі піша:

„Пазьней, калі і чытач, і крытыка, і выдаўцы ацэняць рабочага пісьменьніка (мы дабаўляем—і сялянскага пісьменьніка), калі ён сам праверыць сябе гадамі сур’ёзнай працы, калі ён сасьпее да таго, што перарыў пупавіны ня будзе для яго шкодным, толькі тады ён здолее ўзброіцца прам на ўсе „100 проц.“, як у нас любяць цяпер казаць.

І ці не трэба ўважваць? Ці не трэба ўважваць?

Тут, у сувязі з артыкулам Вяч. Палонскага, з-за абмяжованасці часу намі выказана толькі некалькі думак у разброд. Вельмі карысным было-б, каб іншыя таварышы выказаліся па гэтаму пытанню і гэтым самым стварылі-б перад чытачамі пэўную, акрэсленую сыстэму думак аб нашым пісьменьніцкім маладняку з адваротнага боку мэдалі. Панашаму, прышоў час, калі трэба гаварыць ня толькі аб творчасці тэй ці іншай „адзінкі“ з пісьменьніцкага маладняка, але і аб са-
мых „адзінках“.

Таварыства філёматаў

(Некаторыя цікавыя рысы аб'яднання маладых пісьменьнікаў у Вільні, больш чымся за сталецьце перад нашаю эпохаю).

Пасьля вялікага, страшэннага заняпаду нашае культуры ў восемнаццатым сталецьці пачынаецца пэўнае адраджэньне нацыянальнага духу ў першай чвэрці дзевятнацатага веку.

Падыходзячы да тлумачэньня гэтае зьявы, трэба мець на ўвазе наступнае.

Папершае, самы заняпад ня быў усё-ткі поўным.

Як даводзяць некаторыя аўтары (паміж іншымі, Ян Чачот, аб якім нам шмат яшчэ прыдзецца гаварыць),—шляхта нашага краю была ўвесь час дзвёхмоўная—карысталася і сваёю роднаю беларускаю і чужою польскаю моваю. У цесным прыяцельскім гуртку шляхцічы любілі гутарыць пасвойму, папростаму. Польская мова лічылася офіцыйнаю, ёю абавязкова карысталіся там, дзе сход ня меў інтымнага характару.

Падругое, беларуская шляхта ўсё-ткі выразна адчувала сябе нейкаю нацыянальнаю адменаю ў адносінах да польскае шляхты. Наш шляхціч думаў, што ён *natione Polonus, gente autem Lithuanus* (гэта ўжо ў дваццатым сталецьці вядомы абаронца шляхоцкіх інтарэсаў Ігнат Корвін-Мілеўскі перакладаў вась як: „літоўскі дваранін з польскаю культураю“).

Патрэба, у пэрыодзе романтизму ўсе культурныя дэячы зацікавіліся роднаю старажытнасьцю, выяўленьнем нацыянальнага духу ў быццё й творчасьці простага народу. Так было ў гэты кругабег часу ва ўсіх чыста краінах Эўропы, так яно было і ў нас на Беларусі.

Зразумела, што моладзь, якая заўсёды спагадае новым імкненьням, і ў гэтым выпадку была наперадзе, стала на чале

Соцыяльнае пытаньне не выступала тады на першы плян. Недарэчнасьць (ужо для таго моманту) прыгоннае гаспадаркі адчувалася даволі нявыразна.

Падчас маёўкі 6-га траўня 1820 году правадыр віленскага студэнцтва Тамаш Зан, сапраўды, дэкламаваў нейкі праграмнага зьместу верш, дзе было сказана: „Daj wolność chłopom: będziesz szczęśliwy, bogaty“, але да Ганібалявае прысягі, да вострае, паляючае нянавісьці, да актыўнае барацьбы з прыгонным ладам адгэтуль было яшчэ вельмі далёка.

Такім чынам, мы можам адзначыць ідэалёгію беларускае шляхоцкае моладзі таго часу наступным спосабам.

Змаганьне за свабоду—за вольнасьць політычную—за самакіраваньне краіны, за рэлігійную талерантнасьць (змаганьне проціў клерыкальнага фанатызму) і, урэшце, барацьба проціў старых літаратурных формаў. Гэтая апошняя зьява—імкненьне да свабоды ў галіне пясьнярства—тады мела вялікае значэньне, бо клясычныя ланцугі душылі ў самым зародку вольнае разьвіцьцё пясьнярскае індывідуальнасьці.

Мы ўвесь час гаворым аб шляхоцкай моладзі. Гэта дзеля таго, што сялянства ды мяшчанства тады не маглі яшчэ працаваць на культурнай ніве, бо правы на асьвету, ды й фактычныя яе магчымасьці, былі ў іх вельмі абмежаваны (выключэньні, якім удалося атрымаць хаця-б ніжэйшую асьвету—Паўлюк Бахрым ды інш., зразумела, цікавы, але на ход гісторыі ўплыву амаль што ня мелі). Духавенства як каталіцкае, таксама вуніцкае ды праваслаўнае было пад уплывам шляхты і падзяляла яе культурныя нахілы,—адным словам паняцьці: асьвечаная шляхта ды інтэлігенцыя тады блізка што супадалі.

У гісторыі баларускае культуры нельга ня прыняць пад увагу значэньня студэнцкіх гурткоў у першай палове дзевятнаццатага веку.

Ня лічачы Полацкае школы з клерыкальным адценьнем, дасьледчык культуры павінен найбольш увагі зьвярнуць на Горацкую Сельска-Гаспадарчую Акадэмію ды на Віленскі Унівэрсытэт.

Студэнтам Горацкае Акадэміі прыпісваецца колектыўнае праца—„Тарас на Парнасе“. Лібэральны нахіл Горацкага студэнцтва прывёў яго шмат год пазьней да адкрытага канфлікту з урадам,—але гэта не ўваходзіць у тэму нашае гутаркі. Адзна-

чым толькі, што высмяханьне клясычных умоўнасьцяй ды імкненьне да апісваньня свайго роднага беларускага быту характэрны для романтична настроенае моладзі на Беларусі ў першай трэці або нават у першай палове дзевятнацатага стагодзьдзя.

Пераходзячы ўжо да самае нашае тэмы, да характарыстыкі аб'яднаньня маладых пісьменьнікаў—віленскіх студэнтаў, якое звалася „гуртком філёматаў“, мы павінны сказаць, што цяпер ня толькі такая тэндэнцыйная праца, як *Żywot Adama Mickiewicza*, напісаны яго сынам Уладыславам, але й саўсім сумленныя досьледы Пятра Хмялёўскага ды іншых добрых гісторыкаў і літаратуры падлягаюць рэвізіі, бо кракаўская Акадэмія Навук у 1922-ім годзе выдала ўзорна прарэдагаваны працавітым Янам Чубкам *Archiwum Tłomatów*.

Такім парадкам, сапраўднае аблічча ды ўся чыста ідэалёгія гэтага гуртку цяпер ужо для нас больш выразна, чымся гэта было раней.

Паводле эаномічнае азнакі сябры гуртку даволі слушна звалі сябе „Парнаскаю галотаю“. Гэта былі амаль што выключна, за вельмі рэдкімі выняткамі, мала заможныя шляхцічы. Некаторыя нават змушаны былі толькі частку часу праводзіць у Вільні, дзе вучыліся, бо яны працавалі ў так званай *Masle Radziwiłłowskiej*—галоўнай канторы Радзівілаўскіх маёнткаў, якая знаходзілася ў Менску.

Зразумела, гэта моладзь ня тое, што сучаснае нам галоднае, халоднае ды неапанутае беларускае пролетарскае студэнцтва, але ўсё-ткі тыповымі буржуямі іх наўрад ці можна лічыць.

Паводле нацыянальнасьці—гэта беларусы з пэўным нахілам у бок Рэчы Паспалітае і польскае культуры. Сапраўды, яны ведаюць сваё нацыянальнае імя. Ян Чачот у вершы „*Na śmierć szpaka*“ гаворыць (радок 77): *Sława nauk po Białej tak błaka się Rusi*, але Беларусь (якую часам завуць і Літвою) філёматы ўяўляюць сабе абавязкова ў фэдэрацыйнай сувязі з Польшчаю. Праўда й тое, што часам (як у таго-ж Чачота ў адным сцэнічным творы)—ці няўмысна, ці можа й знарок—вырвецца горкая высмешка з панскага зьневажаньня роднае мовы. „Але“, кажа ў гэтай п'есе адзін з сялян: „на тое, мілы галубчыку, помні, што мы паруску пьем, а нашы панове па-

польску ўсё гавораць; кепска нашай мове! Можа ім вушы казёл бэкам як сьвідруець. Але для добрай волі пан нам то даруець“. Тут сказана „паруску“, хаця весь твор беларусі—гэта чыста народнае ўжываньне больш кароткага выразу (як і ў Скарыны, Цяпінскага ды іншых нашых старых пісьменьнікау). Расійскаю мову, зразумела, назвалі-б „маскоўскаю“.

Мы ўсё-ткі павінны зазначыць, што сьпічак філёмацкага аружжа накіраваны на ўсход дзеля барацьбы проціў царскае Расіі. Адносна-ж Польшчы філёматы маюць памылковае ўяўленьне. Ягелёнская Рэч Паспалітая здаецца ім краінаю, дзе нацыі жылі, як вольныя з вольнымі ды роўныя з роўнымі. Зразумела, гэта памылка. Нават у самыя лепшыя часы панаваньня дому Ягелёнаў адчувалася няроўнапраўнасьць нават нацый, не гаворачы ўжо аб станах.

У вершы Чачота „Над могілкамі французаў“ гэтыя вайскоўцы з арміі Наполеона ўяўляюцца, як абаронцы вольнасьці нашага краю, хаця, бясспрэчна, тут было ўпрост змаганьне двух імперыялізмаў, аднолькава шкодных для беларуса.

Часам падобныя неразважныя імкненьні прыводзяць Чачота да недарэчнасьці, да бязьлёпцы: у вершы „Тыртэй“ ён праслаўляе спартанцаў, як барацьбітоў за нацыянальную свабоду (алегорычна, іншасказна разумеючы пад імі сваіх землякоў, якія павінны змагацца з расійскім дэспатызмам). Але... горкая высьмешка лёсу: гаворачы (радок 109), што „Мэсына“ ня вырве любае вольнасьці ў спартанцаў, Чачот забыўся на неабходнасьць зазірнуць у кніжкі па гісторыі Грэцыі ды не заўважыў... дэспатызму і тыраніі спартанцаў. Гэта-ж былі сапраўдныя імперыялістыя старога часу. Ня мэсэнцы, а яны былі ўціскачамі. Мэсэнцы-ж толькі паўставаі проціў прыгоннага, ілёдкага рэжыму, у якім іх трымалі спартанцы. Такім парадкам, Чачот, сам ня ведаючы таго, стаўся сапраўдным Тыртэям—бардам ваяўнічага імперыялізму. Наогул, змагаючыся з расійскім дэспатызмам, філёматы забыліся на самаўладства польскае шляхты, якое было амаль што нагэтулькі-ж тыранічнае, як і царызм.

Уяўляючы сабе старую Рэч Паспалітую, як краіну рэлігійнае талерантнасьці (што правільна, як заўважыў яшчэ Тодар Еўлашэўскі, толькі для даволі абмежаванага кругабегу часу), філёматы й самі пачынаюць барацьбу з царызмам.

ды з рэлігійным фанатызмам. На свой бок яны перацягваюць нават двух ксяндаоў: Дзяніса Хлявінскага ды Мацея Баровіча.

Антыклерыкальнае змаганьне ідзе рознымі спосабамі.

Папершае, Адам Міцкевіч пераклаў на польскую мову кавалак з „Орлеанскае Дзевы“ Вольтэра (пятую песьню), дзе апісваюцца прыгоды манаха Бурды ў пекле. Там манах бачыць Канстантына Вялікага, Хлодвіга і нават сьвятога Дамініка. Яны мучацца ў пекле за сваю лютасьць, акрутнасьць, а апошні, у частковасьці, за прасьледваньне гэрэтыкы—альбігойцаў.

Далей, у іншым творы „Паня Анеля“ Міцкевіч высьмейвае дэвотак, якія пад удаю пабожнасьцю хаваюць нічым ня стрыманую распусту, бязьмежную юрлівасьць.

Ян Чачот у сваім сцэнічным творы *Apollo po kolędzie* вуснамі музы Каліопы гаворыць наступнае: „Я ўжо абміну крыжовыя паходы, да якіх намаўлялі манахі, наварачваньне бяздольных інкаў цаною праліцьця крыві... Цэлы сьвет, як студэнт пад паказкаю Лёёлі, стагнаў, бядак... шмат вякоў пражыў сьвет, пакуль даведаўся аб маёе рэлігіі“ (радка 111—116)*). „А ўсё гэты натоўп, які гадуецца мясам сваіх авечак!“ (радок 127).

Гэты твор наогул цікавы. У ім ёсьць, хаця і ў малой меры, нешта супольнае з „Энэідаю навыварат“ ды з пазьнейшым „Тарасам на Парнасе“. Справа ў тым, што аўтар замахваецца ня толькі на клерыкалізм, але адначасна з тым і на псэўда-клясыцызм. Аполён Мэркуры ды музы ходзяць на калядах з павіншаваньнем. Аполён—апрануты ксяндзом, Мэркуры—арганістым, музы—у якасьці хору ды музыкаў. Яны ўжо думаюць, што няма сэнсу „гневацца на тлустых папоў“ (*gniewem się srożyć pate tłuste popu*. Радок 146), усё роўна нельга „ажывіць дурных манахак або дурных манахаў, гэтыя каркі, налітыя салам, і салам напоўненыя галовы“ (радка 5 і 6).

Можна, аднак-жа, пайсьці па хатах з калядзкімі песьнямі правесьці вясёла час і назьбіраць каўбасаў ды іншых пры-

*) Інкі—амэрыканскае племя высока-культурнае, якое гішпанцы, наварачваючы гвалтам у каталіцтва, амаль што саўсім зьнішчылі. Ёгнат Лёёля (*Ignigo Loyola*)—каталіцкі сьвяты, які заляжыў закон езуіцкі (*Societas Jesu*). Дэвотка—пабожная кабета, больш, аднак, прыхільная не да саміх ідэй, але да пэўных асоб.

смакаў. Багі заходзяць да філёматаў, сьпяваюць касьцельным калядкія песьні, а пасья прымаюць удзел ва ўрачыстым сьвяткаваньні імянін Адама Міцкевіча і Тамаша Зана.

Ян Чачот напісаў жартлівы верш—пахвалу ксяндзу Дзянісу Хлявінскаму: „О ты, вялебны войча і пралаце... ты гучыш, як тыя чмялі, што зьбіраюцца пад вульлем, ты гучыш, што хто памёр без грамічнае сьвечкі, таго д'яблы забяруць у пекла. Ты гаворыш аб муках натоўпу грэшнікаў... бяда таму бяздольнаму, які на споведзі ня скажа, што ён мужом надстаўляў рогі. Ты лаеш цяперашняе скажанае пакаленьне ды хваліш даўнейшае, якое пакорна, шануючы голеных дармаедаў, сыпала неабачна скарбы ім у рукі.

„А калі ты пакінеш аўтар і духоўныя ўборы, дык маеш поўную торбу прыбыткаў з парахвіі ды яшчэ дукатаў, схопленых за разводы,—вось тады віном ты распальваеш свае бяссорамныя імкненьні...

„Шкада, што ты зусім ня дбаеш, не зварачываеш увагі на злы прыклад, які падаеш... Калі тваім брухам расьпёртая карэта бяскарна ламае брук, выбіваючы іскры, ты лётаеш увесь чырвоны, як быццам тая комэта, а адзаду, як хвост, цягнуцца за табою гайдукі. Ты блісьнеш сярод дому, дзе юрлівая дэвотка сьпяшаецца атрымаць пацалункі, якія толькі што набылі сьвятасьць, і з ветлівым прысяданьнем (рэвэрансам) сустракае цябе на месцы свайго мужа, бо ты ня грэбуеш і гэткімі падламі.

„Бачу, як у цябе іскрыцца ўзрок, шчаціняцца валасы. Ты сам ня ведаеш, за што я гэтак бязьлітасна цябе дакараю.. Бачу, што кій блізенька ад цябе ляжыць... Зараз я цябе выведу з непаразуменьня.

„Ты ня маеш такіх уласьцівасьцяў, якіх я табе панадаваў у маёй песьні. Гэтыя ўласьцівасьці ня толькі я, але й ты сам гатоў лічыць азнакамі канонікаў ды паважаных біскупай, гэтых каменных слупоў рымскае веры.

„Але ты належыш да чарнецтва. Выбачай,—ты церпіш удары за сваіх начальнікаў. Ваш паважны стан цяпер стаўся годным сьмеху, сам не шануючы кнігі сваіх правоў". (Walka miodowa, a gazem Tomaszowe. Радкі 5—44).

„Вельмі лёгка ствараць цуды, выдумляць дзівы, склікаць ксяндзоў, касьцёлак для іх у лесе пабудаваць, ўстанавіць

кірмаш ды абдурваць людзей... Ня дрэнна-б пайсьці тым шляхам, якім прыходзяць да ўбагаўленьня чалавечых трупаў... нахшталт убагаўленьня Баболявае шапачкі... Ах, каб гэты проект перайшоў праз Пірэні! Гішпанцы ажыццявілі-б яго. Але ля Панараў людзі гэтак не шалеюць". (Ibidem. Радкі 73—88).

„Хай у Субач прыдзе грэшніца да манаха, дык ён, калі вальле ў яе бальзам пакуты, павыпіхвае з яе ўсе чыста спакусы чартоўскія, сатрэ яе віны ды загладзіць грахі". (Powieść o miodzie w bodze welebnego księdza Dyonizego. Радкі 1—4).

У вершах пад агульным загалоўкам Jaroszone мы знаходзім спрэчку паміж сьвятымі Францішкам і Еранімам з узаемнымі абвінавачваньнямі такога гатунку, што я не адважваюся ўмясьціць гэтыя прыклады ў мой артыкул. Тут фігуруюць так сама манахі, манашкі ды дэвоткі з іх фізыялёгічнымі патрэбамі

Трэцім паважным задаўнем філёматаў была барацьба з усім ненатуральным (да чаго яны, паміж іншым, прылічвалі і псэўдаклясычную поэзію). Яны змагаліся і з захапленьнем модамі (Нупрэй Петрашкевіч „Modnicki do woewodzica“).

У спадчыну ад французскіх філэзофаў васемнаццатага стагодзьця, галоўным парадкам ад Руссо, філёматы атрымалі вялікае замілаваньне да прыроды. З 1820 году яны нават рабілі ранічныя (пачынаючы ад самага сьвітаньня) выправы ў лес, якія называлі маёўкамі (і сапраўды, гэтыя выправы найчасцей адбываліся ў траўні—маі).

У лесе яны пілі малако, дэклімавалі вершы, гаварылі прамовы, бавіліся рознымі гульнямі і, ужыўшы ўсе прыемы насыці, якія дае вясна, бадзёра ды вясёла йшлі дамоў. Усе ўражаньні ад прыроды адбіваліся на іх творчасьці яшчэ й тады, калі ня было гэтых маёвак, бо філёматы любілі і ўмелі наглядаць прыродныя зьявы.

Возьмем, напрыклад, апісаньне восені ў „Думе над могілкамі французаў“ Яна Чачота, або малюнак прыгожае мясцовасьці ў вершы Нупрэя Петрашкевіча.

„Бромір, Дабраслаў, Людаміл і Влодэк“. У гэтых адносінах вельмі ўдалым трэба лічыць верш невядомага аўтара— „Wiosna“.

Прыроду апісваюць філёматы жыва, яскрава, кіруючыся сваімі ўласнымі назіраньнямі, а не застыглымі псэўдаклясычнымі ўзорамі.

Таго-ж самага, відавочна, хацелася ім дасягнуць і ў апісаньнях людзкага быту. Але тут, зразумела, справа больш складаная.

Адышоўшыся ад старых клясычных формаў ды ўзораў (хаця шмат яшчэ пішучы на антычныя тэмы аб Тыртэі, Арыёне, Сапфо, даючы нават пераклады з Піндара ды з Горацыя), філёматы працуюць найбольш у сэнтывэнтальна-романтычным кірунку. Гэтыя напрамкі: сэнтывэнтальны (пачуцьцёвасьць) ды романтычны (імкненьне знайсці рысы нацыянальнага духу ў легендах роднае зямелькі) у нашых філёматаў аб'ядняюцца ў адну суцэльнасьць, як гэта было і ў некаторых іншых літаратурах. Поэзія філёматаў мае вызначаны літаратурны кірунак, яна мае свой уласны твар.

Але для глыбокага разуменьня псыхолёгічных зьяў трэба мець шмат назіраньняў. Філёматы-ж былі вельмі маладыя людзі. Адмовіўшыся ад клясычных узораў, яны думалі пракласьці сабе новы шлях у песьнярстве. Вывучэньне быту і псыхолёгіі патрабуе шмат назіраньняў, даволі значнае колькасьці часу. Філёматы-ж пісалі сьпешна (у пэўных выпадках). Трэба шчыра сказаць, што ў гэтым сэнсе філёматы не перамаглі псэўдаклясыкаў.

У ідылічным вершы Нупрэя Петрашкевіча „Włodek i Wawrek“ пастух Добэк, каб давесьці сваю вернасьць пастушцы Друхне, скача праз купальскі агонь і паліцца жыўцом. Ян Чачот у сваім творы „Małgorzata z Zembocina“ апісвае, як нейкі Сьцяпан юрліва прасьледвае жонку Мікалая—Малгосю, але, праканаўшыся ў шчырасьці каханьня маладых шчаслівых людзей, адразу сароміцца, адмаўляецца ад сваіх нягодных замераў і здавальнаецца, спагадаючы іх радасьці. Гэта было-б добра, калі-б гэтка раптоўная зьмена настрою ды нават усяго сьветапогляду была натуральнаю.

Такім парадкам, у сэнсе псыхолёгічнага аналізу каштоўнасьць уласных філёмацкіх твораў невялікая. Нават той песьменьнік, які пасья праславіў беларускае ймя—Адам Міцкевіч, апроч добрых перакладаў, нічым яшчэ не адзначаецца ў гэтым кругу безе сваёй дзейнасьці.

Але першыя крокі дзеячоў якога-небудзь новага напрамку часта бываюць цікавыя не ўтварэньнем новага ладу, а руйнаваньнем старога. Філёматы абшмяхалі клясычныя ўмоўнасьці

(напрыклад, багоў у якасці дзейных асоб псэўда-клясычных твораў—Apollo po koledzie).

Адам Міцкевіч у сваім крытычным артыкуле Uwagi nad jagiellonida (1819 г.) займае яшчэ нейкае сярэдняе становішча. Крытыкуючы поэму „Ягельлёніду“ Тамашэўскага Міцкевіч яшчэ лічыцца з правіламі псэўда-клясычнае поэтыкі, але антычныя багі ў поэме ня грэка-рымскае эпохі здаюцца ўжо яму недарэчнасцю.

І ў іншых філёматаў не раптоўна, не адразу зніклі ўсе перажыткі псэўда-клясыцызму.

Часам цікавае ўражанне робіць ужыванне форм эпопеі ў жартлівых вершах. Вось, напрыклад, пачатак поэмы Тамаша Зана „Tabakiera“.

„Я пяю смутнае скананне табакеркі; пяю ў лёгкіх тонах скананне, якога прычынаю быў народ сноў, народ нікчэмны, але акружны“.

Ужываецца, як мы бачым, звычайная форма ўступу да гэраічнае поэмы. Гэта ўжо профанацыя, зніжэнне гэраічнага да роўня звычайнасці,—асаблівы гатунак высмешкі.

Артыкулы тадышніх крытыкаў Каўльфуса, Брадзінскага, Сьнядэцкага, Бароўскага ды іншых ставілі пытанне аб перавазе клясычнага або романтичнага напрамку ў сучаснай ім літаратуры. Разважалі і аб тэорытычных падставах гэтых напрамкаў, і аб іх практычных дасягненнях, і аб перспектывах на будучыну.

Канчаткова перамагла романтика ў віленскіх студэнцкіх гуртках тады, калі пад уплывам „Людмілы“ Жукоўскага Тамаш Зан напісаў сваю „Нэрыну“ (аб гэтым гавораць і Язэп Каленбах—Rozprawy i sprawozdania, wyd. fil. Ak. Um.—1888, і Раман Брандт. „Ленора Людміла и Нэрына“, Варшава, 1896 г.).

Найбольш здаровым імкеньнем трэба лічыць, спробу апісаць студэнцкае жыццё,—тут можна было дайсці да сапраўднага рэалізму, мець нейкія каштоўныя дасягненні. Гэта мы і бачым у цікавым сцэнічным жарце Тамаша Зана „Guztane pierozki“, дзе апісваюцца прыгоды немца-пірожніка Цьвібака, лёкая ды некалькіх галузаў студэнтаў.

Гэта значна цікавейшая рэч, чымся балады, нават даволі добрыя (як „Твардоўскі“ Зана, амаль што роўны „Грамабою“ Жукоўскага), і бязумоўна лепшая ў параўнанні з недарэчнымі

сялянкімі (ідыліямі, як, напрыклад, „Кіраю“ Петрашкевіча, дзе Палахна, Арынка і Аніска гавораць перыядычнаю моваю, уласціваю інтэлігенцыі, а ня простаму народу).

Адзначым яшчэ спробу выкарыстання тых мотываў, якія сустракаюцца ў беларускай народнай творчасці (Яна Чачота— *Przez me podwórze cieciara leciała; nie dałeś, boże, kogom sobie chciała*).

Такім чынам, мы можам сказаць, што, хаця філёматы й імкнуліся стаць бліжэй да прыроды, змагацца з усім ненатуральным, але ўсё такі нават у іх уласных творах ёсць яшчэ шмат чаго штучнага, умоўнага.

Толькі даволі рэдка сустракаецца ў іх пяснярстве сапраўды нешта сьвежае, ня кніжнае, нешта ўзятае з самае гушчыні жыцця.

Ідэал прастаты й натуральнасці (хто простым крокам заўсёды ідзе ў сваім жыцці—*Kto proste w życiu swoim zawsze stawia kroki*. Першая маёўка. Радок 152) часам бывае недасяжным для філёматаў. Прастатою адзначаюцца вершыкі на розныя аказіі, на імяніны, на розныя іншыя ўрачыстыя дні, але затое вельмі часта гэта саўсім не пяснярства, а вершаваная проза.

Азнаёміўшыся цяпер з ідэолёгіяю філёмацкага гуртка, скажам некалькі слоў аб яго арганізацыі. Уласна кажучы, гурток пад назваю „таварыства філёматаў“ існаваў ужо ў пачатку дзевятнаццатага стагоддзя сярод віленскага студэнцтва. Але аднаўленьне гэтага таварыства адбылося дзякуючы пачыну шасціх студэнтаў: Тамаша Зана, Язэпа Яжоўскага, Францішка Маалеўскага, Яна Чачота, Нупрэя Петрашкевіча і Адама Міцкевіча.

1-га кастрычніка 1817-га году гэтыя шэсьць студэнтаў залажылі гурток філёматаў (такая назва, напэўна, была ўзята ў памяць даўнейшага філёмацкага гуртка). Даўнейшыя філёматы сярод сваіх сяброў мелі і профэсараў,—новы гурток быў выключна студэнцкі. Сапраўднага навуковага таварыства, нахталт варшаўскага *Towarzystwa Przyjaciół Nauk* (аб чым лятуцелі даўнейшыя філёматы), новыя ня мелі на ўвазе. Але як даўнейшыя, гэтак сама й новыя філёматы дапамагалі адзін аднаму ў творчасці навуковай ды пяснярскай, бо творы паасобных аўтараў уважна разглядаліся на сходах.

Старшынёю гуртка быў выбран Язэп Яжоўскі. Сходы адбываліся што два тыдні, а ў разе патрэбы і частей. На ка-

тых сходах чыталі літаратурныя працы, пры гэтым найбольш сачылі за чыстатою мовы. Абгаварваліся пытанні адносна сродкаў, якія дапамагалі-б пашырэнню асьветы і братэрскіх пачуццяў сярод моладзі, падтрымлівалі-б нацыянальны дух, самаахвярнасьць, абыхайнасьць, пашану да ўнутраных вартасцяў і пагарду да надворных пераваг.

Новых сяброў прымалі з асьцярожнасьцю. Хацелі выбраць найлепшых студэнтаў. Такім парадкам праз два гады выбралі толькі яшчэ восем новых філёматаў: Яна Сабалеўскага, Язэпа Кавалеўскага, Мар'яна Пясэдкага, Вінцэнта Будрэвіча, Казакевіча, Ігната Дамэйку, ксяндза Хлявінскага і невядомага нам чалавека з Беластоку.

Калі лічыць філярэтаў і прамяністых органічным працягам філёматаў, дык таварыства існавала 6 год (да кастрычніка 1823 г., бо тады расійская ўлада зруйнавала студэнцкія гурткі).

Бязумоўна, гэта ня быў нейкі выразна проціўрадавы гурток,—там і думкі нават не паўставала аб тэрорыстычных замахх або аб збройным выступе ў бліжэйшы час. Мэты былі наступныя: шляхам асьветы разьвіць політычную, грамадскую і нацыянальную сьвядомасьць, палепшыць абыхай, атрымаць навуковую і тэхнічную перавагу над уціскачамі,—і тады ўжо, калі-б былі памыслы абставіны, здабыць сабе свабоду.

Магчыма, што былі пэўныя надзеі на натуральны расклад, распад царызму (*Upadł polak. z kolei może moskal padnie. — Apollo po koleędzie. Радок 103*).

Ідэёвы бок гурткавае працы мы ўжо ведаем. Назольная, часам нават нудная дыдактычнасьць была заўважана, здаецца, некаторымі сябрамі. У процівагу гэтаму зьяўляюцца жартлівыя творы, часам нават з не саўсім прыгожымі, занадта пікантнымі выразамі.

Ці зьвярталася ўвага на мастацкі бок філёматскіх твораў? Зьвярталася,—мы маем падрабязны аналіз Міцкевічавага перакладу „Орлеанскае Дзея“, выкананы Янам Чачотам. Хібы, памылкі прыцяляў выяўляліся бязьлітна. Адзін з філёматаў часта ўжываў у сваіх творах слова *опо*. Яго адразу-ж высьмеялі ў вершах. Іншы малады пясняр шмат чаго цяпеў за выраз і *те*, ужыты ў канцы вершу з націскам на *і*, ды гэтак далей.

(*Канец будзе*).

Г. Парэчын і М. Пінчук

Асновы Савецкае дзяржавы *)

(Праця)

Буржуазная рэвалюцыя мае на мэце толькі замену ўлады адной эксплёататарскае групы другою. Дзеля гэтага няма патрэбы разбурваць дарэвалюцыйны дзяржаўны апарат. Пролетарыят-жа, замяняючы ўладу эксплёататараў уладаю эксплёатуемых, для ажыццяўлення пры дапамозе свае дзяржавы свайго панавання, павінен мець такі апарат дзяржаўнае ўлады, які забяспечыў-бы яму гэтае панаваньне. Панаваньне пролетарыяту, як і кожнае іншае клясы, у руках якой знаходзіцца ўлада, можа быць забяспечана толькі ўтварэньнем такое дзяржаўнае машыны, якая ва ўсіх сваіх частках будзе складзена са спрыяючых пролетарыяту элементаў. Пролетарыят ня можа скарыстаць атрыманае ім у спадчыну ад буржуазіі дзяржаўнае машыны, бо ўсе яе частцы зацікаўлены ў аднаўленьні панавання скінутае клясы. Пролетарыят павінен гэтую старую машыну зьнішчыць і пабудаваць свой новы дзяржаўны апарат так, каб ён па самой сваёй будове забяспечваў немагчымасьць вярнуцца да мінулага. Апарат улады пролетарскае дзяржавы павінен быць таксама добра прыстасаван для ўзмацненьня ўлады пролетарыяту, як апарат буржуазнае дзяржавы прыстасаван для падтрымання панавання буржуазіі. Пролетарыят не павінен дапушчаць ні ў якой меры такога становішча, пры якім варожыя асновам пролетарскае дзяржавы клясы маглі-б уплываць на кіраваньне краінаю. Самае малое паслабленьне ў адносінах да варожых клясы кіруючае рукі пролетарыяту зьявілася-б дапамогаю самога пролетарыяту разьвіцьцю такіх варункаў, якія будуць перашкаджаць дасягненьню пролетарыятам яго асноўнае мэты—утварэньня бясклясавых грамады. Самая малая палітычная воля, дадзеная буржуазіі, можа быць скарыстана ёю

*) Глядзі сшытак дзесяты (сьнежань) 1926 г.

толькі на шкоду пролетарскай дзяржаве. Іншае скарыстаньне буржуазіяю волі супярэчыла-б яе прыродзе. Пролетарыят можа стаць менш бязьлітасным да сваіх клясавых ворагаў толькі тады, калі ў кіруемай ім краіне ўтворацца ўсе асноўныя ўмовы для пераходу ў камуністычную грамаду і калі застаўшаяся да таго часу буржуазія ўжо ня будзе магчы рабіць уплыў на ход эаномічнага жыцця ў краіне. А такое становішча можа скласьціся толькі тады, калі ва ўсіх асноўных галінах народнае гаспадаркі разаўецца і ўзмоцніцца соцыялістычны спосаб вытворчасці.

З гэтага вынікае, што пролетарыят павінен так арганізаваць сваю дзяржаву, каб у яго апарате зусім ня было элементаў варожых яму кляс—капіталістых і памешчыкаў. У пабудаванні свае дзяржавы пролетарыят кіруецца правіламі, згодна з якімі ня можа быць роўнасці паміж эксплёататарам і эксплёатуемым, а воляю ў эпоху дыктатуры пролетарыату могуць карыстацца толькі працоўныя, але ніяк ня іх ворагі. Пролетарыят лічыць, што „Ўсякая воля ёсць ашуканства, калі яна супярэчыць інтарэсам вызвалення працы ад уціску капіталу“ (з праграмы Ўсесаюзнае Камуністычнае Партыі). „Пакуль ёсць клясы, воля і роўнасць кляс, ёсць буржуазнае ашуканства“, кажа Ленін. Значыцца, пролетарыят адмаўляецца ад абвешчанай у буржуазных дзяржавах формальнае дэмакратыі. Гэта ня значыць, аднак, што ён адмаўляецца ад правядзення дэмакратыі наогул.

Асноўнымі прынцыпамі буржуазнае дэмакратыі зьяўляюцца ўсеагульнае выбарнае права і падпарадкаваньне меншасці большасці. Але буржуазія абвешчае іх, як прынцып, толькі дзеля таго, каб устанаўленьнем формальнае роўнасці адцягнуць увагу рабочых ад тае жудаснае фактычнае няроўнасці, якая існуе ў буржуазных дзяржавах паміж эксплёататарамі і эксплёатуемымі. Прынцыпы „чыстае дэмакратыі“ не ажыццяўляюцца, ды і яны ня могуць быць ажыццяўлены. Ажыццяўленьне гэтых прынцыпаў супярэчыла-б самой прыродзе дзяржавы, як арганізацыі пануючае клясы, і асабліва яно-б супярэчыла прыродзе буржуазнае дзяржавы, якая зьяўляецца арганізацыяю меншасці для эксплёатацыі большасці. Абвясціўшы ўсеагульнае выбарнае права, буржуазія не дае працоўным магчымасці ажыццяўляць яго ў сваіх інтарэсах. Карыстаючыся правамі свайго матэрыяльнага становішча, буржуазія аўдае

ўсімі сродкамі перадвыбарных кампаній, якімі ня можа карыстацца бедная часць насялення,—прэсаю, вулічнаю агітацыяю і г. д.; захапляе памяшканьні перадвыбарных сходаў; робіць націск на эканомічна залежных ад яе выбаршчыкаў-працоўных і, дзе гэта патрэбна, уплывае на іх праз поліцыю, якая залежыць ад буржуазіі, як частка апарату буржуазнае дзяржавы. Такім спосабам буржуазія дабіваецца таго, што і ўсеагульнае выбарнае права і падпарадкаваньне меншасьці большасьці існуе ў яе дзяржаве толькі для пануючае клясы, г. э. для тае самае буржуазіі. Так што буржуазная дэмократыя па сутнасьці зьяўляецца дэмократыяю клясаваю. „Калі ня зьдэквацца над здаровым разуменьнем і над гісторыяй, то зразумела, што няможна гаварыць аб „чыстай дэмократыі“, пакуль існуюць розныя клясы, а можна гаварыць толькі аб *клясавы* дэмократыі“ (Ленін).

Клясавая дэмократыя існуе і ў савецкай дзяржаве. Яна выгадна адрозьніваецца ад буржуазнай дэмократыі тым, што зьяўляецца дэмократыяй ня меншасьці эксплёататараў, а вялізарнае большасьці працоўных. З гэтае прычыны член ангельскае рабочае партыі Ленсбэры, зьвяртаючыся да працоўных Саюзу ССР, меў моцную падставу сказаць. „Тут у вас многа, вельмі многа дэмократыі, куды больш сапраўднае дэмократыі, як мы маем у Англіі. Мы там маем усе формы дэмократыі, але зусім пазбаўлены яе духу і сутнасьці“. Такім спосабам, наперакор запэўненьню ворагаў савецкае ўлады, дыктатура пролетарыату ня толькі „ня зьнішчае і нават ня звужае, а, наадварот, пашырае рамкі ўжываньня сапраўды дэмократычнага кіраваньня ў параўнаньні з буржуазна-дэмократычным ладам“ (Бэрман).

Ітак, пролетарыят павінен устанавіць такі парадак арганізацыі дзяржаўнае ўлады, які забяспечыў-бы ўдзел у кіраваньні краінаю толькі працоўным. Формаю ўлады пролетарскае дзяржавы, пабудаванае на гэтым прынцыпе, гісторыя высунула саветы. Што такое саветы і ў чым іх розьніца ад іншых відаў дзяржаўнага апарату, аб гэтым з вычэрпваючаю поўнасьцю кажа Ленін у брошуры „Ці ўтрымаюць бальшавікі дзяржаўную ўладу“. Мы там знаходзім наступную характарыстыку саветаў:

„Саветы ёсьць новы дзяржаўны апарат, які дае, папершае, узброеную сілу рабочых і сялян, прычым гэтая сіла не адарвана ад народу, як сіла старое сталае арміі, а найшчыль-

ней з ім звязана; як ваенная сіла, яна непараўнальна больш магутная за ранейшую; у сэнсе рэвалюцыйным яна ня можа быць заменена нічым іншым. Падругое, гэты апарат дасць сувязь з масамі, з большасцю народу, настолькі шчыльную, неразрывную, лёгка правераемую і аднаўляемую, што нічога падобнага ў ранейшым дзяржаўным апарате няма і ў паміне. Патрэбнае, гэты апарат, дзякуючы выбарнасці і зменнасці яго складу па воле народу, без бюрократычных формальнасцяў, зьяўляецца куды больш дэмакратычным за ранейшыя апараты. Пачацьвертае, ён дасць моцную сувязь з самымі рознымі профэсіямі, палягчаючы тым самым розныя рэформы самага глыбокага характару без бюрократыі. Папятая, ён дае форму арганізацыі авангарду, гэта знача, самай сьвядомай, самай энэргічнай перадавой часці *прынцыпальных* клас рабочых і сялян, зьяўляючыся, такім чынам, апаратам, пры дапамозе якога авангард прыгнечаных клас можа падумаць, выходзіць, навучаць і весці за сабою *ўсю вялізарную масу* гэтых клас, якая да гэтага часу знаходзілася зусім па-за межамі політычнага жыцця, па-за межамі гісторыі. Пашостае, ён дасць магчымасць злучаць карысць парлямэнтарызму з карысцю беспасрэднае дэмакратыі, г. зн. злучаць у васобе выбарных прадстаўнікоў народу і законадаўчую функцыю, і *выкананьне законаў*. У параўнаньні з буржуазным парлямэнтарызмам гэта такі крок наперад у разьвіцьці дэмакратыі, які мае сусьветна-гістарычнае значэньне“.

Асноўныя прынцыпы савецкае сыстэмы, даныя Леніным у пададзенай цытаце, канкрэтна выявіліся ў савецкіх констытуцыях. Паводле констытуцыі саветы арганізаваны так, што ім належыць цалкам уся ўлада ў краіне. Саветам падпарадкаваны іх выканаўчыя органы: выканаўчыя камітэты, іх прэзідумы, а таксама і ўсе іншыя органы кіраваньня. Гэтым савецкая сыстэма грунтоўна адрозьніваецца ад буржуазна-дэмакратычных дзяржаў, дзе, як правіла, існуе так званы падзел улады. Гэты падзел улады ў буржуазнай дзяржаве выяўляецца ў тым, што парлямэнту—органу выбарнаму—надаецца ўлада законадаўчая, а савету або габінэту міністраў—ўлада выканаўчая. Выдае законы толькі парлямэнт, кіруе толькі ўрад (савет або габінэт міністраў і г. д.). Улада законадаўчая контролюе выканаўчую ўладу.

„У якіх інтарэсах і для якіх мэт устанаўляе буржуазная дзяржаўнасьць такі падзел улады, калі, здавалася-б, панаваньне клясы забяспечвае і сам парлямэнт? Бясспрэчна, што парлямэнт, які „вольна“ выбіраецца ў капіталістычных умовах, досыць забяспечвае панаваньне буржуазіі. Але ня зусім. Патрэбны яшчэ забяспекі, якія абаранялі-б буржуазію ад якіх-небудзь неспадзевак з боку парлямэнту. У руках ураду апараты дзяржаўнае ўлады; ён іх падбірае, і, значыцца, тут можна дасягнуць вялікае клясавае выразнасьці ў падборы адпаведных асоб, мець найбольш паслушны законам склад. І калі, наперакор чаканьням, парлямэнт саб'ецца з правільнае клясавае пазыцыі, здрадзіць інтарэсам пануючае клясы, у ўраду застаецца вялікі козыр, моцная прылада для змаганьня— увесь апарат дзяржаўнага кіраваньня (армія, поліцыя, суды і г. д.), які знаходзіцца на яго баку.

Падзел улады—прадушына для парлямэнтарызму. Такі яго галоўны сэнс, як асновы буржуазнае дзяржаўнасьці“ (Бэрман).

У савецкай дзяржаве няма ніякае патрэбы на такі падзел улады. Паміж паасобнымі органамі ўлады падзяляецца ня ўлада, а паасобныя функцыі кіраваньня. Усе выканаўчыя органы, пачынаючы з прэзыдыуму сельскага савету, выбіраюцца і назначаюцца адпаведнымі саветамі, зьездамі саветаў і выканаўчымі камітэтамі. Саветам падпарадкаваны ўсе органы ўлады. У гэтым сутнасьць сувэрэнітэту саветаў. Пры такой залежнасьці ўсіх органаў улады ад саветаў немагчыма ставіць адны з іх супроць другіх, немагчыма ставіць Цэнтральны Выканаўчы Камітэт, які выбіраецца працоўнымі беспасрэдна на Зьездзе Саветаў, супроць Саветаў Народных Камісараў, які складаецца Цэнтральным Выканаўчым Камітэтам. І першы, і другі органы ўлады падпарадкаваны праз Зьезд Саветаў усім працоўным, якім і належыць уся ўлада ў краіне.

Савецкая сыстэма вельмі значна розьніцца ад буржуазнага ладу таксама і разьмерамі ўдзелу працоўных у кіраваньні краінаю. Працоўныя ў савецкіх дзяржавах бяруць беспасрэдна ўдзел ня толькі ў зьездах саветаў, якія формуюць стала працуючыя органы ўлады. Гэтыя апошнія ў сваёй кіруючай часьці складаюцца з выбарных асоб—членаў саветаў. Дзякуючы гэтаму, амаль усе члены саветаў выконваюць сталыя дзяржаўныя абавязкі, робяцца дзеячамі дзяржаўнае ўлады.

Між тым, у буржуазных дзяржавах уцягненне працоўных у кіраванне абмяжоўваецца тым, што амаль усюды працоўныя толькі галасуюць на выбарах, а органы, якія яны выбіраюць, займаюцца, галоўным чынам, абмеркаваньнем законаў і не бяруць значнага ўдзелу ў беспасрэдным кіраванні.

Зусім зразумела, што ў савецкай дзяржаве сувязь дзяржаўнага апарату з масамі ажыццяўляецца ў непараўнальна большай меры, чымся ў буржуазных краінах. Іначай кажучы, прынцыпы дэмакратыі, ня глядзячы на адсутнасць усеагульнага выбарнага права, правільней сказаць, дзякуючы ёй, толькі ў савецкай сыстэме ажыццяўляюцца практычна праз удзел усіх працоўных у стварэнні і ў кіраванні савецкаю дзяржаваю. У буржуазных-жа дзяржавах дэмакратычны прынцып ажыццяўляецца, і пры гэтым у значнай меры формальна, толькі ў часы выбараў парлямэнту і органаў мясцовага самакіравання. Пасля выбараў удзел працоўных у кіраванні дзяржаваю фактычна спыняецца.

У савецкіх дзяржавах працоўныя ўдзельнічаюць у кіраванні краінаю ня толькі тым, што яны самі арганізуюць са сваіх прадстаўнікоў усе дзяржаўныя ўстановы. І пасля ўтварэння дзяржаўнага апарату, пасля правядзення выбараў у саветы і абрання выканаўчых органаў саветаў працоўныя маюць поўную магчымасць сачыць за дзейнасцю арганізаваных імі ўстановаў. Гэты контроль працоўных ажыццяўляецца праз справаздачы выбраных у саветы і ў выканаўчыя органы перад выбраўшымі іх. Яшчэ больш значным для контролю над дзейнасцю прадстаўнікоў працоўных у выбарных органах з'яўляецца права выбаршчыкаў ва ўсякі час адклікаць свайго дэпутата і замяніць яго другім. Гэтае права працоўныя маюць магчымасць ажыццяўляць у кожным выпадку, калі яны знойдуць, што дэпутат няправільна або проста ў тым ці іншым стасунку нездавальняюча выяўляе і ажыццяўляе іх інтарэсы.

Буржуазныя дзяржавы ў гэтым пытанні прытрымліваюцца зусім іншага прынцыпу. Калі ў савецкай дзяржаве папярэджанне небяспекі няправільнага выяўлення дэпутатам інтарэсаў выбаршчыкаў, то ў буржуазнай—абараняюць дэпутата ад уплыву „выпадковых настрояў“ выбаршчыкаў. А на справе выходзіць, што такім шляхам проста працоўныя адсоўваюцца ад удзелу ў кіраванні краінаю. Ад выбараў да выбараў на

працягу некалькіх год яны ня маюць ніякага ўплыву на работу дзяржаўных органаў. Такім чынам, дэпутат сапраўды абаронены ад „выпадковых настрояў“ выбаршчыкаў, але затое выбаршчыкі ні ў якой меры не забяспечаны ад выпадковых настрояў дэпутата.

Ва ўмовах Савецкага Саюзу адным з асноўных фактараў узмацнення дыктатуры пролетарыяту зьяўляецца правільнае вырашэньне нацыянальнага пытання.

Савецкі Саюз і паасобныя савецкія рэспублікі зьяўляюцца шматнацыянальнымі дзяржавамі. Пролетарыяту трэба ўстанавіць такія ўзаемаадносіны паміж рознымі нацыямі яго дзяржавы, якія забяспечылі-б шчыльнае супрацоўніцтва працоўных гэтых нацый. Правільна вырашыць нацыянальнае пытаньне ў савецкай дзяржаве—значыць зьнішчыць адзіную перашкоду для шчыльнейшага аб'яднаньня працоўных усіх нацыянальнасьцяй. Ва ўсіх іншых галінах соцыяльнага жыцьця працоўныя ня маюць прычын для раз'яднаньня. Зьнішчэньне гэтае перашкоды—адна з галоўнейшых умоў трываласьці дыктатуры пролетарыяту. „Нацыянальнае пытаньне ёсьць частка агульнага пытаньня аб пролетарскай рэвалюцыі, частка пытаньня аб дыктатуры пролетарыяту“, кажа Сталін.

Гаворачы аб нацыянальным пытаньні, трэба даць азначэньне, што такое нацыя. Паводле азначэньня Сталіна, пад нацыяю разумеецца „гістарычна склаўшаеся трывалае адзінства мовы, тэрыторыі, эканомічнага жыцьця (злучнасьці) і псыхічнага складу, які праяўляецца ў адзінстве культуры“. Што з выпаданьнем хоць-бы аднае з гэтых адзнак зьмяняецца паняцьце нацыі, профэсар Гурвіч даводзіць на наступных прыкладах: ні датчане і норвэжцы, ні ангельцы і амэрыканцы з прычыны тэрыторыяльнае разрозьненасьці не складаюць аднае нацыі, ня гледзячы на адзінства мовы. Не зьяўляюцца адзінаю нацыяю і ангельцы і ірландцы таму, што, ня гледзячы на адзінства ня толькі мовы, але і тэрыторыі, яны вельмі розняцца па ўкладу эканомічнага жыцьця. Немагчыма прызнаць адзінаю нацыяю ні швэйцарцаў, на тэрыторыі якіх ужываюцца тры асноўныя мовы, ні злучнасьць народаў, насяляючых быўшую Расійскую або Аўстра-Вэнгерскую імперыі.

„Буржуазія заўсёды на першы плян ставіць свае нацыянальныя вымаганьні“, кажа Ленін. „Ставіць іх бязумоўна“.

Тлумачыцца гэта тым, што хаця „ў акцыйных таварыствах сядзяць разам, зусім злучаючыся адзін з другім, капіталістыя розных нацый“ (Ленін), усё-ж буржуазія кожнае краіны, не здавальняючыся эксплёатацыяю пролетарыату свае краіны, імкнецца да павялічэння сваіх даходаў за кошт іншых нацый. „Найлепшыя ўмовы для развіцця капіталізму дае, бязумоўна, нацыянальная дзяржава“ (Ленін). А таму буржуазны лад утварае цэлы шэраг нацыянальных дзяржаў, паміж якімі адбываецца бязупыннае эаанамічнае змаганьне. Лёзунг нацыяналізму, гэта значыць рэзкага стаўленьня свае нацыі супроць усіх іншых нацый, выяўляецца ня толькі ў замежнай, але і ва ўнутранай політыцы буржуазных дзяржаў. Праз доўгае прыгнечаньне, зьніжэньне да ролі інародцаў, праз гвалтоўную асыміляцыю і шовінізм буржуазія дабіваецца таго, што ў кожнай буржуазнай дзяржаве, апрача нацыі пануючае, г. зн. эаанамічна больш моцнае, а таму і больш культурнае, зьяўляюцца і нацыі прыгнечаныя, слабыя і эаанамічна і культурна. Такая нацыянальная політыка, адчыняючы перад буржуазіяю шырокае поле для эксплёатацыі, дае ёй яшчэ адну вялікую карысьць: сеючы ў масе нацыянальную розьню, буржуазія дзеля нацыянальнага змаганьня адцягвае пролетарыят ад змаганьня клясавага і тым умацоўвае сваё панаваньне.

Аднак, раней ці пазьней прыгнечаныя нацыі пачынаюць змаганьне са сваімі прыгнятальнікамі за нацыянальнае вызваленьне. Такое змаганьне пачынаецца звычайна не працоўнымі прыгнечанае нацыі, а яе буржуазіяю, якая зацікаўлена ў стварэньні свае нацыянальнае дзяржавы для забясьпечаньня найбольш паспешнага развіцця капіталізму. Але для вядзеньня з посьпехам нацыянальнага змаганьня трэба, каб яно вялося ўсёю прыгнечанаю нацыяю, а не аднэю яе клясаю. „Сіла нацыянальнага руху залежыць ад удзелу ў ім шырокіх слаёў нацыі—пролетарыату і сялянства“ (Сталін). А таму буржуазія прыгнечанае нацыі ўцягвае ў пачатае ёю нацыянальнае змаганьне і працоўных. З тае прычыны, што нацыянальнае змаганьне накіравана супроць капіталістычнае дзяржавы, яно зьяўляецца рэвалюцыйным змаганьнем, хоць і вядзецца не аднымі працоўнымі. „У будучых, рашаючых бойках сусьветнае рэвалюцыі,—кажа Ленін,—рух большасьці насяленьня зямное кулі, спачатку накіраваны на нацыянальнае

вызвалення, абярнецца супроць капіталізму і імперыялізму і, можа быць, адыграе куда большую рэволюцыйную ролю, як мы ўсе чакаем"... „З гэтае прычыны патрэбна беспасрэдная дапамога ўсіх камуністычных партый рэволюцыйным рухам у залежных або ў няроўнапраўных нацыях“.

Прынцып самавызначэння нацый даўно прызнаны сацыялістычнымі партыямі. Але раней часта пад ім разумелі права нацый толькі на культурную аўтономію. Прызнавалася, што прыгнечаныя нацыі могуць мець свае культурныя ўстановы, політычная-ж улада павінна заставацца ў руках пануючае нацыі. У вучэнні Леніна паняцце самавызначэння нацый зрабілася правам нацый на самастойнае дзяржаўнае існаванне. Такое самавызначэнне ёсць шлях да нямінучага аб'яднання ўсіх нацый пры камунізме, калі зусім згінуць усе прычыны, якія выклікаюць існаванне нацыянальных політычных арганізацый. Без правядзення лезунгу аб праве нацый на аддзяленне, на самастойнае дзяржаўнае існаванне немагчыма, кажа Сталін, наладзіць аб'яднанне і супрацоўніцтва нацый у ваднэй сусветнай гаспадарцы, якая з'яўляецца матэрыяльным падставай перамогі сацыялізму. Ленін кажа, што бяз права на вольнае аддзяленне прыгнечаных краін няма інтэрнацыяналізму, што мы павінны кожнага сацыялістага прыгнатаючае нацыі, які не прапагандуе гэтае думкі, лічыць імперыялістым і негядзем. Сацыялісты маленькае нацыі павінен агітаваць за добравольнае злучэнне нацый. „Ён можа, не парушаючы сваіх абавязкаў інтэрнацыяналістага, быць і за політычную незалежнасць свае нацыі і за яе ўключэнне ў суседнюю дзяржаву X, Y, Z і інш. Але ва ўсіх выпадках ён павінен змагацца супроць дробна-нацыянальнае вузкасці... абасобнасці... за падпарадкаванне інтарэсаў паасобнага інтарэсам агульнага“ (Ленін).

Буржуазія ў кожнай краіне мае свае асобныя інтарэсы, якія розняцца ад інтарэсаў буржуазіі іншых краін. Інтарэсы пролетарыату ўсюды аднолькавыя, яго лезунгам з'яўляецца інтэрнацыяналізм. Ён, імкнучыся да знішчэння класавае эксплуатацыі, ён адначасна імкнецца знішчыць і эксплуатацыйную нацыянальную.

З гэтае прычыны пролетарыят Расіі, заваяваўшы ўладу, перш за ўсё прапануе скончыць сусветную вайну мірам „без анэксіі, гэта значыць без захопу чужых зямель. без гвалтоў-

нага прылучэння чужых нацыянальнасцяў, і без контрыбуцый“, а пасля ў „Дэкларацыі праў народаў Расіі“ абвясчае: 1) роўнасць і суверэннасць народаў Расіі; 2) права народаў Расіі на волю самавызначэння аж да аддзялення і ўтварэння самастойных дзяржаў; 3) скасаванне ўсіх нацыянальных і рэлігійных прывілей і абмежаванняў і 4) волю развіцця нацыянальных меншасцяў і этнаграфічных груп, насяляючых тэрыторыю Расіі. Гэтыя палажэнні не засталіся толькі лёзунгамі. Усе яны праведзены ў жыццё праз утварэнне на савецкай часці тэрыторыі ранейшае Расійскае імперыі і былых у залежнасці ад яе Хівы і Бухары, роўнапраўных паміж сабою, незалежных савецкіх рэспублік: Расійскае, Украінскае, Беларускае, Закаўкаскае, Узбекістанскае і Туркменістанскае. У складзе большасці з гэтых шасці рэспублік створаны аўтаномныя рэспублікі і краі.

Але пролетарыят ня спыняецца на ажыццяўленні формальнае роўнасці ўсіх нацый краіны. Ён імкнецца да іх фактычнае роўнасці, і таму пад кіраўніцтвам Комуністычнае Партыі ўсімі сіламі стараецца памагчы тым народам, якія з прычыны прыгнечання да рэвалюцыі зьяўляюцца заняпаўшымі,—да сягнуць гаспадарчага і культурнага ўзроўню пануючае нацыі. А дзеля таго, што заняпаўшыя нацыі зьяўляюцца нацыямі пераважна сялянскімі, то, памагаючы ім, пролетарыят тым самым вырашае задачу, вынікаючую з клясавая сутнасці нацыянальнага пытання. „Клясавая сутнасць нацыянальнага пытання выяўляецца ў вызначэнні правільных узаемаадносін паміж пролетарыятам быўшае дзяржаўнае нацыі і сялянствам былых прыгнечаных нацый. Тут мы маем справу з пытаннем аб устанаўленні правільных узаемаадносін паміж пролетарыятам быўшае дзяржаўнае нацыі, які зьяўляецца найбольш культурным слоём пролетарыяту ўсяе нашае федэрацыі, і сялянствам, пераважна тых нацыянальнасцяў, якія раней былі прыгнечаны. У гэтым клясавая сутнасць нацыянальнага пытання“ (Сталін).

Пролетарыят быўшае дзяржаўнае нацыі дапамагае былым прыгнечаным нацыям ня штучным дапасаваннем заняпаўшае нацыі да свае культуры; ён дапамагае яе натуральнаму нацыянальнаму развіццю. Такім чынам, усе народы пролетарскае дзяржавы маюць магчымасць будаваць сваю культуру, пролетарскую па зместу і нацыянальную па форме.

„Пролетарская па свайму зместу, нацыянальная па форме,— вось тая агульначалавечая культура, да якой ідзе соцызлізм. Пролетарская культура не касуе нацыянальнае культуры, а дае ёй змест. І, наадварот, нацыянальная культура не касуе пролетарскае культуры, а дае ёй форму. Лёзунг нацыянальнае культуры быў лёзунгам буржуазным, пакуль уладу трымала ў сваіх руках буржуазія, а консолідацыя нацый адбывалася пад эгідаю буржуазных парадкаў. Лёзунг нацыянальнае культуры стаў лёзунгам пролетарскім, калі ўладу забраў у свае рукі пролетарыят, а консолідацыя нацый стала ісьці пад эгідаю Савецкае ўлады. Хто не зразумеў гэтае прынцыповае розніцы дзвюх розных абставін, той ніколі не зразумее ні ленынізму, ні сутнасьці нацыянальнага пытання з пункту погляду ленынізму.

Разважаюць (напрыклад, Кауцкі) аб утварэньні адзінае агульначалавечае мовы з адміраньнем усіх іншых моў у пэрыод соцызлізму. Я мала веру ў гэтую тэорыю адзінае ўсеахапляючае мовы. Практыка, у кожным выпадку, гаворыць ня за, а супроць такое тэорыі. Да гэтага часу справа ішла так, што соцызлістычная рэвалюцыя не змяняла, а павялічала лік моў, бо яна, ускальваючы самыя глыбокія нізы чалавечтва і выкідаючы іх на політычную сцэну, разбуджае да новага жыцьця цэлы шэраг новых нацыянальнасьцяй, раней невядомых або мало вядомых“ (Сталін).

Аснаваная на гэтых прынцыповых палажэньнях нацыянальная політыка пролетарскае дзяржавы дае ўсім народам краіны поўную магчымасьць усебаковага нацыянальнага разьвіцьця. Вынікам гэтае політыкі зьяўляецца тое, што ў супроцьлежнасьць абвостранай нацыянальнай варожасьці, якая ёсьць ва ўсіх без выключэньня буржуазных дзяржавах, народнасьці, да рэвалюцыі жыўшыя ня ў згодзе адна з другою, „цяпер живуць у Савецкім Саюзе ў згодзе і суладзьдзі“ (Ленсбэры).

Нацыянальная політыка, якая змяшчаецца ў роўнасьці і ў сувэрэннасьці паасобных народаў і ў праве на самавызначэньне аж да аддзяленьня і ўтварэньня самастойных дзяржаў, не перашкаджае цэнтралізацыі кіраваньня ў савецкай дзяржаве. Цэнтралізацыя, асабліва ў першы пэрыод існаваньня пролетарскае дзяржавы, зьяўляецца патрэбнаю ўмоваю для аб'яднаньня ўсіх сіл пролетарыяту краіны. Заваяваўшы ўладу, пролетарыят

павінен вырашыць цяжкую задачу ўзмацнення свае дзяржавы і стварэння ўмоў, патрэбных для пераходу ў камуністычны лад. Ажыццяўленне гэтае задачы ўскладняецца тым, што пролетарыату даводзіцца перамагаць шалёнае супраціўленне буржуазіі свае бацькаўшчыны і іншых краін. І, вядома, пролетарыят ня змог-бы дасягнуць свае мэты, калі-б ён не цэнтралізаваў сваіх сіл пад агульным кіраўніцтвам. Цэнтралізм у пролетарскай дзяржаве грунтуецца на агульнасці інтарэсаў. Цэнтр яднае дзейнасць месц, дае ім агульныя дырэктывы. Але ён сумяшчаецца з самым шырокім самакіраваннем і ўстанаўляецца ў парадку дабравольнага аб'яднання. Гэтым цэнтралізм пролетарскае дзяржавы адрозніваецца ад цэнтралізму дзяржавы буржуазнай. „Апошняя, як дзяржава падпарадкавання большасці меншасці, па сваёй прыродзе, можа падтрымліваць адзінства цэлага (усяе дзяржавы) толькі такім падпарадкаваннем усіх часцей адзінаму цэнтру, якое звязана з пазбаўленнем праў паасобных месц, такім кіраваннем, якое праводзіцца праз сваіх пастаўленых з цэнтру чыноўнікаў, якое грунтуецца на недавер'і месцам, мясцоваму кіраванню. Панаванне цэнтру праз органы, беспасрэдна яму падпарадкаваныя, падпарадкаванне мясцовых інтарэсаў інтарэсам цэнтру, нядужага дужым,—такая аснова цэнтралізму капіталістычнае дзяржавы, дзякуючы якой цэнтралізацыя ўлады ў капіталістычнай дзяржаве зьяўляецца сродкам гвалту, падпарадкавання, уціску, эксплёатацыі“ (Бэрман).

Кожная дзяржава моцная толькі тады, калі яна стаіць на моцнай матэрыяльнай падмуроўцы. Пануючая ў данай дзяржаве кляса заўсёды арганізоўвае эканоміку краіны так, як гэта адпавядае яе інтарэсам. Пролетарыят бярэ ў свае рукі ўладу для знішчэння клясавае эксплёатацыі і перабудавання грамады на соцыялістычных асновах. Асноўна-ж зброяю клясавае эксплёатацыі і перашкодаю для пераходу да соцыялістычнае вытворчасці зьяўляецца прыватная ўласнасць на сродкі вытворчасці. З гэтае прычыны пролетарыят, заваяваўшы ўладу, павінен перш за ўсё пазбавіць буржуазію гэтае ўласнасці і звязанага з ёю панавання ў эканомічным жыцці краіны. Гэтую задачу пролетарыят ажыццяўляе праз экспропрыяцыю ў буржуазіі сродкаў вытворчасці і нацыяналізацыю іх. Пролетарыят робіць дзяржаўнаю ўласнасцю ўсе буйныя галіны

гаспадаркі, да якіх належаць: буйная індустрыя зямля, транспорт, крэдыт і замежны гандаль. Уладаньне гэтымі багацьцямі дае магчымасьць рэгуляваць усю эканоміку краіны, а таму выключным гаспадаром іх павінна быць савецкая дзяржава. Такім спосабам пролетарыят забесьпячае эканомічную базу для сваёй дыктатуры і для пераходу да соцыялізму і пазбаўляе свайго ворага—буржуазію галоўнае сілы—эканомічнага прышынства.

У разьвітых капіталістычных дзяржавах, дзе ўсе сродкі буржуазіі сконцэнтраваны ў буйнае прамысловасьці, пролетарыату даволі нацыяналізаваць гэтую прамысловасьць, каб цалкам аўладаць эканомікаю краіны. Але там, дзе буйная прамысловасьць разьвіта слаба, дзе побач з ёю існуе дробная вытворчасць, якая і пасьля нацыяналізацыі асноўных сродкаў вытворчасці астаецца ў руках буржуазіі,—там эканомічнае прыгнечаньне буржуазіі пролетарыятам патрабуе доўгага і трывалага змаганьня. А таму Саюз ССР, дзе поплец ужываюцца пяць розных соцыяльна-эканомічных укладаў, пачынаючы патрыярхальнаю натуральнаю гаспадаркаю і канчаючы гаспадаркаю соцыялістычнага тыпу, павінен уважліва сачыць за тым, каб буржуазія не рабіла столькі-небудзь значнага ўплыву на ход гаспадарчага жыцьця савецкіх краін, і рабіць усе захады да таго, каб прыватная прамысловасьць праз конкурэнцыю не аджарвала разьвіцьця дзяржаўнае прамысловасьці, якая зьяўляецца асноваю пролетарскае дзяржавы.

Апошняю мэтаю пролетарыату зьяўляецца ўстанаўленьне камуністычнага ладу, пры якім ня будзе падзелу на класы, а значыцца, ня будзе і дзяржавы. Для дасягненьня гэтае мэты пролетарыату трэба перш за ўсё перамагчы супраціўленьне буржуазіі, зусім зьнішчыўшы яе, як клясу. Прыладаю-ж клясавога змаганьня зьяўляецца дзяржава. Вось чаму пролетарыят, зруйнаваўшы праз рэвалюцыю дзяржаву буржуазіі, прымушаны часова стварыць сваю ўласную дзяржаву. Пролетарская дзяржава „гэта ўжо не дзяржава ва ўласным сэнсе“ (Ленін): ад розьніваючыся ад усіх ранейшых тыпаў дзяржавы, яна прыгнечвае не вялізарную большасьць, а нязначную меншасьць насяленьня. Карыстаючыся сваёю дзяржаваю, пролетарыят паступова будзе камуністычную грамаду. Першаю фазаю камуністычнае грамады зьяўляецца соцыялізм. „Навуковая розьніца

ва азначае першую ступень новае грамады, якая вырастае з капіталізму, другое слова—вышэйшую, далейшую ступень яго“, кажа Ленін. „Соцыялізм немагчымы бяз буйна-капіталістычнае тэхнікі, пабудаванае паводле апошняга слова навейшае навукі, без плянамернае дзяржаўнае арганізацыі, якая падпарадкавае дзесяткі мільёнаў людзей самаму строгаму захоўванню аднае нормы ў справе вытворчасці і разьмеркаваньня produkтаў“, кажа Ленін у другім месцы. Соцыялістычны спосаб вытворчасці дае вялізарнае павялічэньне прадукцыйнасьці працы, вялізарнае пашырэньне эканомічных магчымасьцяў чалавецтва і гэтым стварае грунт для пераходу да вышэйшае фазы камунізму. „На вышэйшай фазе камуністычнае грамады,—пасля таго, як згіне падпарадкаваньне чалавека падзелу працы, якое робіць з яго нявольніка, калі згіне разам з гэтым супроцьлежнасьць разумовае і фізычнае працы; калі праца перастане быць толькі сродкам для жыцьця, а зробіцца сама першаю патрэбаю жыцьця; калі разам з усебаковым разьвіцьцём індывідуумаў вырастуць і вытворчыя сілы, і ўсе крыніцы грамадзкага багацьця пацякуць поўным патокам,—толькі тады... грамада зможа напісаць на сваім сьцягу: „кожны па здольнасьці, кожнаму па патрэбе“.

Каб дасягнуць гэтае мэты, пролетарыят, стварыўшы сваю дзяржаву, пазбаўляе буржуазію політычных праў, нацыяналізуе належаўшыя ёй сродкі вытворчасці, калектывізуе дробную прамысловасьць, вядзе строгі падлік і контроль народнае гаспадаркі, уцягвае ўсё большы лік грамадзян у кіраваньне краінаю, спрашчае дзяржаўны апарат. Будаўніцтва камунізму—доўгі пэрыод, які патрабуе цяжкае, упартае працы. У процэсе гэтага будаўніцтва ўсе грамадзяне паступова робяцца наймвышэйшымі работнікамі дзяржавы. Гэта вядзе да паступовага зьнішчэньня ўсякае розьніцы паміж клясамі, а значыцца, і да паступовага зьнішчэньня дзяржавы:—дзяржава патрэбна толькі там і тады, дзе і калі існуюць клясы.

У. Міраў

Аб перасяленьні ў Сібір і на Далёкі Ўсход

Пытаньнем перасяленьня ў Сібір і на Далёкі Ўсход вельмі цікавіцца беларускае сялянства. Густая заселенасьць БССР і, як вынік гэтага, малазямельле выклікае неабходнасьць для часткі сялянства шукаць іншыя месцы, дзе можна было-б пабудаваць лепшую гаспадарку і дабіцца лепшага жыцця.

Нельга сказаць, што Беларусь сапраўды ня можа здаволіць сваіх сыноў, каб яны не павінны былі ехаць шукаць шчасця ў іншыя краіны. І ў Беларусі ёсьць шмат плошчаў, якія вякамі чакаюць, каб па іх пачаў прагульвацца сялянскі плуг. Гэтыя плошчы і ёсьць вялікія беларускія балотныя прасторы.

Але немагчыма ліквідаваць зямельны голад у БССР і зьнішчыць беспрацоўе, пакуль мы не асушым нашы балоты—не правядзем мэліорацыю—і не пашырым нашу прамысловасьць.

Але пры нашай беднасьці, пры тэй разрусе, якую нарабіла імперыялістычная і грамадзянская вайна, пры нашай культурнай адсталасьці мы ня можам, ня гледзячы на энэргічныя мерапрыемствы Савецкай улады, хутка ажыццёвіць мэліорацыю і індустрыялізацыю. На гэта патрэбна дзесяткі год.

Вось чаму мы пакуль прымушаны згаджацца з перасяленьнем часткі сялян у іншыя краіны. Але разам з гэтым немагчыма дапушчаць разарэньня тых беларусоў, якія едуць шукаць шчасця ў Сібір і на Далёкі Ўсход і, урэшце, знаходзяць „разбітае карыта“.

Сібір і Далёкі Ўсход—краіны наогул мала высьветленыя. Вось чаму Народны Камісарыят Зямляробства БССР накіраваў улетку 1926 г. туды спэцыяльную экспэдыцыю, якая азна-

Раней, чым перайсьці да апісаньня ўмоў парасяленьня і жыцьця перасяленцаў наогул, раскажам аб працы хадакоў, якая грае вялікую ролю ў далейшым лёсе перасяленцаў.

Нідзе на Далёкім Усходзе ні ў Сібіры няма праваднікоў, якія былі-б абавязаны праводзіць хадакоў на участкі. Жыхары-ж мясцовых вёсак нярэдка знарок зьбіваюць з панталыку і пу-жаюць хадакоў, жадаючы пазбыцца ад наплыву перасяленцаў.

Старыя і вопытныя гаспадары-сяляне зьяўляюцца, зразумела, найлепшымі хадакамі. Яны не абмяжоўваюцца аглядам толькі аднаго участку, а пройдуць пехатою 50—100 вёрст і больш, каб убачыць розныя участкі, і вырашыць, які з іх найбольш падыходзіць для сялян, якія іх накіравалі. Адначасова яны знаёмяцца з мясцовымі ўмовамі, прыглядаюцца да жыцьця і працы старажылаў, і, бяручы пад увагу навыкі выхадцаў, выбіраюць той ці іншы участак, пасьля чаго сем'і, паслаўшыя іх, пачынаюць перасяленьне.

Вельмі кепска стаіць справа з самавольцамі-перасяленцамі, якія ў большасьці, не абсьледваўшы новую зямлю, ліквідуюць свае гаспадаркі на мясцох і пераяжджаюць нават з сям'ёю. Зразумела, што ў такіх выпадках зямлю залічаць за самавольцамі, але яны не карыстаюцца пры выбары зямлі тэй свабодай, якую маюць плянавыя перасяленцы.

Звычайна для перасяленцаў падаюцца таварныя вагоны, якія больш падыходзяць для гэтай мэты, бо ідуць да месца назначэньня без перасадкі ў іншыя цягнікі. Але добра ехаць у цяплушках толькі тады, калі яны добра абсталяваны. Вельмі-ж часта бывае так, што на станцыях пасадкі падаюцца неабсталяваныя вагоны, бяз нар, печаў і г. д. Бываюць выпадкі калі на станцыях цягнікі з перасяленцамі затрымліваюцца двое-тroe сутак.

Перасяленцы часта хварэюць з прычыны таго, што едуць у брудных вагонах, перапоўненых звыш нормы. Праўда, першапачатковая дапамога даецца ў станцыйных амбулаторыях здавальняюча. Горш стаіць справа з цяжка хворымі, бо ў больніцах часта не хапае месца. Усё-ж трэба адзначыць той факт, што ў гэтым годзе эпідэмічных хвароб сярод перасяленцаў амаль ня было.

Харчаваньне перасяленцаў і хадакоў у дарозе таксама ня зусім здавальняючае. Гарачы абед перасяленец атрымлівае

вельмі рэдка. Тут, зразумела, вінаваты не харчовыя пункты, а недахват сродкаў.

Прыехаўшы на месца, перасяленцы часова змяшчаюцца на перасяленчым пункце. Там ім дазваляецца пражыць тры дні. Тут іх знаёмяць з умовамі сельскай гаспадаркі данага раёну, гавораць аб тым, якія і дзе трэба купляць сельска-гаспадарчыя прылады і г. д.

Прыяжджаючы на участак, перасяленец перш за ўсё шукае сабе кватэру, і тут перад ім зьяўляецца першая перашкода. Перасяленца сустракаюць звычайна няпрыхільна, а ў некаторых вёсках нават і варожа. Гэта тлумачыцца тым, што старажылы Сібіры і Далёкага Усходу, прывычаіўшыся да бязмежнага прастору ў зямлякарыстаньні, у кожным перасяленцы бачаць прэтэндэнта на „свае“ землі.

Так або інакш, але перасяленцы дастаюць кватэры, хоць часта і на кабальных умовах. У гэткай вёсцы перасяленцам вельмі цяжка даставаць харчовыя продукты: за пуд мукі ці бульбы на месцы з перасяленца стараюцца ўзяць на 5—10 кап. даражэй рыначнай цаны. Зразумела, што там, дзе ёсць спажывецкая коопэрацыя, справа стаіць лепш. Бяда, аднак, у тым, што як у Сібіры, так і на Далёкім Усходзе адлегласьць аднае вёскі ад другога вельмі вялікая—15—25—40 і больш верст; апроч таго, ня ў кожнай вёсцы маецца коопэратыў і ня ў кожным коопэратыве ёсць тое, што бывае патрэбна перасяленцу. Вось чаму і спажывецкая коопэрацыя слаба дапамагае перасяленцу.

Наступная задача перасяленца—гэта засеяць колькі-небудзь збожжа.

Форма зямлякарыстаньня на Далёкім Усходзе і ў Сібіры (у апошняй за малым выключэньнем) заімачна-захватная (пераложная).

Падыходзячы да ажыццяўленьня сваіх праў на зямлю, дапрысяленцы сустракаюцца з гэткай перашкодай: каля сяла, а таксама і далей, лепшая зямля занята старажыдамі. Справа ў тым, што цэльнага ворыва на Далёкім Усходзе і ў Сібіры ў колёнізацыйных раёнах няма—арудь кавалкі, што і называецца заімкай. Межаў у заімках таксама няма, а калі ёсць, дык іх некалькі ў аднаго гаспадара. Калі дапрысяленец пачынае араць, дык старажыл, каля заімкі якога гэта робіцца,

пад увагу, што межаў заімка ня мае, дапрысяленец ня ведае, хто праў: ён, ці старажыл.

Калі дапрысяленец ідзе скардзіцца ў сельсавет на ўчынкі старажылаў, дык ён і там часта ніякае дапамогі не атрымлівае, бо склад сельсавету ды і сам старшыня яго зацікаўлены ў тым, у чым і ўсе старажылы.

Лепш стаіць справа з дапрысяленьнем у вёсках (асабліва малых) таежнай паласы. Тлумачыцца гэта тым, што з тайгой вельмі цяжка змагацца, і чым больш людзей у вёсцы, тым з большым поспехам будзе ісьці гэтае змаганьне. З другога боку, у маленькай вёсцы немагчыма адчыніць ні школы, ні коопэратыву, а патрэба ў іх адчуваецца вялікая.

Сядзібы як у дапрысяляемых вёсках, так і ў незаселеных вучастках да прыезду перасяленцаў бываюць разьбіты, калі не, дык з прыездам перасяленцаў сядзібы разьбіваюцца.

Перасяленцы на сядзібе будуць спачатку хату, калі гэта ў лесастэпавай ці таежнай паласе (дзе ў большасьці і пасяляюцца беларусы). З сельска-гаспадарчых прылад перасяленцы ў першую чаргу стараюцца купляць рабочую жывёлу, плуг, калёсы. Набыць коняў і плугі перасяленцам прыходзіцца вельмі цяжка, асабліва на Далёкім Усходзе. Найбольшы рух перасяленцаў прыпадае на вясну, а якраз у гэты час жывёла (коні і каровы) усюды бываюць процантаў на 30 і больш даражэй. Сярэдні конь, напрыклад, да вясны 1926 году каштаваў 75—100 руб., вясной-жа 1926 г. гэтакі-ж конь, дзякуючы надзвычайнаму попыту, даставаўся перасяленцу за 150—200 р.

Дзякуючы асаблівасьцям глебы Далёкага Усходу, у адзін плуг трэба ўпрагаць ад 4 да 6 коняў, каб узараць цаліну. З гэтага відаць, якія цяжкасьці стаялі перад перасяленцамі ў вясну 1926 году на Далёкім Усходзе.

Насеньне перасяленцы купляюць, за вельмі малым выключеньнем, у старажылаў, і наогул, на прыватным рынку. На Далёкім Усходзе мела месца спроба „Далькрайсаюзу“ забясьпечыць перасяленцаў насеньнем, але ня зусім удала.

У Сібіры ў гэтым напрамку ня было нічога зроблена, дый рабіць было некаму, таму што Цэнтральны Перасяленчы орган яшчэ ня быў зьрганізаваны.

У крэдыт перасяленцам адпускаюцца сельска-гаспадар-

павінна быць у 4 разы больш сумы завінавачанасьці. З прычыны таго, што ў перасяленцаў спачатку бывае вельмі маленькая маемасьць, „Госсельсклад“ або крэдытнае таварыства з недавер'ем адносяцца да іх, і перасяленцам прыходзіцца амаль усё набываць за чыстыя грошы.

Апроч таго, установы, якія абслугоўваюць насельніцтва с.-г. машынамі і прыладамі, адчыняюць свае склады па лініі чыгункі і к поўдню ад яе. Асноўныя-ж колёнізацыйныя фонды знаходзяцца якраз на поўнач ад чыгункі, дзе ў большасьці і селяцца беларусы. Калі да гэтага дадаць яшчэ таежнае бездарожжа, то стане зразумела, у якіх умовах прыходзіцца будавацца перасяленцам на новых мясцох.

У Сібіры, праўда, дадатным бокам у справе абслугоўваньня вясковага насельніцтва і перасяленцаў машынамі і прыладамі зьяўляецца тое, што попыт у гэтых таварах наогул здавальняецца амаль поўнасьцю. На складах крэдытных таварыстваў і „Госсельскладу“ ў Сібіры заўсёды ёсьць у вялікай колькасьці с.-г. машыны і прылады.

Насеньне, харчовыя продукты і скаціну тут можна дастаць таней, чым на Далёкім Усходзе.

У Сібіры і на Далёкім Усходзе перасяленцы вызваляюцца ад уплаты адзінага сельска-гаспадарчага падатку ў лясных раёнах да 5-ці год і ў лесастэпавых і стэпавых раёнах, дзе непатрэбна раскарчоўка—да 3-х год. Апроч таго, яны атрымліваюць адтэрмінаваньне на тры гады па адбыцьці вайскавай павіннасьці.

Перасяленцам даецца права атрымліваць бясплатна лес на пабудову і апал з дзяржаўных дач. Праўда, і тут вельмі часта наглядаюцца розныя надужыцьці, як поўнае высыканьне цэлых участкаў і г. д.

З выдачай пазыкі перасяленцам на Далёкім Усходзе справа стаіць больш-менш добра. Разьмер пазыкі на адну гаспадарку—300 руб. Бывае, што перасяленцы атрымліваюць у лік пазыкі сельска-гаспадарчыя прылады, калі яны ёсьць на складах таварыстваў, але ў большасьці перасяленцы скарыстоўваюць грошы па свайму меркаваньню, на організацыю гаспадаркі.

Пазыка выдаецца перасяленцам пад даўгавы абавязак,

шыя 5 год з'яўляюцца льготнымі, а ў працягу апошніх дзесяці год—уплата доўгу робіцца роўнымі часткамі.

У Сібіры, за малым выключэннем, пазыкі перасяленцам амаль не выдаваліся. Там абмяжоўваліся тым, што выпрацавалі часовыя правілы па крэдытаваньню прыбыўшых у Сібір перасяленцаў і, трэба сказаць, на зусім нявыгадных умовах для апошніх.

Вось прыблізная сума выдаткаў па перасяленьню ў Сібір:

1. Праезд сям'і з Беларусі да сярэдняй Сібіры з 30-цю пуд. багажу абойдзецца каля 85 руб.
2. Пабудова хаты 75 "
3. Адна карова 60 "
4. Дзьве авечкі 15 "
5. Пара коняй 210 "
6. Плуг, драўняныя бароны, насенне і г. д. разам з харчамі ўсяе сям'і 435 руб.

Усяго патрэбна 870 руб. Калі лічыць пазыку ў разьмеры 150 руб., выходзіць, што на абсталяваньне гаспадаркі ў Сібіры трэба мець каля 700 руб. Пры ўмове павялічэньня сумы пазыкі, гэта лічба адпаведным чынам будзе зьмяншацца, а пры наліччы ў сям'і свабодных рук і заробткаў з боку яна можа быць зьніжана яшчэ.

Перасяленьне на Далёкі Ўсход вымагае ўжо значна большых выдаткаў:

1. Праезд з сям'ёю, правоз багажа і розныя падарожныя выдаткі 183 руб.
2. Пабудова хаты 75 "
3. Закупка двух коняй 325 "
4. Харчаваньне сям'і і жывёлы да першага ўраджаю 300 "
5. Іншыя выдаткі 392 "

Такім чынам для перасяленьня на Далёкі Ўсход і на абсталяваньне гаспадаркі трэба мець 1.275 руб. Пры ўмове атрымання пазыкі ў разьмеры 300 руб. гэта лічба можа быць зьніжана да 975 руб. і яшчэ больш зьніжана, калі сям'я забяспечана рабочай сілай і будзе мець на месцы іншыя заробкі.

Часта перасяленцы ня могуць ніяк абсталявацца на новым месцы і прымушаны зьвяртацца на бацькаўшчыну.

За апошнія гады, па вестках пунктаў, каля 20 проц. перасяленцаў зварачаюцца назад. Прычыны зваротнага руху наступныя:

1. Цяжкасьць будаваньня на мясцох пасяленьня.
 2. Няпоўная забясьпечанасьць перасяленцаў для таго, каб пабудавацца на новым месцы.
 3. Няўдалы і няўмелы выбар хадакамі вучасткаў.
 4. Слаба наладжаная дапамога перасяленцам з боку дзяржавы ў сэнсе забясьпечаньня перасяленцаў жывым і мёртвым с.-г. інвэнтаром.
 5. Вельмі свабодная і няпрывычная прыродная абстаноўка і суворы клімат.
 6. Дарагоўля на Далёкім Усходзе.
 7. Адсутнасьць дадатковых заробаткаў на старане.
 8. Цяжкая хвароба і сьмерць у сям'і працаўнікоў.
 9. Пэрыодычныя разводзьдзі рэчак, якія змываюць паводні і нават вёскі (Далёкі Ўсход).
 10. Варожыя адносіны старажылаў у некаторых мясцох да перасяленцаў, што выклікаецца блытанінай у зямлякарыстаньні.
 11. Адсутнасьць магчымасьці ліквідаваць маемасьць на месцы выхаду і незацьверджаньне сельсаветаў і райвыканкомаў арэндных дагавораў на зданую перасяленцамі ў арэнду зямлю. У выніку гэтага перасяленец ня можа рэалізаваць грошы, якія меў на ўвазе атрымаць пры перасяленьні.
- Сюды далучаецца яшчэ цэлы шэраг больш дробных прычын.

Вывады.

Экспэдыцыя, якая езьдзіла ў Сібір і на Далёкі Ўсход, наогул прышла да наступных вынікаў.

На Далёкім Усходзе і ў Сібіры ёсьць шмат такіх раёнаў, у якіх беларус-перасяленец знаходзіць прывычныя прыродныя абставіны і зьяўляецца добрым колёнізатарам.

Азнаямленьне з прыроднымі ўмовамі і сельскай гаспадаркай розных раёнаў Далёкага Ўсходу і Сібіры дазваляе прыблізна лічыць падыходзячымі да перасяленцаў з БССР наступныя раёны:

А) Па Далёкаўсходняму краю — Томска-Завіцінскі раён, раён Прызейскіх склонаў Нюкжынскага водараз'ядзелу (па далінах прытокаў рэчак Зеі-Вялікай і Малой Перы) паўднёва-ўсходняя частка Свабодненскага раёну, асобныя часткі Бурэіна-Хінганскага раёну Амурскае акругі, Іманскі, Хабарайскі, Біджана-Бірскі раёны Хабараўскай акругі, Прыханкайскі раён Уладывастоцкай акругі і другі раён Забайкалля.

Б) Па Сібіры — найбольш спрыяючыя падтаежныя зоны з напоўляльным характарам мясцовасці.

У сучасны момант зямель, якія можна лёгка скарыстаць, амаль няма. Перасяленцу прыходзіцца накіроўвацца ў таежныя зоны, якія далёка знаходзяцца ад эканомічных цэнтраў. На Далёкім-жа Ўсходзе значныя плошчы свабодных зямель знаходзяцца ў абжытай паласе і патрабуюць ад дзяржавы меншых выдаткаў на падрыхтоўку — вось чаму зямельныя фонды Далёкага Ўсходу з'яўляюцца больш выгаднымі. Зразумела, што гэта і павінна з'явіцца прычынай больш значнай цягі перасяленцаў, у тым ліку і беларусаў, на Далёкі Ўсход у працягу бліжэйшых гадоў.

Эканомічны ўзровень перасяленцаў, якія перасяліліся на Далёкі Ўсход і Сібір 20—25 год таму назад і занялі лепшыя зямельныя плошчы, наогул вышэй, чым на Беларусі і ў іншых раёнах выхаду перасяленцаў.

Нар. Кам. Зямляробства БССР уважліва азнаёміўся з матэрыяламі экспедыцыі і адзначыў, што ў справе перасялення на Далёкі Ўсход і Сібір ёсць шмат недахватаў і перашкод.

Рост самавольнага руху з усіх рэспублік СССР у Сібір і на Далёкі Ўсход павялічваецца з кожным днём. Гэта гаворыць аб неабходнасці ня толькі павялічыць размер дзяржаўнага асыгнавання на справу перасялення, а і знізіць патрэбны маемасны цэнз, бо вялікі размер цэнзу ўсё роўна не дасягае мэты. Самавольцы, як народ вельмі рашучы і які менш за ўсё паддаецца нерашучасці, з'яўляецца лепшым колёнізатарам. Вялікі-ж размер цэнзу выклікае толькі стварэнне фіктыўных сем'яў, якія зараз-жа раскідваюцца па прыездзе на месца.

Саюзна ўрад павінен прадаставіць перасяленчым органам права контролюваць працу Нар. Кам. Аховы Здароўя і Шляхавых Зносін, каб знішчыць непарадкі ў галіне абслугоўвання перасяленцаў у дарозе. Несваячасовая выдача пазыкі абясцэньвае яе напалову і яшчэ больш ўзмацняе цяжкае становішча перасяленцаў. Неабходна ўмеркаваць гэта пытанне як найхутчэй.

Існуючы парадак атрымання льгот па сельска-гаспадарчаму падатку і па адбыванню вайскавай павіннасці, дзякуючы яго забытанасці, часта не дае магчымасці перасяленцам карыстацца льготамі. Тэрмін вызвалення перасяленцаў ад уплаты с.-г. падатку трэба працягнуць да 5—10 год, замест 1—3—5 год. Адсутнасць коняў на мясцох выяўляе неабходнасць прадаставіць перасяленцам на Дальнім Усходзе правы на льготны тaryф дзеля правозу коняў па чыгунках пры закупках іх у Забайкаллі і Сібіры.

Каб палепшыць цяжкое становішча перасяленцаў у справе забеспячэння іх с.-г. машынамі і прыладамі — трэба павялічыць увоз трактараў на Далёкі Ўсход дзеля разворвання цаліны на перасяленчых вучастках. Апроч таго, неабходна дазволіць завоз з-за граніцы на Далёкі Ўсход плугоў сыстэмы „Дира“, так званых „козуль“, або выпрацоўваць іх на савецкіх заводах. Наогул, трэба змяніць умовы водпуску перасяленцам машын і прылад „Госсельскладами“.

Неабходна наладзіць нормальныя ўзаемаадносіны між перасяленцамі і старажыламі Далёкага Ўсходу і Сібіры і пачынаць засяленне краю з абжытых раёнаў з паступовым паглыбленьнем у таежныя зоны.

У сувязі з цяжкасцямі ў справе першапачатковай распрацоўкі глебы Далёкага Ўсходу і Сібіры, з'яўляецца неабходным за кошт дзяржавы разараць, к часу перасялення сям'і на Далёкі Ўсход, ня менш трох дзесяцін на двор, а ў Сібіры — раскарчаваць ня менш гэткай-жа колькасці зямлі.

З мэтай дапамагаць працу па перасяленню, орган, які кіруе колёнізацыяй павінен абавязкова кіраваць і рухам перасяленцаў, як апэрацыяй цесна звязанай са справай колёнізацыі ў цэлым.

Належаць умеркаваць таксама і эксплёатацыю лесу на перасяленчых вучастках.

сяленцаў з раёнамі новага пасялення дазволіць адпаведным органам Беларусі стала быць у курсе перасяленчай справы ў Сібіры і на Далёкім Усходзе. Гэта дасць таксама магчымасць сачыць за становішчам перасяленчых фондаў, выяўляць на кожны асобны год найбольш падыходзячыя для перасяленцаў БССР плошчы, у неабходных выпадках іх браніраваць за БССР і г. д. У гэтай справе вялікую карысць могуць мець прадстаўнікі і агенты-інформатары на Далёкім Усходзе і Сібіры.

Лічачы, што правільная інфармацыя грае вялікую ролю ў перасяленчай справе, і, што для гэтае мэты можна скарыстаць студэнтаў беларускай с.-г. акадэміі, трэба даручыць праўленьню акадэміі распрацаваць пытаньне аб арганізацыі вытворчай практыкі і навукова-дасьледчых работ студэнтаў у раёнах Далёкага Ўсходу і Сібіры, дзе ёсць значная колькасць перасяленцаў з БССР.

Вось і ўся праўда аб перасяленьні ў Сібір і на Далёкі Ўсход з усімі яе вартасьцямі і недахватамі.

Зразумела, што паступова ўсе недахваты будуць, дзякуючы тым мерапрыемствам, якія ўжывае Савецкая ўлада, зьнішчацца, але едучы павінен ведаць усё аб сучасным становішчы і жыцьці перасяленцаў у гэтых далёкіх краінах.

У Сібір і на Далёкі Ўсход трэба ехаць толькі тады, калі ёсць упэўненасьць, што пераможаш і суровую прыроду і ўсе матэрыяльныя і гаспадарчыя перашкоды, якія там цябе чакаюць.

Толькі тады, калі маеш такую ўпэўненасьць, ёсць надзея на тое, што сапраўды даб'ешся лепшага жыцьця, чым на сваёй бацькаўшчыне.

А. Курцік

За будзённай працай

(З блёк-ноту комсамольскага працаўніка)

Кур'ерскімі цягнікамі бягуць дні і гады; усё тоньшым і тоньшым робіцца календар...

„У летнія дні сонца спальвае цені“, як казаў адзін пісьменьнік, а ў наш час будзённая праца няпрыкметна, хутка змывае дні.

У гэтым годзе, на адным з календарных лісткоў ёсць маленькі няпрыкметны, дробным шрыфтам накіданы радок „сёння 8 год УсёЛКСМ“.

Гэты скупы, у чатыры словы напісаны радок гаворыць аб многім, аб тым, што з цяжкасцю можа ўмясціцца ў таўстыя томы кніг.

Гэты радок у календары кажа аб гісторыі той моладзі, аб якой Ільіч у памятных дні Кастрычніку 1917 году пісаў: „...Неабходна вылучыць рашучыя элементы нашых ударнікаў і рабочую моладзь, а таксама лепшых матросаў у невялічкіх атрадах, для заняцця імі ўсіх найбольш галоўных пунктаў, для ўдзелу ва ўсіх найбольш важных операцыях“.

Праўда, за працай, за буднямі гэтае сьвята рабоча-сялянскай моладзі ў гэтым годзе прайшло *надворна* ня зусім, магчыма, яскрава.

Але ў гэтыя дні юбілею комсамольскай арганізацыі найбольш яскравай была мова ня звычайных слоў, а мова *лічбаў*.

Мова лічбаў малое цікавейшую карціну ўзросту і ўзмацнення комсамольскіх арганізацый.

Комсамол да 8 гадавіны з невяліччай групкі ўжо даўным-даўно пасьпеў стаць моцна на ногі, узрасьці і выבלытацца з „пялёнак“; за гэты час у 8-годняга юбіляра ўжо прарэзаліся моцныя вострыя *зубы*...

Калі ў 1918 годзе ў шэрагах нашага саюзу налічвалася ўсяго 22 тысячы сяброў, дык

у 1919 годзе	96 тысяч.
„ 1920 „	482 „
„ 1921 „	400 „
„ 1922 „	200 „
„ 1923 „	303 „
„ 1924 „	500 „
„ 1925 „	1.140 „

і ў сучасны момант УсеЛКСМ налічвае больш чымся 2 мільёны сяброў і кандыдатаў.

Піонэраў і акцябрят ёсьць у СССР таксама, як і комсамольцаў, 2 мільёны.

Такім чынам за 9 год рэвалюцыі комсамол пашырыўся больш чымся ў 100 разоў. Па прадпрыемствах, вёсках і школах арганізавана 63.095 ячэек.

Уся наша вялікая арганізацыя, ячэйкі якой маюцца ва ўсіх куткох савецкага абшару, уплыў якой моцным рэхам чуецца за межамі СССР, змацавана абручамі бальшавіцкай вытрыманасьці.

Комсамол усё глыбей і глыбей урэзваецца ў штодзённае грамадзкае жыцьцё як гораду, так і вёскі.

Галоўным пытаньнем працы, якое з дня ў дзень выконваецца, зьяўляецца ўдзел у гаспадарчым будаўніцтве краіны.

Хіба ня лепшым давадам гэтага ў нас у Беларусі служыць тое, што, да прыкладу, моладзь Жораўскага пасёлку Сьмілавіцкага раёну арганізавала таварыства па вырабу цэгля, што Менская ШСМ (у Койданаве) атрымала за вядзеньне агароду пахвальны ліст, ці ўзьдзенскім комсамольцам выдадзі першую прэмію за ўзорнае вядзеньне сельскай гаспадаркі і г.д.

Такіх прыкладаў шмат, яны павялічваюцца з кожным днём.

— Узмацняецца партыйнае кіраўніцтва.

— Рашуча і шырока ажыццяўляюцца заданьні партыі па глыбокаму правядзеньню нацыянальнай палітыкі.

— Унутрысаюзная дэмократыя ўсё больш разгортваецца.

Шэрагі актыву папаўняюцца новай сілай, якая б'е з тэй крыніцы, імя якой—Комсамол.

Які твар мае Ленінскі Комсамол Беларусі, з якімі ён дасягаваньнямі прышоў да васьмай гадавіны існаваньня УсеЛКСМ?

Наш Ленінскі Комсамол Беларусі, які зьяўляецца неразлучнай часткай усесаюзнай арганізацыі, за апошнія 6 месяцаў узрос на 11 тысяч чалавек, дасягаючы ўсяго звыш 50 тысяч сяброў і кандыдатаў¹⁾. Наступныя лічбы даюць малюнак соцыяльнага складу арганізацыі:

	На 1 студз. 1926 г.	На 1 ліп. 1926 г.
Рабочых	30,5 проц.	30,1 проц.
Батракоў	7,6 „	7,4 „
Сялян	52,4 „	53,8 „
Рамеснікаў	3,7 „	3,5 „
Іншых	5,8 „	5,2 „

Як вядома, у мінулыя часы царскай спадчыны становішча *рабочай* моладзі было вельмі дрэннае. Падлеткі, якія вучыліся таму ці іншаму рамяслу ў прадпрыемстве ці ў саматужнікаў, знаходзіліся на становішчы бяспрытульных, беспраўных. Гаспадар ці майстар што хацеў, то і рабіў з імі.

Савецкая ўлада, па думцы комсамолу, увяла на прадпрыемствы так званую „бронь“, калі азначаная частка месцаў па асабістых умовах пакідаецца, „броніруецца“ за моладзёдзю.

Па Беларусі лічбы „броні“ моладзі за апошні год павялічыліся з 7,1 проц. да 7,6 проц. У школах фабрычна-завадскога вучнёўства падрыхтоўваецца новая кваліфікаваная рабочая сіла для вытворчасці.

Апрача гэтага, узрастае і сетка брыгаднага вучнёўства, якіх у вадным Менску налічваецца 20, у Віцебску—8 і г. д.

За апошнія 6 месяцаў на працу паслана звыш 1.000 пад-росткаў; у два разы павялічыўся лік беспрацоўных, якім выдаецца дапамога. Шмат моладзі ўцягнута і ўцягваецца ў сама-тужную прамысловасць.

Зроблены крокі ўперад і ў справе асьветы сялянскай моладзі. Расьце лік школ сялянскай моладзі. Адчыняецца 100 новых вячэрніх школ сялянскай моладзі.

Цяпер некалькі слоў аб комсамольскім актыве.

¹⁾ Усе лічбы і факты скарыстаны з апошняй справаздачы бюро ЦК АКСМБ

У верасьні 1925 году ў бюро ячэек было абрана 5.613 чалавек, у сакавіку 1926 году ячэйкавага актыву ўжо налічваецца 7.372 чалавекі.

Цікавы малюнак даюць нам наступныя лічбы аб соцыяльным складзе комсамольскага актыву Беларусі.

Бюро ячэек

У верасьні 1925 г.:

рабоч.—30,8⁰/₀, батрак.—6,8⁰/₀, бедн.—44,6⁰/₀, серадн.—8,8⁰/₀,
іншых—9,0⁰/₀, сябр. КПБ—8,9⁰/₀, канд.—2,0⁰/₀.

У сакавіку 1926 г.:

рабоч.—28,3⁰/₀, батрак.—5,5⁰/₀, бедн.—42,2⁰/₀, серадн.—13,4⁰/₀,
іншых—10,6⁰/₀, сябр. КПБ 14,8⁰/₀, канд. 3,4⁰/₀.

Райкомы

У лістападзе 1925 г.:

раб.—37,2⁰/₀, батр.—7,1⁰/₀, сялян—43,7⁰/₀, іншых—12,0⁰/₀,
сябр. КПБ—15,4⁰/₀, канд.—28,9⁰/₀.

У траўні 1926 г.:

раб.—33,5⁰/₀, батр.—8,4⁰/₀, сялян—47,6⁰/₀, іншых—10,5⁰/₀,
сябр. КПБ—16,0⁰/₀, канд.—34,0⁰/₀.

Аб працы комсамолу наогул магчыма было казаць шмат. Але мы лічым, што для агульнага малюнку дзейнасьці ЛКСМБ хопіць як прыведзеных у гэтым артыкуле лічбаў, а таксама і тых канкрэтных даных, якія зьмяшчаліся ў папярэдніх нумароў часопісі „Маладняк“.

У гэтых лічбах і фактычных матэрыялах, як сонца ў каплях, адбіваецца ўся тая, на першы погляд шэрая, але па свайму значэньню вялікая, праца, якая выконваецца Ленінскім Комсамолам, пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі.

* * *

Пытаньні *беларусізацыі*, як і раней, застаюцца ў асяродку ўвагі комсамольскіх арганізацый.

Глыбокую памылку робяць тыя, хто думае, што правядзеньне нацыянальнай політыкі ёсьць нешта падобнае хуткапраходзячай, мімалётнай агіткампаніі.

Пленум ЦК КП(б)Б, які нядаўна закончыў сваю працу, заслухаў і абгаварыў пытаньне аб нацыянальнай політыцы.

У рэзолюцыі па гэтым пытаньні адзначаецца, што ў Комсамоле Беларусі ёсць некаторыя посьпехі ў справе большага разуменьня і вывучэньня асноўных пачаткаў нацыянальнай політыкі і практычных задач у гэтых адносінах.

У дакладзе аб працы бюро ЦК ЛКСМБ былі прыведзены фактычныя матэрыялы, якія наводна паказваюць, што комсамольскія арганізацыі Беларусі маюць посьпехі ў галіне правядзеньня выхаваўчай працы на родных мовах, натуральны ўзрост беларусаў у складзе актыву, высоўваньне таварышоў, якія ўладаюць мясцовымі мовамі і якія ведаюць мясцовыя ўмовы, перавод друку на беларускую мову і г. д.

Наступныя лічбы даюць наступны малюнак нацыянальнага складу комсамольскага актыву.

Склад бюро ячэек

	На 1 верасьня 25 г.	На 1 сакавіка 26 г.
Беларусаў	71,2 проц.	71,8 проц.
Яўрэяў	24,5 "	23,4 "
Палякаў	1,4 "	2,2 "
Вялікарусаў	2,1 "	1,6 "
Іншых	0,8 "	1,0 "

Склад раённых камітэтаў ЛКСМБ

	На 1 лістапада 25 г.	На 1 траўня 26 г.
Беларусаў	65,0 проц.	69,7 проц.
Яўрэяў	25,4 "	22,7 "
Палякаў	2,6 "	2,4 "
Вялікарусаў	4,5 "	3,1 "
Іншых	2,5 "	2,1 "

Склад асноўнай пяцёркі АК

	На 1 студз. 26 г.	На 1 жніўня 26 г.
Беларусаў	50,0 проц.	58,3 проц.
Яўрэяў	44,0 "	35,4 "
Палякаў	2,0 "	2,1 "
Вялікарусаў	2,0 "	2,1 "
Іншых	2,0 "	2,1 "

Склад Цэнтральнага Камітэту.

	Да 8-га въезду.	На 1 жніўня 26 г.
Беларусаў	45,4 проц.	49,0 проц.
Яўрэяў	36,4 "	28,6 "
Палякаў	6,1 "	10,2 "
Вялікарусаў . . .	12,1 "	10,2 "
Іншых нацмен. . .	0,0 "	2,0 "

Бюро Цэнтральнага Камітэту ў сваёй справаздачы, па пытаньні аб вылучэньні новага актыву, падкрэсьліла, што:

„Выходзячы з гэтага можна казаць толькі тое, што „карэнізацыя“ актыву ідзе нармальна.

„Карэнізацыю“ трэба разумець ня толькі, як вылучэньне беларускіх таварышоў, але і таварышоў другіх меншасьцяў, уладаючых мясцовай мовай, ведаючых мясцовыя ўмовы, быт, тым самым маючых магчымасьць паўней, глыбей праводзіць лінію партыі. *Трэба адзначыць натуральны ўзрост беларусаў у складзе актыву, пачынаючы з бюро лязек і канчаючы ЦК. У далейшым гэты ўзрост павінен працягвацца, асабліва ў частцы павялічэньня беларусаў у складзе РК АК, і ЦК, што пры перавыборах трэба будзе прыняць пад увагу. Пры вылучэньні беларускага актыву ў горадзе зьвярнуць увагу на падбор рабочых“.*

Пленум ЦК партыі зьвярнуўся да ўсёй партыйнай арганізацыі з лёзунгамі: „Уся КП(б)Б павінна гаварыць на беларускай мове“.

Комсамол—як адзначыў у сваім дакладзе тав. *Крыніцкі* і як запісана ў пастановах пленуму ЦК КП(б)Б—таксама павінен увесць цалкам, у бліжэйшы час, аўладаць беларускай мовай.

Актыў комсамолу і ўся маса сяброў КСМ павінна быць усюду застрэльшчыкам у правадзімай працы па беларусізацыі.

Неабходна, перш за ўсё, каб ячэйкі КСМ праводзілі для сваіх сяброў пастанову аб абавязковасьці, у вызначаны тэрмін, вывучэньня беларускай мовы.

Гэта магчыма і трэба ажыцьцявіць.

Рабочая моладзь павінна ў гэтым пытаньні ісьці ўперадзе, даваць прыклад усёй астатняй працоўнай моладзі Беларусі.

Але разам з дасягненьнямі сустракаюцца факты **неразумееньня асноў напыважнай палітыкі**

У выніку бываюць выпадкі галавацяпства, формальнага ўспрыняцця лініі партыі, калі, да прыкладу, у ячэйках Магілеву да апошняга часу не праводзіліся гутаркі па нацполітыцы, і комсамольцы, бачачы, што актыў не сыпяшаецца, гаварылі: „калі актыў не беларусізуецца, дык чаго нам сыпяшыць“.

Якой яскравай процівалегласьцю служыць наступны маленькі допіс, выхвачаны з кіпы дзесяткаў падобных допісаў!..

„Дабіліся свайго“

(Забалоцкая ячэйка, Сьмілавіцкая раёну, Меничына).

„Як толькі зорганізавалася наша ячэйка зараз-жа зьявілася думка аб пераводзе ўсёй працы на беларускую мову.

Тое, што мы намячалі, было праведзена ў жыццё.

Цяпер хлапцы свабодна размаўляюць пабеларуску.

Усе справы таксама вядуцца на беларускай мове“.

І правільную пастанову вынес куставы сход Магілёўскай арганізацыі, калі ў сваёй рэзолюцыі запісаў: „У бліжэйшы час правесці беларусізацыю. Менш агульных пастановаў, больш жывой справы“.

Гэты апошні сказ рэзолюцыі: „менш агульных пастановаў, больш жывой справы“ павінен быць сьцягам у штодзённай працы комсамолу па ажыццяўленьні нацыянальнай політыкі партыі.

Адзін з апошніх пленумаў Цэнтральнага Камітэту ЛКСМБ зьвярнуў асаблівую ўвагу комсамольскіх арганізацый на неабходнасьць штодзённай праверкі таго, як на мясцох ажыццяўленьня праца па нацыянальнай політыцы.

З тых матэрыялаў, якія за апошні час друкуюцца ў юнацкіх газэтах, яскрава відаць, што, бязумоўна, у цэлым, у маштабе ўсёй нашай комсамольскай арганізацыі, справа як беларусізацыі, так і працы сярод іншых нацыянальнасьцяй прасунулася ўперад.

Але нельга абыйсьці маўчаньнем той маленькі, але характэрны факт, што калі ў некаторых арганізацыях прыкмячаецца тое, што ўся праца вядзецца на расійскай мове, а протоколы пішуцца на беларускай мове. дык у мясцох...

У гэтым мястэчку таварышы добра ведаюць беларускую мову і выключна ёю карыстаюцца ў штодзённым жыцці, але калі справа даходзіць да агульных сходаў ці іншай масавай працы, дык таварышы капіляне лічаць адзнакаю „добрага тону“ размаўляць на... расійскай мове і пісаць протоколы выключна парасійску.

Гэтае сьмешнае становішча, калі ў жыцці карыстаюцца беларускай мовай, а на сходах—расійскай, зьяўляецца адрыжкай мінулага русыфікаваньня.

Пленум ЦК партыі паставіў усю працу партыйнага і комсамольскага апарату да 1-га студзеня 1927 году перавесці на беларускую мову. Разам з тым адзначана неабходнасьць паглыбленьня працы па вывучэньні партыйнымі і комсамольскімі масамі асноў нацыянальнай політыкі і правядзеньня ў жыццё.

Партыя паставіла перад комсamoлам задачу правядзеньня сярод моладзі бальшавіцкай нацыянальнай політыкі.

Гэтыя задачы яшчэ з большай упартасьцю і энэргіяй усім Ленінскім Комсамoлам Беларусі цяпер ажыццяўляюцца.

* * *

Вось ужо чацьверты раз, як уся Савецкая краіна ў кастрычніку сьвяткуе новае сьвята—сьвята „Дню Ураджаю“.

І не выпадкова зьяўляецца тое, што першая думка аб гэтым новым, савецкім сьвяце зарадзілася ў комсамоле.

З матэрыялаў акруг і раёнаў відаць, што ўсё больш і больш пачынаюць праяўляцца комсамольцы-барацьбіты за паліпшэньне сельскай гаспадаркі.

Калі раней, у „часы оныя“ ў газэтах дапісчыкі пісалі аб усім, але толькі не аб тым, што *конкрэтна* рабілася на мясцох, дык цяпер,—іншыя справы.

Праглядаючы нумар за нумарам цэнтральную газэту Комсамолу Беларусі „Чырвоная Зьмена“, то і справа, што сустракаеш падобныя назвы допісаў: „Моладзь арганізавала цаглянае таварыства“; „Добрым прыкладам і практыкай навучым сялян“; „Комсамольцы ўцяпляюць хлявы“; „Жыта сеем адсартаваным насеньнем“; „Глебу добра апрацавалі і ўгноілі“; „Комсамольскі агарод ня слухаецца папа“; „Заказінскі сельска-гаспадарчы

Толькі адны гэтыя, напоўненыя зместам, *назвы* допісаў кажуць аб той вялікай, няпрыметнай працы, якая робіцца камсамольцамі на палёх Беларусі.

Два характэрных прыклады:

Жыў-пажываў сабе ў вёсцы Бранаўцы Магілёўскага раёну тэй-жа акругі малады хлапец Тарасенка. Калі яму мінула 17 год, прышлося замест бацькоў пачаць працаваць. Пачаў Міхась Тарасенка працаваць, і ў яго галаве зарадзілася думка аб тым, як-бы гэта павялічыць прыбытак гаспадаркі. Цьвяком гэта думка засела ў яго галаве. І ў выніку, у 1926 годзе камсамалец Міхась Тарасенка можа пахваліцца наступным:

Зямлю ён апрацоўвае па шасьціпольнай сыстэме і карыстаецца мінеральнымі ўгнаеньнямі.

Асушыў частку балота—200 саж.—і на ім засеяў выку з аўсом.

У часопісі „Плуг“ Міхась Тарасенка, якому хлопцы далі пачэснае імя „піонэр новай вёскі“, у асабістым артыкуле апісвае, як ён пачаў сеяць канюшыну.

Кавалачак з гэтага допісу, які лепш любога агітацыйнага артыкулу даказвае карыснасьць канюшыны, мы прыводзім:

„1924 год надаеў нам бяскорміцай. Я і бацька парашылі абавязкова пасеяць канюшыну; але як прышла вясна, то капейкі за душою не найшлося. Усё-ж такі мы купілі 5 фунтаў насеньня канюшыны. Улетку 1925 году я пайшоў угаварваць бацьку, каб пакінуў кавалачак канюшыны на насеньне.

Бацька хутка на гэта згадзіўся. Як толькі пачала красаваць канюшына, мы яе скасілі на корм, а другі ўкос (атаву) пакінулі на насеньне. Насенны кавалак меў 150 кв. саж. У канцы жніўня канюшына пасьпеда. Мы яе скасілі роўвенька ў радкі, далей павязалі ў снапы і высушылі ў пуні не перасушваючы, бо баяліся, каб насеньне ня страціла ўсходжасьці.

Вымалаціўшы, усыпалі ў мяшкі, а ўзімку стаўклі ў ступе. Праўда, гэта марудная справа, але затое з 150 кв. саж. мы атрымалі 1 пуд 20 фун. насеньня. Пры гадоўлі насеньня канюшыны мы выгадалі вось што: першы ўкос пайшоў на сена, а другі (атава) на насеньне.

Селянін М. Тарасенка“.

Апрача непасрэднай працы на полі Тарасенка, робіць дзяграмы гаспадаркі, мае сувязь з Горацкай вопытнай станцыяй.

Нядаўна, на ўсебеларускім конкурсе сельскіх гаспадарак Міхась Тарасенка атрымаў дыплём і 100 рублёў.

А вось і другі прыклад:

У вёсцы Заказінец Смалявіцкага раёну Менскай акругі

„У працягу трох месяцаў у народных судах Ленінграду слухалася каля 80 тысяч спраў аб хуліганстве“.

„У Маскве з 22 тысяч, прыцягваючыхся да суду, хуліганаў 17 тысяч аказаліся маладымі рабочымі“.

„Па даных, якія маюцца ў кіраўніцтве міліцыі Беларусі, пачынаючы з апошняй чвэрткі 1925 году па жнівень бягучага году, хуліганства выяўляе тэндэнцыю (імкненьне) да ўзросту“.

Пытаньне аб хуліганстве і захадах барацьбы з ім пастаўлена на „абвестку дня“ нашай савецкай грамадзкасьці.

Калі некалькі часу таму назад у нас у Беларусі ня было чутна пра выпадкі хуліганства, дык цяпер становішча зьмянілася.

Гэта, зразумела, ня значыць, што хуліганства, як эпідэмія, раптам пракацілася па Беларусі. Гэта тлумачыцца галоўным чынам тым, што прыцягненьне грамадзкай думкі да пытаньня барацьбы з хуліганствам прымусіла расшавяліцца і месцы, якія спачатку амаль замоўчвалі аб хуліганстве, лічачы гэта нямінным злом.

На адміністрацыйнай нарадзе, якая адбылася ў Менску, было адзначана, што з агульнага ліку хуліганаў—42 проц. (амаль палова) прыходзіцца на п’яных хуліганаў.

Гэтыя лічбы пераканаўча гавораць, што п’янства ў значнай ступені параджае хуліганства, што адно зьяўляецца нязьменнай часткай другога.

І вось з гэтай прычыны ўскосным прызывам да хуліганства служыць, на першы погляд, бязьвінная прамова аднаго з „віднейшых“ ячэйкавых актывістых (як піша юнкор) фабрыкі „Дняпроўская Мануфактура“ (Аршаншчына), з энтузіазмам сказаўшага на сходзе ячэйкі, што... „ня грэх комсамольцу выпіць адну-дзьве чарачкі“.

У выніку салодкіх прамой хлапцоў, падобных хлапцу з „Дняпроўскай Мануфактуры“, атрымоўваюцца ўжо ня словы, а справы. Справы, падобныя Віцебскай, калі група п’яных маладых рабочых фабрыкі „Дзьвіна“ (у ліку якіх былі 2 комсамольцы і адзін кандыдат партыі) наладзілі на вуліцы бойку, справы, калі на кірмашох многія комсамольцы праводзяць „масавую працу“, „інструктуюць“ сялян па твары, сьпінах і г. д.

Лічбы, якія ў нас маюцца, кажуць аб тым, што каля паловы выпадкаў хуліганства, якія адбываюцца на Беларусі,

Хуліганаў па ўзросту да 16 год у 1924 годзе, па вестках міліцыі, налічвалася больш 5 процантаў агульнай колькасці хуліганаў, у 1925 годзе лік такіх хуліганаў павялічыўся да 9 процантаў.

Першае месца па колькасці хуліганскіх паступкаў займаюць акругі: Менская, Віцебская, Бабруйская, Барысаўская і г.д.

Характэрна адзначыць, што поўнасьцю выпадкі хуліганства выкрываюцца ў Магілёўскай акрузе, на 85 проц.—у Менскай і Віцебскай.

Усе прыведзеныя вышэй факты і лічбы кажуць за неабходнасьць значнага ўзмацненьня ўдзелу комсамольскіх ячэек і паасобных комсамольцаў у барацьбе супроць хуліганства.

Побач з узмацненьнем масавай політычна-выхаваўчай працы і ўцягненьнем у яе моладзі, трэба супроцьпаставіць хуліганству дружна згуртаваны колектыў працоўнай моладзі, які не зьздзіўленьнем, не з адобрываньнем, а з ненавіджаньнем, рашуча асуджае хуліганскае „ухарства“ і „удальства“.

У выглядзе вопыту пачала практыкавацца арганізацыя рабочых дружын па барацьбе з хуліганствам (дзяжурства ў клубах, на сходах, аказваньне дапамогі міліцыі і г. д.).

Але ні ў якім выпадку, бязумоўна, ня могуць практыкавацца мэтоды барацьбы з хуліганствам, падобныя меўшаму месца ў Бярэзінскім раёне самасудзе над хуліганам.

Праў тав. Яраслаўскі, калі ён піша, што ўвесь наш комсамол, ад ячэйкі і да ЦК, павінен быць адным вялікім, магутным атрадам рабочых дружын па барацьбе і зьнішчэньні хуліганства.

* * *

У комсамольскай сям'і моцна за апошнія часы даў сябе адчуваць малодшы брацішка—гэта таварыш Гармонь, аб якім добра сказаў у сваім вершы расійскі паэта Жараў:

„Волнующий,
Понятный агитатор—
Разгульная кудесница Гармонь“.

Часопісь „Комсамольская вучоба“ (орган Агітпропу ЦК і МК УсеЛКСМ) у артыкуле аб гармоніку піша:

...„Рэдка знойдзеш вёску, дзе-б ня было гармоніка...
Гармонік усюды—на вясельлі, на хрысьцінах, „дзявошніках“.

Але разам з тым, як правільна зазначаецца ў часопісі, да апошняга часу гармонік ня лічыўся на „сапраўднай політ-асьветнай службе“ ў комсамоле, ён быў у „запасе“, часам выкарыстоўваўся супроць нас, зьяўляўся бытавой „контр-рэ-волюцыянэркай“—скокі, гульні з пацалункамі, п'янкі і г. д.

За апошнія месяцы няхайныя адносіны да музыкальнага інструманту „гармошкі“ змяніліся. Аб гармоніку ўспомнілі, загаварылі...

І зараз на „парадку дня“ ячэек таварыш Гармонік атры-маў слова.

У нас, у Беларускай арганізацыі ўжо набыўся некаторы вопыт выкарыстоўвання гармоніка.

Вось, напрыклад, з вёскі Шышава Горацкага раёну, з вёскі Матарава Сьмілавіцкага раёну, з пасёлку Матараўшчыны і яшчэ з шмат месцаў ёсьць весткі аб тым, што гармонь пачы-нае выкарыстоўвацца комсамольскімі ячэйкамі ў іх агульнай выхаваўчай працы.

У Бабруйшчыне нядаўна адбыўся акруговы зьезд гарма-ністых, які прайшоў з вялікім посьпехам.

Асноўныя крупінкі абагульняемага „гармошачнага“ вопы-ту заключаюцца ў тым, што на будучы час неабходна ўмела выкарыстоўваць гармонік, таму што ў іншым выпадку замест карысьці ён можа прынесці шкоду.

Конкрэтны, яскравы прыклад: у Вяркальскай ячэйцы Шац-кага раёну, Менскай акругі братва да таго захапілася гармо-нікам, што кроку без яго ня ступіць.

Час ужо, здаецца, сход ячэйцы адчыняць, а як зайграў гармонік, усе хлопцы пусьціліся ў скокі—сход сарвалі.

Значыць, атрымалася „часам густа, часам пуста“, а ў выніку—шкода.

Затое наяву зусім адваротныя вынікі ў Веляшкоўскай ячэйцы, якая ўмела і ў меру выкарыстоўвае ўменьне некаторых комсамольцаў граць на інструментах, уцягваючы гэтым самым сялянскую моладзь у масавую працу ячэйкі.

Вопыт Вяркальскіх і Веляшкоўскіх хлапцоў—характэрны. Ён яшчэ раз настойліва напамінае ўсёй комсамольскай аргані-зацыі аб тым, што недасаліць дрэнна, але перасаліць яшчэ горш. Гармонік трэба выкарыстаць у меру, талкова і з карысь-

Кнігапіс

Н. Байсутов. Начатки краеведной работы. Вых. „Новая Москва“. М. 1926. 14×18 см., 104 ст., 3.000 экз., ц. 75 коп.

Вельмі цікавая кампіляцыйная кніжачка для першапачатковага азнаямлення з краязнаўствам. У паасобных раздзелах аўтар знаёміць з самім паняццем краязнаўства, з прыродаю краязнаўцы і яе спосабамі, арганізацыйнымі формамі краязнаўчай працы, музеем радзімазнаўства і мажлівым уплывам на змены жыцця мясцовага краю на падставе краязнаўства. Паказан багаты лік літаратуры для далейшага азнаямлення з краязнаўствам. Для краязнаўцы РСФСР асабліва цікавым будзе спіс цэнтральных устаноў РСФСР, з якімі прыдзецца раіцца і зносіцца краязнаўцу ў РСФСР. Такі спіс укладаецца і для Беларусі. Змяшчаны „нормальны статут т-ва краязнаўства“ для нашых умоў даволі застарэлы, а прыкладны статут валаснога гуртка краязнаўства выклікае сьмех сваім другім § (ст. 85), дзе паказана, што „ў склад гуртка ўваходзяць: 1) выбарныя асобы воласці, што на пасадзе; 2) тэхнічныя працаўнікі Выканкому; 3) члены праўленняў коопэратываў воласці; 4) усе працаўнікі асветы воласці; 5) рабочыя, селькоры і калектывісты воласці; 6) члены

ячэек РКП, РЛКСМ і Жан-аддзелу; 7) грамадзяне воласці, што выявілі жаданне весці краязнаўчую працу“. Самая важная катэгорыя пастаўлена апошняй; калі тэхнічны персонал, напр., вартаўнікі, добрыя краязнаўцы, дык чым горшыя вартаўнікі коопэратыву або школы за вартаўнікоў Выканкому, чаму іх няма ў статуте? Што разумеў укладальнік пад „ячэйкамі Жанаддзелу.“? Наогул арганізацыйная частка кніжкі даволі слабая.

Усё-ж азнаямленне з ёю будзе даволі цікавым і карысным, асабліва для настаўніка. Цана нявысокая.

М. К—ч.

„Труды Ленинградского общества эксlibрисистов“. Вых. VII-VIII, Ленінград, 1926. Ін. 16—68 ст., з малюнкамі.

Апрача звычайных для „Трудов“ матэрыялаў: летапісу працы таварыства, пераліку неапублікаваных кніжных знакаў, паказчыку гэрбавых знакаў, новых кніжных знакаў і інш., гэты выпуск мае даволі падрабязны агляд літаратуры па эксlibрысу за 1921—1925 г. і інфармацыю аб працы Маскоўскай арганізацыі эксlibрысістых. Ня маючы заданнем арганізацыйна ахапіць працу

эксlibрысу ў інш. краях СССР, карысна было-б, каб гэта спроба асьвятлення працы ў Маскве не засталася адзінаю, а „Труды“ ўзялі сабе за правіла часад-часу адбіваць працу іншых месц саюзу ва ўласцівай ім галіне.

М. І.

Душу я выпяю да дна*)

Валеры Маракоў. Пялёсткі. Зборнік вершаў, выд. ЦБ Маладняка. Менск—1926 г., 38 стар., цана 25 кап.

Пялёсткі—першы збор. В. Маракова, першы вянок яго васількова-журботнай размашыстай песьні.

Заўсёды, пачуўшы першы рып, прыслухоўваюцца к таму, каб чым гаворыць, жальбіцца, радуецца, сьмяецца ці плача сваімі перазвонамі магутная песьня.

Што мы чуем у песьнях Маракова? Галоўны мотыў яго суб'ектыўнай лірыкі, гэта—радасьць ад жыцця і моладасьці, а як вынік гэтага—імкненьне вапець на ўвесь размах маладых магутных грудзей, колькі хопіць онадкіх сіл і шчырасьці. Але асабістае жыццё поэты ставіць не ў такія ўмовы, што гэты размах супыняецца кімсьці з вакожым да поэты настроем, і за гэтым ён ня можа прымірыцца сваёй сучаснасьцю. То бадзёра аяўляе ён, зварачаючыся да вайго друга, аб нязнаньні тугі, аб тым, што будзе жыць і пець, глядзячы на небяспеку ад

зіхаценьня часамі нажоў над горлам.

„О, мой любы дружа, дружа дарагі, Мне з табой ня ведаць суму і тугі. Ты і сягоньня будзем жыць і пець, Хоць парой над горлам зіхацяць нажы“. (Стар. 3).

То іншы раз яму так становіцца балюча, што ён разважае аб прытульнай радасьці ў дуброве, з думкаю пакінуць горад. Яму хочацца жыць „сьветам майскіх начэй“, хочацца адпачыць сярод палёў. Але разам з тым ён ня можа і ня хоча пакінуць сваю „братву і разгул“ і то адвіт-ваецца з полем, то ізноў імкнецца да яго з прывітаньнем.

Поэта лятуценіць аб шырока-раздольных шэра-туманных палёх пад размашыстым полагам сінеючага неба з „зялёным“ месяцам, кажучы:

„Каб пад сонцам румяным на роднай мяжы

Я ня змоўк разам з брудным каменнем,

І ня стаў, як другія, бяз шчырасьці жыць,

Адпыхнуўшы навекі імкненьні“. (Стар. 11).

Значыць, пясняр імкнецца ў поле разгульнае, каб адпачыць. Поэта ня ідзе ў поле, каб заснуць, а ідзе для таго, каб захапіць яго шыр і размах, каб захапіць яго хорашасьць з залатым раздольлем і як найпрыгажэй і наймацней пасяля выпляснуць усё гэта ў сваю песьню.

„Эх, браточкі, эх, любыя людзі, Толькі дайце дыхнуць—адпачыць“.

а тады ўжо:

„Маім песьням ня будзе зноў“.

*) Паставка лібры.

Поэта любіць шыр, прастор
і песню...

„Я йшчэ ведаю, ў даль над майёй
паласой

Праліецца прывольная песня,
Толькі дайце гармонік на сто галасоў
І прастор для размаху ня цесны“.
(Стар. 36).

Вось гэтага стогалосага гармо-
ніка ён хоча пазычыць у шумлі-
вай дубровы ў залатаструнную
вязну, а прастор для размаху
ў палёх прывольных.

Так, значыць, і пайшоў пясняр:

„... дзе ветры ў нівах
Журбу асеннюю мятуць“ (Стар. 37).

Але ня трэба жмурыць вачэй
на сапраўднасць. Трэба зазна-
чыць, што не праз увесць збор-
нік праведзена гэтая бадзёрая
жыццярэдасная думка са здоро-
вым настроем. Як ня жаль,
а ёсць і мотывы некай распачы.
І калі-б не такая шчырасць
у вершах Маракова, то можна
было-б падумаць, што гэта
толькі „орыгіналічаныне“. Але
шчырасць вершаў прымушае
рабіць такі вывад, што хворы
настрой сапраўды ўласціў поэ-
це. Гэта хворасць дасягае най-
вышэйшага пункту ў першай
сваёй стадыі. Натура песняра
даходзіць да самага кніжнага
стопні чалавечай годнасці.
Проста дзіву даецца, калі про-
летарскі пясняр у вольнай
краіне даходзіць да думкі сама-
губства. Ён разважае:

„А мо', дзе сьцелюцца туманы,
З асінай бруднай падружыць.
Каб не пачуць перад сьвітаннем
Аб чым пляюць штодня крыжы“.

Калі такая развага выклікана
дробнымі непаразуменьнямі ў
асабовым канфлікце з якой-не-
будзь асобай, то трэба констата-
ваць, што гэтыя разважаныя

няжыццяздольная істота. Гэта
часткова тлумачыцца мола-
дасцю і, усё-ж такі, слабасцю
натуры. Калі-ж гэта развага
выклікана дысонансам душы
поэты з эпохай, тэй самай дэкла-
саванасцю поэты, у якой апы-
нуўся ў свой час і Есенін, і калі
намёк на дружбу з бруднай
асінай падобен да намёку:

„В зеленый вечер под окном
На рукаве своем повешусь“,

то справа безнадзейная. Але
па ўсім зборніку да такога вы-
ваду прыйсці нельга. Сьвета-
зарнай радасцю і поўна за-
хапляючымі жыццёвымі мотывамі
зборнік багацей, чым цёмным
безнадзейным пэсымізмам. І трэ-
ба спадзявацца, што будучына
сваімі яскрава сонечнымі пра-
меньнямі з-пад блакітнай высі,
у праламленьні праз чырвоную
прызму сучаснасці, праглыне
сваім зьяючым бляскам гэтыя
дробныя, брудныя, цёмна-шэрыя
плямы. Будзем чакаць і спадзя-
вацца, што чорныя думкі аб
бруднай асіне загінуць, як мара,
як сон, і што не ў далёкім буду-
чым пачуем, як сапраўды будзе
залівацца стогалосы гармонік,
кратаючы самае дно душы. Бо
формай Маракоў уладае добра.
шчырасці хапае, лексыка доб-
рая, а стыль размалёван пры-
гожымі эпітэтам і мэтафарами.

Толькі ня шкодзіла-б пе-
райсці да рознастайнай стро-
фікі і старацца менш ужываць
у пачатку слоў кароткіх літар
„й“ і „ў“. Хоць гэта і дапус-
каецца, але не жадана.

Наогул зборнік робіць добрае
ўражанне. Выданне прыгожае,
з пекна размалёванай вокладкай.

Янчук

Хроніка

Сярод беларускіх пісьмень- нікаў

* З 1-га № часопіс „Полы-
мя“ распачынае друкаваць ро-
ман М. Зарэцкага: „Сьцежкі...
дарожкі“.

* Малады беларускі poeta Кля-
шторны падрыхтаваў да друку
першы зборнік вершаў: „Кля-
новыя завеі“.

* Вышаў з друку зборнік ма-
ладнякоўцаў Віцебскай філіі
„Пачатак“.

* У хуткім часе выйдзе пер-
шы № часопісі „Узвышша“, ор-
ган беларускага згуртавання
поэтаў і пісьменьнікаў—„Уз-
вышша“.

* 30-га сьнежня 1926 г. ў
г. Бабруйску адбыўся акруговы
сход філіі „Маладняка“.

* Бабруйская філія „Малад-
няка“ падрыхтавала да друку
другі літаратурна-мастацкі аль-
манах сяброў сваёй філіі.

* У хуткім часе ў выдавец-
тве „Маладняка“ выйдзе з дру-
ку „Тэорыя сонэту“ Аўг. Бары-
сэўскага і „Магіла льва“ —
Я. Купалы. Акрамя гэтага, пад-
рыхтавана да друку поэма Я. Ку-
палы: „Яна і я“.

* У вапошнія часы ў апарате
ЦБ адбыліся некаторыя зьмены:
сакратаром ЦБ „Маладняка“ на-
значан т. Сташэўскі.

* Ал. Якімовіч падрыхтаваў

Мастацкія і культурныя весткі

* Музычная падсэкцыя пад-
рыхтавала да друку 1-шы вы-
пуск узораў беларускай народ-
най мелодыі.

Апрача гэтага, падсэкцыя ап-
рацавала каля палавіны тэат-
ральнай тэрмінолёгіі.

* Прэзыдыум ІБК зьвярнуўся
да Ўсесаюзнай Акадэміі Навук
з просьбай зняць адбітак з
„Сялянкі“ Дуніна-Марцінкевіча
для Інбелкульту, з тае прычыны,
што Акадэмія Навук ня можа
выдаць орыгіналу дзеля яго рэд-
кай вартасці.

* ІБК выдаў наступныя пра-
цы і матэрыялы: працу 1-га зьез-
ду дасьледчыкаў беларускай
археалёгіі і археографіі, працу
асоцыяцыі „НОТ“, брошуру
К. Кіпрыянца—„Грамадзкія сэва-
звароты ў вёсцы і пераход да
іх“ і 1-шы выпуск працы Наву-
ковага т-ва па вывучэньні Бе-
ларусі.

* Камісія ІБК па ахове пом-
нікаў старасьветчыны мае на-
мер выпусьціць пад вясну па-
дарожнік па Менску і яго вако-
ліцах.

Падарожнік будзе багата ілю-
страваны малюнкамі і фотогра-
фіямі з дадаткам плянаў і карты.

* Бліжэйшай новай пастаноў-
кай рэпэртуару БДТ (1-га)
зь'яўляецца п'еса В. Шашалевіча
„Эмрок“, якую ставіць рэжысэр
А. Міхалюк.

вам вёскі глухога кутка Магілёўшчыны ў першыя гады рэволюцыі.

* Каб наблізіць БДТ да шырокіх працоўных мас, ёсць намер рэпэртуар малой сцэны БДТ (1) перанесці ў шэраг рабочых клюбаў Менску, дзе п'есы будуць выконвацца артыстычнымі сіламі БДТ (1).

* ЦБК пастанавіла II-гі Ўсебеларускі краязнаўчы зьезд склікаць 10-га лютага 1927 году. У працах зьезду будзе прымаць удзел каля 200 чалавек.

* У Менску пры рабочым літоўскім клюбе ўтвараецца першае ў БССР аб'яднаньне літоўскіх пролетарскіх поэтаў і пісьменьнікаў.

Аб'яднаньне ставіць мэтай організаваць у Беларусі шэраг вечароў літоўскай поэзіі.

* Бел. Дзярж. Тэатр абвясціў конкурс на лібрэта беларускага арыгінальнага балету.

Пастаноўка гэтага балету даручаецца балетмайстру балету Б. Шчарбініну.

* У 1926 г. Беларускі тэатр пад кіраўніцтвам Галубка, абслугоўваючы БССР, паставіў 178 спектакляў і 45 канцэртаў.

* Нядаўна БДМузей атрымаў новую партыю слухавых паясоў XVIII і XIX стагодзьдзяў з дзяржаўнага музычнага фонду (Масква).

Гэтыя паясы вытворчасьці фабрыкі кн. Радзівіла.

Аб украінскай літаратуры

* Выдавецтвам „Плужанин“ у вапошні час выдана 5 кніжак,

з іх: у сэрыі „Весела кніжка“ — 2: Астап Вішня — „Українізуємось“, Антоша Ко — „Лопаньські раки“; у сэрыі мастацкай — збор апавяданьняў Л. Першамайскага „Комса“; апрача гэтых яшчэ выдана кніжка М. Быкаўца „Задитячу кніжку і кінофільм“ і зборнік гумарэсак Астапа Вішні — „Вишневі усмішки кооперативні“.

У сучасны момант друкуюцца наступныя кніжкі:

Зборнік поэзіі Ан. Дзікага — „Огонь цвіте“, Г. Одынца — „Казка про чудака Якова, що дурив та не всякого“, Ів. Підковы — „Кислиці“ (зборнік гумарэсак).

Рыхтуецца да друку кніжка гумарэсак Юхыма Гедзя, — зборнік поэзіі Ан. Шмыгэльскага, кніжка апавяданьняў Ів. Ткачука.

* Складася орг. бюро па скліканьні Усеукраінскага зьезду пролетарскіх пісьменьнікаў.

Організацыйнае бюро зьварнулася з заклікам да ўсіх, хто спачувае ідэі скліканьня зьезду і ўтварэньня літаратурнай пролетарскай арганізацыі на Украіне.

* У лютым 1927 г. мінае 100 г. са дня нараджэньня выдатнага байкара Леоніда Глібава.

* У № 280 газ. „Комуніст“ зьмешчана заява камуністых, членаў „Вапліте“ (Вольная акадэмія пролет. літаратуры), дзе яны прызналі свае ранейшыя памылкі ў часе літаратурнай дыскусіі на Украіне.

Заяву падпісалі Досьвітны, Хвылёвы і Яловы.

З ь м е с т

Літаратурна-мастацкі аддзел

	Стар.
М. Чарот.—Заўтра (<i>верш</i>)	3
Андрэй Александровіч.—Віратлівы разьбег (<i>верш</i>)	6
А. Гурло.—Чым-жа, чым?.. (<i>верш</i>)	11
Анатоль Вольны. * * (Ў мармуровым сьнягу) (<i>верш</i>)	12
" * * * (Успаміны ў сэрцы лучыняць) (<i>верш</i>)	14
П. Галавач.—Дзёве сьцежкі (<i>апаэдыя</i>)	15
Антон Заможны.—Міньяцкюры (<i>верш</i>)	34
Ізраіль Плаўнік.—Я кахаў... (<i>верш</i>)	36
Валеры Маракіў. * * * (Была восень у роднай краіне) (<i>верш</i>)	37
З. Бандарына.—У дарозе (<i>верш</i>)	38
Юр. Лявонны.— * * * (Мне казалі ў плачучую восень) (<i>верш</i>)	39
Р. Мурашка.—Яйцо і сьлівы (<i>апаэдыя</i>)	40
Уладзімер Хадыка.—За далінаю нязнанай (<i>верш</i>)	45
Н. Маркава.—Ціха (<i>верш</i>)	46
Сяргей Дарожны.—Сіні шум... (<i>верш</i>)	48
Н. Вішнеўская.— * * * (Бліскучы ўсход зары пунсвай) (<i>верш</i>)	50

Пытаньні літаратуры і мастацтва

Астаповіч.—Другі бок мэдалі	51
Л. М. Цьвяткоў.—Таварыства філёматаў	60

Палітычна-грамадзкі аддзел

Г. Парэчын і М. Пінчук.—Асновы Савецкае дзяржавы	71
Ул. Міраў.—Аб перасяленьні ў Сібір і на Далёкі Ўсход	85
А. Курцік.—За будзённай працай	95
Кнігапіс	108
Хроніка	111

ПАПРАУКІ.

У № 10 (сьнежань) часопісі „Маладняк“ на 84 стар. першы абзац **надрукавана:** „Буржуазныя дэмократы і соцыялісты з Інтэрнацыяналу“..., а **траба чытаць**— „Буржуазныя дэмократы і соцыялісты з II-га Інтэрнацыяналу“.

У № 7-8 часопісі „Маладняк“ (верасень-кастрычнік) стар. 166 дапушчана наступная памылка: у пачатаку першага абзаду **надрукавана:** „...прызначыў апошнюю для навучання простага народу **расійскай мове**...“, а **траба чытаць:** „...прызначыў апошнюю для навучання простага народу **рускай мове**“.

ПРИМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТУ на 1927 рік

3-й РІК
ВИДАНИЯ

НА ІЛЮСТРОВАННИЙ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНИЙ
ТА КРИТИЧНИЙ ЖУРНАЛ СПІЛКИ СЕЛЯНСЬКИХ
ПИСЬМЕННИКІВ „ПЛУГ“

3-й РІК
ВИДАНИЯ

„ПЛУЖАНИН“

Виходить з січня 1927 р. два рази на місяць книжками
в 2 і 3 друк. арк. (на місяць 5 друк. арк.)

В ЖУРНАЛІ ВІДДІЛИ: 1. Красне письменство; 2. Статті; 3. Література і школа; 4. Хроніка; 5. Критика й бібліографія; 6. Гумор, шаржи, сатира; 7. Листування.

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ ЗА РЕДАКЦІЄЮ:

Биковця М., Загула Дш., Кириленка Ів., Лебеда М., Панова Ан., Пилипенна С.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На 1 міс. (2 №№) 50 коп. На 6 міс. (12 №№) 2.70 коп.

На 3 міс. (6 №№) 1.50 коп. На 12 міс. (24 №№) 4.80 коп.

Окреме число 25 коп. з перес.

Передплату приймають всі поштово-телеграфні установи, філії, ДВУ, Книгоспілки, уповноважені „Радянського Села“, журн. „Плужанин“. Річним і 1/2 річним передплатникам безпл. додатки, та інші пільги, див. докладно в №№ „Плужанина“.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ й КОНТОРИ: Харків, Пушкінська 24.

ПАДПІСВАЙЦЕСЯ НА САМУЮ ЗРАЗУМЕЛУЮ ЦЭНТРАЛЬНУЮ
БЕЛАРУСКУЮ СЯЛЯНСКУЮ ГАЗЭТУ

„БЕЛАРУСКАЯ ВЁСКА“

Орган ЦК КП(б) Беларусі — Выходзіць 3 разы ў тыдзень
У 8 ВЫДАНЬНЯХ

Усе падпішчыні газэты „Беларуская Вёска“ дармова атрымваюць штомесячна дадаткі: „Змагайся з цемраю“, „На абарону“ і 2 разы на месяц літаратурна-мастацкі дадатан — „Чырвоны Сейбіт“.

Падпісання можна ў вёсцы: ува ўсіх упаўнаважаных канторы „Беларуская Вёска“, селькораў газэты „Беларуская Вёска“, у пісьманосцаў, у паштов. аддзяленьнях, у школах і ва ўсіх хатах-чытальнях і надрамах.

Хто падпішацца на „Беларускую Вёску“ на увесь год, той дарэмна атрымае штодзённы адрыўны насыценны каляндар.

Усе журналы і кніжкі, дадаткі да „Беларуск. Вёскі“ выходзяць кожны месяц і рассылаюцца падпішчыкам з наклеянай адрасу бяз усякага затрымання.

„БЕЛАРУСКАЯ ВЁСКА“
МАЕ СВАІХ УЛАСНЫХ
СЕЛЬКОРАЎ

у 21-эй замежнай краіне, якія на мове эспэранто пішуць пра жыццё сялян.
УМОВЫ ПАДПІСКІ:

НАЗВА ВЫДАНЬНЯ	на 1 м.		на 3 м.		на 6 м.		на 1 год	
	Р.	К.	Р.	К.	Р.	К.	Р.	К.
1 выданьне газ. „Беларуская Вёска“	—	15	—	45	—	90	1	80
2 „ „Б. В.“ і журнал „Плуг“	—	25	—	75	1	50	3	—
3 „ „ „ і журн. Беларуск. Работн. і Сялянка	—	25	—	75	1	50	3	—
4 „ „Б. В.“ і кніжка па с.-г.	—	25	—	75	1	50	3	—
5 „ „ і журнал „Беларускі Піонэр“	—	25	—	75	1	50	3	—
6 „ „Б. В.“ і журн. Маладняк	—	55	1	65	3	30	6	60
7 „ „ і журналы: „Плуг“ і „Бел. Раб. і Сялянка“	—	35	1	05	2	10	4	20
8 „ „Б. В.“ і журналы: „Плуг“, „Бел. Работн. і Сялянка“, „Бел. Піонэр“ і кніжка па сельск. гаспадарцы	—	55	1	65	3	30	6	60

ПАДПІСВАЙЦЕСЯ

5-ы ГОД
ВЫДАЊНЯ

НА ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКУЮ
І ГРАМАДЗКА-ПОЛІТЫЧНУЮ
ЧАСОПІСЬ

5-ы ГОД
ВЫДАЊНЯ

„МАЛАДНЯК“

ПАД РЭДАКЦЫЯЙ:

М. ЧАРОТА, М. ЗАРЭЦКАГА, Ал. ДУДАРА.

Гарантаваны рэгулярны штотомесячны выпуск часопісі ў
разьмеры 6 друкаваных аркушаў (100 стар.)

У часопісі прымаюць удзел выдатнейшыя беларускія пісьменьнікі
і поэты, а таксама грамадзкія і культурныя дзеячы

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА:

да 1 кожнага м-ца ў рэдакцыі часопісі „МАЛАДНЯК“
(Менск, Рэволюцыйная 21, тэл. 8-76), а таксама ў паш-
товых аддзяленьнях і кнігарнях Б. Д. В.

ПАДПІСНАЯ ПЛАТА:

На 1 м-ц . . . 50 к.	На 6 м-цаў 3 р. — к.
„ 3 „ . 1 р. 50 к.	„ 12 „ . 6 р. — к.

Пры падпісцы пры газетах: „САВЕЦКАЯ БЕЛАРУСЬ“.
„БЕЛАРУСКАЯ ВЁСКА“ і „ЧЫРВОНАЯ ЗЬМЕНА“

ПАДПІСНАЯ ПЛАТА:

На 1 м-ц. — 40 к.	На 6 м-цаў 2 р. 40 к.
„ 3 „ . 1 р. 20 к.	„ 12 „ . 4 р. 80 к.

Поўгадавыя падпішчыкі, якія будуць падпіску накіроўваць
ў рэдакцыю часопісі „МАЛАДНЯК“, атрымаюць па 2
зборнікі кніжніцы „МАЛАДНЯК“, гадавыя—5 зборнікаў
па ўласнаму выбару.

КОШТ АСОБНАГА НУМАРУ 60 к.